

Stichting Pensioenfonds Robeco

Jaarrapport 2019

INHOUDSOPGAVE

Pagina

BESTUURSVERSLAG

A	Bestuursverslag	4
	Kerncijfers	5
	Karakteristieken van het pensioenfonds	8
	Verslag van het bestuur	18
	Verslag compliance officer	27
	Pensioenparagraaf	35
	Beleggingsparagraaf	37
	Financiële paragraaf	42
	Risicoparagraaf	45
	Toekomstparagraaf	63
B	Verslag van de Raad van Toezicht	64
C	Verslag van het Verantwoordingsorgaan	70

JAARREKENING

1	Balans per 31 december	76
2	Staat van baten en lasten	77
3	Kasstroomoverzicht	79
4	Algemene toelichting	80
5	Toelichting op de balans	88
6	Toelichting op de staat van baten en lasten	111

OVERIGE GEGEVENS

7	Actuariële verklaring	120
8	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	122

BIJLAGEN

1	Verloopstaat deelnemers	127
---	-------------------------	-----

BESTUURSVERSLAG

A BESTUURSVERSLAG

KERNCIJFERS

Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, ultimo jaar

	2019		2018		2017		2016		2015	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Deelnemers	742	27	768	28	765	29	794	30	764	29
Gewezen deelnemers	1.751	63	1.685	62	1.654	62	1.604	61	1.604	62
Pensioengerechtigden	275	10	264	10	250	9	239	9	231	9
Totaal	<u>2.768</u>	<u>100</u>	<u>2.717</u>	<u>100</u>	<u>2.669</u>	<u>100</u>	<u>2.637</u>	<u>100</u>	<u>2.599</u>	<u>100</u>

Premiebijdragen, kostendeekkende premie en pensioenuitkeringen

(Bedragen x € 1.000)	2019	2018	2017	2016	2015
Premiebijdragen werkgevers	15.974	12.313	12.095	12.025	12.358
Premiebijdragen werknemers	2.499	1.844	1.786	1.684	1.273
Premie risico deelnemers (*)	<u>1.712</u>	<u>1.528</u>	<u>1.610</u>	<u>1.254</u>	<u>1.548</u>
	20.185	15.685	15.491	14.963	15.179
Kostendeekkende premie	19.564	18.716	20.641	17.650	18.443
Pensioenuitkeringen	8.447	8.295	7.945	7.922	8.157

Vanaf 2017 is de bijdrage van de werkgevers aan de herverzekeringspremie Premie Vrijstelling bij Invaliditeit meegenomen bij de premiebijdragen werkgevers.

(*) De premiebijdrage risico deelnemers is een gecombineerde bijdrage van zowel werkgevers als werknemers.

Pensioengegevens

(Bedragen x € 1)	2019	2018	2017	2016	2015
Maximum pensioensalaris (**)	83.218	83.218	80.795	80.193	79.399
Franchise (**)	14.000	13.500	13.500	13.500	13.000
Toeslagen boekjaar					
- actieve deelnemers	0,85%	0,75%	0,94%	0,00%	1,00%
- inactieve deelnemers	1,70%	1,40%	0,28%	0,60%	1,00%
- inhaaltoeslag	0,10%				
<u>Ultimo 2008=100 (***)</u>					
<u>ACTIEVEN</u>					
Pensioenontwikkeling actieven	115,31	114,23	113,38	112,32	112,32
Loonontwikkeling	119,16	118,15	117,27	116,11	116,11
Cumulatief gemiste toeslagen	3,4%	3,5%	3,5%	3,4%	3,4%
<u>INACTIEVEN</u>					
Pensioenontwikkeling inactieven	113,25	111,25	109,71	109,41	108,76
Prijsinflatie	122,57	120,52	118,86	118,50	117,80
Cumulatief gemiste toeslagen	8,4%	8,5%	8,5%	8,4%	8,4%

(**) Vanaf 2016 geldt het maximum pensioensalaris en de franchise per 1 april in plaats van per 1 januari.

(***) Er wordt tot 2008 terug gekeken.

Technische voorzieningen, stichtingskapitaal en reserves, belegd vermogen en dekkingsgraad

(Bedragen x € 1.000)	2019	2018	2017	2016	2015
Technische voorzieningen					
- voor risico pensioenfonds	626.563	499.297	471.997	489.412	437.299
- voor risico deelnemers	65.506	54.573	56.787	51.342	49.372
	<u>692.069</u>	<u>553.870</u>	<u>528.784</u>	<u>540.754</u>	<u>486.671</u>
Algemene Reserve	144.810	136.743	172.808	114.766	99.719
Reserve 'Premiedepot'	12.359	9.688	13.729	21.297	20.134
Beleggingen					
- voor dekking technische voorziening	771.195	635.546	644.528	606.395	556.420
- voor premiedepot	12.359	9.688	13.729	21.297	20.134
- voor risico pensioenfonds	783.554	645.234	658.257	627.692	576.554
- voor risico deelnemers	65.506	54.573	56.787	51.342	49.372
	<u>849.060</u>	<u>699.807</u>	<u>715.044</u>	<u>679.034</u>	<u>625.926</u>
Liquide middelen	5.933	5.608	1.668	849	2.102
Saldo overige activa en passiva	-5.755	-5.114	-1.391	-3.066	-21.504
Totaal belegd vermogen	<u>849.238</u>	<u>700.301</u>	<u>715.321</u>	<u>676.817</u>	<u>606.524</u>
Actuele dekkingsgraad	120,9%	124,7%	132,7%	121,2%	120,5%
Vereiste dekkingsgraad	121,0%	122,1%	122,3%	120,0%	121,0%
Beleidsdekkingsgraad	119,1%	130,9%	128,5%	113,0%	118,3%
Gehanteerde gemiddelde rente ultimo boekjaar (*)	0,54%	1,33%	1,44%	1,18%	1,57%

(*) Het pensioenfonds hanteert de marktrente gebaseerd op de 1-maands rentetermijnstructuur (RTS) die is bepaald door het omzetten van swap bid koersen naar DNB zero. De actuele dekkingsgraad op basis van de Ultimate Forward Rate (UFR) - methodiek is 128,8% (2018: 128,9%) en de beleidsdekkingsgraad 126,5% (2018: 135,5%).

De berekening van de dekkingsgraad is exclusief de beleggingen en bestemmingsreserve voor het premiedepot.

Verdeling beleggingsportefeuille voor risico pensioenfonds

(Bedragen x € 1.000)

	2019	2018	2017	2016	2015
Aandelen (*)	336.755	260.588	287.660	273.483	228.124
Vastrentende waarden	393.242	341.456	324.216	345.726	307.016
Derivaten	1.543	-613	1.482	-1.087	24.877
Overige beleggingen (*)	51.564	42.751	44.105	6.813	-4.717
	<u>783.104</u>	<u>644.182</u>	<u>657.463</u>	<u>624.935</u>	<u>555.300</u>
Derivaten met negatieve waarde	450	1.052	794	2.757	21.254
Beleggingen risico pensioenfonds	<u>783.554</u>	<u>645.234</u>	<u>658.257</u>	<u>627.692</u>	<u>576.554</u>
Beleggingen 'premiedepot'	<u>-12.359</u>	<u>-9.688</u>	<u>-13.796</u>	<u>-21.297</u>	<u>-20.134</u>
Beleggingen dekking technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	<u>771.195</u>	<u>635.546</u>	<u>644.461</u>	<u>606.395</u>	<u>556.420</u>

(*) Vanaf 2017 zijn de hedge funds gecategoriseerd onder "Overige beleggingen" in plaats van onder "Aandelen".

Beleggingsrendement risico pensioenfonds

	2019	2018	2017	2016	2015
Beleggingsrendement netto	19,60%	-2,90%	4,60%	10,80%	0,30%

Beleggingsopbrengsten

(Bedragen x € 1.000)

	2019	2018	2017	2016	2015
- risico pensioenfonds	127.514	-19.189	26.666	62.925	781
- risico deelnemers	9.628	-2.333	5.764	1.550	1.529

KARAKTERISTIEKEN VAN HET PENSIOENFONDS

Algemene informatie

Juridische structuur

Stichting Pensioenfonds Robeco (hierna 'pensioenfonds'), statutair gevestigd te Rotterdam, is opgericht op 13 maart 1972 in Rotterdam. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41126139. De laatste statutenwijziging was op 8 januari 2019. Stichting Pensioenfonds Robeco is een ondernemingspensioenfonds en is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

Adresgegevens van het pensioenfonds:

Stichting Pensioenfonds Robeco
Weena 850
3014 DA Rotterdam

Statutaire doelstellingen

Het pensioenfonds draagt de verantwoordelijkheid voor een goede uitvoering van de pensioenregelingen voor actieve deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden, nabestaanden en ex-partners van deelnemers met aanspraken bij het pensioenfonds, in overeenstemming met de bestaande wet- en regelgeving. Het pensioenfonds geeft uitvoering aan het pensioenreglement zoals overeengekomen in de, met de aangesloten ondernemingen overeengekomen, uitvoeringsovereenkomsten.

De rechten en plichten van de bij het pensioenfonds aangesloten ondernemingen staan beschreven in de uitvoeringsovereenkomsten met het pensioenfonds.

Het pensioenfonds heeft tot doel het, binnen de grenzen van zijn middelen, verlenen of doen verlenen van pensioenen, uitkeringen en/of andere tegemoetkomingen aan (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en hun nagelaten betrekkingen, die daarvoor in aanmerking komen krachtens de bepalingen van de statuten en reglementen. Het pensioenfonds voert een beleid dat in overeenstemming is met deze doelstelling. Dit beleid is vastgelegd in beleidsdocumenten, waarvan de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota ('ABTN') de belangrijkste is. Deze ABTN is voor het laatst geactualiseerd in december 2019.

Missie

Stichting Pensioenfonds Robeco is een pensioenfonds van, voor en door (oud-) Robeco-medewerkers. Het belangrijkste doel is het behalen van een zo goed mogelijk pensioenresultaat voor de deelnemers. Dit doen we door optimaal gebruik te maken van kennis binnen Robeco en door een slagvaardige en autonome besluitvorming. We communiceren inzichtelijk en letten uitdrukkelijk op de uitvoeringskosten. We houden bij de uitvoering van de pensioenregeling rekening met de risico's en kansen die duurzame ontwikkelingen bieden voor de beleggingsportefeuille.

Strategie

Het pensioenfonds kiest eenduidig voor een model van uitbesteding aan gespecialiseerde partijen op de kerngebieden pensioenadministratie, vermogensbeheer en communicatie. Het bestuur richt zich op het inrichten en aansturen van deze relaties op een dusdanige manier dat het bestuur in control is over de uitbesteding en bewaakt of de doelstellingen worden bereikt.

Ten aanzien van de inhoud van de regeling ligt het primaat bij de sociale partners. Echter gezien de aard en deskundigheid van het pensioenfonds speelt het bestuur een relevante rol bij het vormgeven van (wijzigingen van) de regeling. Hierbij stuurt het bestuur op eenvoud en uitvoerbaarheid van de regeling (en de hiermee samenhangende beheersing van de kosten). Dit doet het bestuur in volledige transparantie naar beide sociale partners (werkgever en ondernemingsraad) waarbij het bestuur open is over haar afweging en motieven.

Eenvoud- en uitvoerbaarheid

Het bestuur handhaaft de tot nu toe toegepaste strategie om geen overgangsbepalingen en garantieregelingen op te nemen in het pensioenreglement. Ook worden geen zogenaamde 'knippen' in de pensioenregeling opgenomen. Het pensioenreglement gaat van één pensioenrichtleeftijd uit. Er wordt geen onderscheid aangebracht in de regelingen voor de aangesloten ondernemingen. Een eenvoudige regeling draagt ook bij aan de ambitie om duidelijk te kunnen communiceren.

Kostenbeheersing

Het bestuur stuurt voor wat betreft de out of pocket pensioenbeheerkosten op een totaalbegroting. De kosten per deelnemer zijn een afgeleide maar niet een op zichzelf staande sturingsvariabele.

Communicatie

De strategie ten aanzien van communicatie richt zich dominant op het creëren van bewustzijn voor het onderwerp pensioen via verschillende communicatiekanalen waarbij bewust wordt ingezet op het digitaal portaal in combinatie met direct contact met de deelnemers via inloopsessies en voorlichting.

Verantwoord beleggen

Het bestuur is van mening dat het integreren van duurzaamheidsinformatie tot betere beleggingsbeslissingen leidt. De dialoog met bedrijven leidt tot duurzame verandering. Beide zijn kernonderdelen van het verantwoord beleggen beleid van het pensioenfonds.

Samenstelling van het bestuur

Het pensioenfonds heeft een paritair samengesteld bestuur dat zich terzijde laat staan door een adviserend actuaaris, een waarmerkend actuaaris, een externe accountant, enkele commissies, een Verantwoordingsorgaan en een Raad van Toezicht. Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst; alle werkzaamheden (pensioenadministratie, uitbetaling, vermogensbeheer, communicatie, etc.) zijn uitbesteed.

Het bestuur is samengesteld uit drie werkgeversvertegenwoordigers, twee werknemersvertegenwoordigers en een vertegenwoordiger namens de pensioengerechtigden. Daarnaast zijn er twee plaatsvervangende werknemersvertegenwoordigers en een plaatsvervangende pensioengerechtigdenvertegenwoordiger. Het bestuur kan tijdelijk maximaal twee externe bestuurders aanstellen.

De samenstelling van het bestuur eind 2019 is als volgt:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde zittingsduur
Tom Steenkamp	Voorzitter	Werkgever	1958	19-07-2011	01-07-2023
Machiel Zwanenburg	Lid	Werkgever	1975	23-12-2016	23-12-2020
Ralph van Daalen	Lid	Werkgever	1980	01-06-2018	01-12-2021
Wilma de Groot	Lid	Werknemer	1979	10-12-2013	01-06-2021
Hendrik Bulle ¹	Lid en Plv.Voorzitter	Werknemer	1963	20-03-2018	20-03-2022
Margret Smits	Plv. Lid	Werknemer	1966	16-11-2018	01-12-2021
Marco van Zanten ²	Plv. Lid	Werknemer	1977	01-05-2019	01-05-2021
Anton Fiolet ³	Lid	Pensioengerechtigden	1941	14-03-2017	14-03-2021
Vacature ⁴	Plv. Lid	Pensioengerechtigden			

^{1 en 2} Na het aftreden van Hans Roodhorst per 1 mei 2019 is Hendrik Bulle die plaatsvervangend bestuurslid was, bestuurslid geworden. Marco van Zanten is gekozen als plaatsvervangend bestuurslid.

^{3 en 4} Cees van Breugel is per 1 juli 2019 afgetreden als bestuurslid namens de pensioengerechtigden. Anton Fiolet die plaatsvervangend bestuurslid was namens de pensioengerechtigden heeft hem opgevolgd als bestuurslid. De vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan hebben een plaatsvervangend bestuurslid namens de pensioengerechtigden voorgedragen die na afronding van zijn opleidingsprogramma nog getoetst dient te worden door DNB.

De bestuursleden zijn voor een periode van vier jaar benoemd. De werkgeversvertegenwoordigers dienen werknemer van één van de aangesloten ondernemingen te zijn en worden voorgedragen door de aangesloten onderneming Robeco Nederland BV, de werknemersvertegenwoordigers worden uit en door de actieve deelnemers gekozen en de vertegenwoordigers namens de pensioengerechtigden worden voorgedragen door de vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan.

Bestuur en bestuursbureau

Het bestuur is verantwoordelijk voor het beheer van het pensioenfonds en het uitvoeren van de door de werkgevers toegezegde pensioenregeling, waaronder het doen van pensioenuitkeringen aan pensioengerechtigden en nabestaanden van (niet-actieve) deelnemers. Onderdeel van deze verantwoordelijkheid is het uitvoeren van interne controlemaatregelen gericht op de juiste en volledige registratie van de gegevens van het pensioenfonds. Het bestuur heeft bevoegdheden tot het verrichten van betalingen en het aangaan van contractuele verplichtingen met derden krachtens de statuten en reglementen alsmede de hiermee verbonden uitvoeringsbesluiten en de uitvoeringsovereenkomsten. Het pensioenfonds wordt daarin vertegenwoordigd door het gezamenlijk handelen van een bestuurslid en de directeur van het bestuursbureau of het gezamenlijk handelen van ten minste twee bestuursleden.

Het pensioenfonds heeft een bestuursbureau. Het bestuur benoemt daarvan de directeur. Het bestuursbureau is eindverantwoordelijk voor alle operationele zaken en is het primaire aanspreekpunt voor de pensioenadministrateur en de fiduciair vermogensbeheerder. Tevens is het bestuursbureau verantwoordelijk voor de voorbereiding en de afhandeling van bestuursvergaderingen. Gegeven de formele verantwoordelijkheid blijft het bestuur het aanspreekpunt voor de toezichthouders. In 2019 was Rein Godding statutair directeur van het pensioenfonds en Nicole de Spirt was medewerkster van het bestuursbureau. Beiden zijn in dienst van de aangesloten ondernemingen. Tevens is er in het boekjaar tijdelijk secretariële ondersteuning ingehuurd.

Pension Fund Governance

Bestuursmodel

Het beleid van het pensioenfonds is gericht op een integere bedrijfsvoering. De verantwoordelijkheid hiervoor is vastgelegd in artikel 143 van de Pensioenwet. Dit houdt in ieder geval het volgende in:

- het beheersen van bedrijfsprocessen en bedrijfsrisico's;
- integriteit;
- de soliditeit van het pensioenfonds, waaronder wordt verstaan: het beheersen van financiële risico's en het beheersen van andere risico's die de soliditeit van het pensioenfonds kunnen aantasten;
- het beheersen van de financiële positie op de lange termijn door periodiek een haalbaarheidstoets te maken;
- het beleid van het pensioenfonds voldoet aan de herziene IORP II-richtlijn die op 13 januari 2019 geïmplementeerd is in de Nederlandse wetgeving.

Het bestuur heeft op de volgende wijze invulling gegeven aan de governance binnen het pensioenfonds:

- instelling Raad van Toezicht;
- instelling compliance officer;
- instelling Verantwoordingsorgaan;
- instelling sleutelfunctiehouders.

Raad van Toezicht

De samenstelling van de Raad van Toezicht eind 2019 is als volgt:

Naam	Functie	Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde huidige zittingstermijn	Einde laatste zittingstermijn
Peter Priester	Voorzitter	1964	2017	2021	2023
Sako Zeverijn	Lid	1957	2014	2020	2022
Reiniera van der Feltz	Lid	1972	2017	2021	2023

Peter Priester en Reiniera van der Feltz zijn voor een periode van twee jaar herbenoemd in 2019.

De zittingstermijn van Raad van Toezicht leden is in lijn gebracht met de statutaire bepaling van maximaal 8 jaar.

De Raad van Toezicht heeft tot taak het functioneren (van het bestuur) van het pensioenfonds kritisch te beoordelen. Daarnaast heeft de Raad van Toezicht diverse goedkeuringsrechten zoals vastgelegd in de statuten en betreft de naleving van de Code Pensioenfonds en VITP-code bij zijn taak. Tevens fungeert de Raad van Toezicht als klankbord richting het bestuur inzake lopende en toekomstige ontwikkelingen.

De Raad van Toezicht heeft een goedkeuringsrecht voor de besluiten van het bestuur tot vaststelling van:

- a. het bestuursverslag en de jaarrekening;
- b. de profielschets voor bestuursleden;
- c. het beloningsbeleid met uitzondering van de beloning van de raad van toezicht;
- d. gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van de stichting of overname van verplichtingen door de stichting;
- e. een besluit tot liquidatie, fusie of splitsing van de stichting;
- f. verandering van rechtsvorm.

Een verantwoording van de Raad van Toezicht over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden (artikel 104 lid 2 PW) is opgenomen op pagina 64.

Relevante nevenfuncties ultimo 2019

BESTUUR

Tom Steenkamp

- Hoogleraar VU;
- Lid van het bestuur van Inquire.

Ralph van Daalen

- Penningmeester Stichting Nu voor Later.

Wilma de Groot

- Lid beleggingsadviescommissie Stichting Gak Instituut;
- Bestuurslid Stichting Volkskracht Rotterdam;
- Ad-hoc docent (gastcolleges).

Margret Smits

- Bestuurslid (penningmeester) Vereniging Nederland Davos.

Anton Fiolet

- Enige bestuurder en enige aandeelhouder van Admetos B.V., statutair gevestigd te Huis ter Heide (Zeist);
- Medebestuurder van trustkantoor Andante B.V., statutair gevestigd te Rotterdam.

BESTUURSBUREAU

Rein Godding

- Voorzitter van de Raad van Toezicht van Stichting Telegraafpensioenfonds 1959;
- Manager van Stichting Pensioenfonds Huntsman Rozenburg.

RAAD VAN TOEZICHT

Reiniera van der Feltz

- Uitvoerend bestuurder SBZ Pensioen (Pensioenfonds voor financiële dienstverleners);
- Bestuurder en voorzitter beleggingscommissie Pensioenfonds Van Lanschot;
- Lid Raad van Toezicht Bedrijfstakpensioenfonds SAG;
- Secretaris bestuurder Stichting Quiet Nederland;
- Eigenaar eenmanszaak B-rein.

Sako Zeverijn

- Vice voorzitter bestuur Pensioenfonds Tandartsen;
- Lid Raad van Toezicht bij het pensioenfonds De Nederlandsche Bank;
- Voorzitter bestuur PF Van Lanschot;
- Voorzitter Raad van Toezicht Pensioenfonds voor de Woningcorporaties;
- Lid pensioenadviesraad IIR Trainingen en conferenties;
- Adviseur Living with Hope foundation.

Peter Priester

- Partner van Xudoo Pensioenfonds Bestuur;
- Uitvoerend Bestuurder: Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Meubelindustrie en Meubileringsbedrijven;
- Uitvoerend Bestuurder Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Particuliere Beveiliging;
- Voorzitter Raad van Toezicht: Stichting BPF voor de Betonproductenindustrie;
- Lid van de Raad van Toezicht van pensioenfonds Chemours;
- Lid van de Raad van Toezicht van pensioenfonds Thales.

Compliance officer

Het bestuur van het pensioenfonds heeft Paul Veenhof benoemd als compliance officer.

De voornaamste taken van de compliance officer omvatten:

- onafhankelijk toezicht op de naleving van de gedragscode;
- onafhankelijk toezicht op de naleving van wettelijke regelingen.

De taken leiden onder meer tot het toetsen van de naleving van wet- en regelgeving met betrekking tot onder andere koersgevoelige informatie en privé-effectentransacties door het bestuur en de medewerkers van het bestuursbureau.

Een verslag van de compliance officer is opgenomen op pagina 27.

Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur ten aanzien van het uitgevoerde beleid en over beleidskeuzes voor de toekomst.

Het Verantwoordingsorgaan is eind 2019 als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
Oscar Poiesz ¹	Voorzitter	Werknemer	2018	2022
Mart Postma ²	Plv. voorzitter	Werknemer	2019	2022
Robert Slange	Lid	Werkgever	2017	2020
Anneriet van Rijn	Lid	Werkgever	2018	2021
Peter Reinders	Lid	Pensioengerechtigden	2016	2020
Joop Telder	Lid	Pensioengerechtigden	2014	2020

¹ Oskar Poiesz heeft per 28 maart 2019 Renier Brenninkmeijer opgevolgd als voorzitter. Renier Brenninkmeijer is uit dienst getreden bij Robeco.

² Mart Postma is Renier Brenninkmeijer opgevolgd als lid namens de werknemers. Tevens heeft hij per 25 maart 2019 Robert Slange opgevolgd als plaatsvervangend voorzitter.

Een bestuursdelegatie heeft frequent overleg met het Verantwoordingsorgaan. Het Verantwoordingsorgaan heeft in het kader van zijn taakuitoefening kennisgenomen van het bestuursverslag en de jaarrekening.

Daarnaast heeft het Verantwoordingsorgaan het wettelijk recht advies uit te brengen over:

- het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
- het wijzigen van het beleid ten aanzien van en het reglement van het Verantwoordingsorgaan;
- de vorm, inrichting en samenstelling (inclusief profielschetsen) van de Raad van Toezicht;
- bindende voordracht van leden van de Raad van Toezicht;
- het vaststellen en wijzigen van de vergoedingsregeling voor bestuursleden;
- het beleid inzake beloningen;
- gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van de stichting of de overname van verplichtingen door de stichting;
- liquidatie, fusie of splitsing van de stichting;
- sluiten, wijziging of beëindigen van de uitvoeringsovereenkomst;
- omzetten van de stichting in een andere rechtsvorm;
- de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.

In 2019 heeft het Verantwoordingsorgaan advies uitgebracht over de uitvoeringsovereenkomst.

De verantwoording van het Verantwoordingsorgaan over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden is opgenomen op pagina 70.

Commissies

Beleggingscommissie

De beleggingscommissie (BC) adviseert het bestuur over het te voeren beleggings- en balansbeheerbeleid, alsmede over de aan lange termijnstudies ten grondslag liggende uitgangspunten. De advisering behelst niet het niveau van ALM risico dat het bestuur wenst te lopen en evenmin de invulling van aspecten van market timing of tactisch beleggingsbeleid. De BC is in 2019 zeven keer bijeen gekomen.

De BC bestaat eind 2019 uit zes leden: drie bestuursleden en drie externe leden (waarvan twee niet in dienst van de aangesloten ondernemingen) en wordt bijgestaan door de directeur van het bestuursbureau:

Naam	Functie		Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde zittingsduur
Tom Steenkamp	Lid	Bestuurslid	1958	2011	2022
Yvette Hellegers	Voorzitter	Extern	1981	2017	2021
Gwen van Tongeren ¹	Lid	Extern	1976	2015	2020
Laurens Swinkels	Lid	Extern, in dienst van Robeco	1976	2016	2020
Wilma de Groot	Lid	Bestuurslid	1979	2014	2022
Ralph van Daalen ²	Lid	Bestuurslid	1980	2019	2021

¹ De zittingsduur van Gwen van Tongeren is met 1 jaar verlengd tot medio 2020.

² Ralph van Daalen is per 4 april toegetreden tot de beleggingscommissie. Tevens vervangt hij vanaf 1 februari 2020 Yvette Hellegers als voorzitter. Yvette Hellegers was als extern lid tijdelijk benoemd als voorzitter.

Communicatiecommissie

De communicatiecommissie adviseert het bestuur over het te voeren communicatiebeleid en is tevens verantwoordelijk voor de operationele uitvoering van het door het bestuur vastgestelde communicatiebeleid.

De communicatiecommissie is in 2019 drie keer bijeen gekomen.

De communicatiecommissie wordt gevormd door (plaatsvervangend) bestuursleden, bijgestaan door de directeur van het bestuursbureau. Eind 2019 was de communicatiecommissie als volgt samengesteld:

Naam	Functie		Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde zittingsduur
Margret Smits	Voorzitter		1966	2018	2021
Vacature ¹					

¹ Cees van Breugel is per 1 juli 2019 afgetreden als bestuurslid en daarmee tevens als lid van de communicatiecommissie.

Rein Godding en Margret Smits vormen tot de vacature is ingesteld gezamenlijk de commissie, ondersteund door medewerkster van het bestuursbureau Nicole de Spirt.

Pensioencommissie

De pensioencommissie adviseert het bestuur over pensioenbeleid, waaronder wordt begrepen het pensioenreglement en de uitvoering van het reglement, de statuten en het indexatiebeleid. De commissie monitort wettelijke ontwikkelingen en de mogelijke impact daarvan voor het pensioenfonds.

De pensioencommissie is in 2019 drie keer bijeen gekomen.

De pensioencommissie wordt gevormd door (plaatsvervangend) bestuursleden, bijgestaan door de directeur van het bestuursbureau. Eind 2019 was de pensioencommissie als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde zittingsduur
Hendrik Bulle	Voorzitter	1963	2018	2022
Anton Fiolet	Lid	1941	2018	2021

Integrale risicomanagement commissie

De integrale risicomanagement commissie signaleert en adviseert over integraal risicomanagement (IRM) aan het bestuur. De commissie is verantwoordelijk voor opvolging van IRM activiteiten en toezicht op de beheersing van specifieke risico's. Zij wordt geraadpleegd voor de beheersing van de overige risico's. De pensioencommissie wordt gevormd door (plaatsvervangend) bestuursleden, de vervuller van de risicomanagementcommissie, de compliance officer en de directeur van het bestuursbureau. De houder van de sleutelfunctie interne audit heeft een standing invitation voor de vergaderingen.

Naam	Functie	Geboorte- Jaar	Lid sinds	Einde zittingsduur
Machiel Zwanenburg	Voorzitter	1975	2018	2020
Marco van Zanten ¹	Lid	1977	2019	2021
Sander Grootoonk ²	Lid	1974	2018	2022
Rein Godding	Lid	1970	2018	2021
Paul Veenhof	Lid	1960	2018	2022

¹ Marco van Zanten heeft per 1 mei 2019 Ralph van Daalen vervangen als lid.

² Sander Grootoonk is beoogd vervuller van de sleutelfunctie risicobeheerfunctie.

Beloningsbeleid

Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Het pensioenfonds kent de volgende financiële vergoedingen:

- (Plaatsvervangend) bestuurslid namens de pensioengerechtigden: € 8.000 per jaar.
- Lid van de Raad van Toezicht: € 15.000 per jaar.
- Voorzitter van de Raad van Toezicht: € 17.500 per jaar.
- Lid namens de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan: € 2.000 per jaar.
- Externe deskundige in de beleggingscommissie: € 3.000 per jaar plus € 1.500 per vergadering.

De bedragen zijn te vermeerderen met BTW voor zover van toepassing.

(Plaatsvervangende) bestuursleden namens de werkgever of werknemers ontvangen geen vergoeding voor hun bestuurslidmaatschap, dit vanuit de gedachte dat de uitvoering van hun bestuurstaken met instemming van de werkgever in werktijd kan plaatsvinden. Dit geldt ook voor leden namens werkgever en werknemers in het VO.

Uitvoeringsorganisaties

Vermogensbeheerder

Het fiduciair vermogensbeheer was in het boekjaar uitbesteed aan Robeco Institutional Asset Management BV (RIAM). Vanaf 1 januari 2020 is NN Investment Partners B.V. (NN IP) de fiduciair vermogensbeheerder van het pensioenfonds. De rol van fiduciair vermogensbeheerder betreft, na het vaststellen van het beleggingsbeleid door het bestuur, het adviseren van het pensioenfonds over de managerselectie. Het pensioenfonds laat de producten van aangesloten ondernemingen onafhankelijk beoordelen. Bij vergelijkbare geschiktheid kan een oplossing die aangeboden wordt door de aangesloten ondernemingen voorrang krijgen. Hiermee wordt invulling gegeven aan het vermijden van mogelijke conflicts of interest gegeven het feit dat de aangesloten ondernemingen onderdeel uitmaken van een vermogensbeheerder. Ook al wordt het vermogensbeheer uitbesteed, uitgangspunt blijft dat het bestuur, conform de eisen van de Pensioenwet, verantwoordelijk is voor de juiste uitvoering van de uitbestede taken en alle voorstellen expliciet dient te accorderen.

De beleggingsadministratie van de beschikbare premieregelingen werden in het boekjaar uitgevoerd door RIAM service Flexioen. Vanaf 1 januari 2020 is ABN AMRO Bank B.V. via ABN AMRO Pensioen Services (AAPS) de uitvoerder van de beleggingsadministratie. De deelnemersadministratie van de CDC- (collective defined contribution-) regelingen wordt uitgevoerd door Achmea Pensioenservices.

Custodian

Het bestuur heeft sinds 2014 een overeenkomst met Northern Trust voor de uitvoering van de custody- en beleggingsadministratiewerkzaamheden.

Uitvoering pensioenadministratie en financiële administratie

De pensioenadministratie en financiële administratie van het pensioenfonds worden uitgevoerd door Achmea Pensioenservices (APS). APS draagt ook zorg voor de aanlevering van gegevens en rapportages van het pensioenfonds aan het Nationaal Pensioenregister en aan De Nederlandsche Bank (DNB).

Actuaris / accountant

De adviserend actuaris van het pensioenfonds is Kristel Kusters AAG van Mercer (Nederland) B.V.

De externe accountant van het pensioenfonds is Henk van der Rijst RA van PricewaterhouseCoopers Accountants NV (PwC). De extern accountant is verantwoordelijk voor de certificering van de jaarrekening door middel van een controleverklaring.

De waarmede actuaris van het pensioenfonds is Mark van de Velde AAG van Aon Nederland cv. De waarmede actuaris is verantwoordelijk voor het verstrekken van een actuariële verklaring op basis van de artikelen 126 t/m 140 PW.

Herverzekering

Het pensioenfonds heeft het overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico herverzekerd bij Zwitserleven door middel van een stop loss verzekering waarbij een eigen risico (eigen behoud) is overeengekomen. De herverzekering van het arbeidsongeschiktheidskapitaal betreft het excedent arbeidsongeschiktheidspensioen. Deze verzekering is in 2019 verlengd en loopt tot eind 2022.

Daarnaast is de premievrijstelling bij invaliditeit (PVI) verzekerd bij elipsLife. In geval van arbeidsongeschiktheid (AO) van een deelnemer keert elipsLife het verzekerde bedrag uit. Dit bedrag dient ter financiering van de toekomstige pensioenopbouw van een arbeidsongeschikte deelnemer. De premie van deze verzekering wordt door de aangesloten ondernemingen separaat gedragen. Deze verzekering is in 2019 verlengd en loopt tot eind 2022.

VERSLAG VAN HET BESTUUR

Bestuursvergaderingen

In 2019 heeft het bestuur negen keer vergaderd. Er zijn drie themasessies georganiseerd en het bestuur heeft een zelfevaluatie gedaan onder begeleiding van een externe consultant. De belangrijkste behandelde onderwerpen in de bestuursvergaderingen worden in dit hoofdstuk toegelicht.

Vermogensbeheer

Portefeuille

In 2019 is de Strategische Normportefeuille in grote lijnen ongewijzigd gebleven. De enige aanpassing betrof het wijzigen van de minimum volatility benchmark naar de marktwaarde-gewogen benchmark. Dit naar aanleiding van de vaststelling van de Investment Case Aandelen eerder in 2019. In de strategische normportefeuille is nu geen aparte allocatie naar laag-risico aandelen meer. Toch wil het pensioenfonds in de feitelijke invulling wel een structurele exposure naar laag-risico en andere bekende factorpremies bereiken. Dit vindt plaats via de selectie van managers die deze factoren-exposures bewust en aantoonbaar nastreven. We vinden dit logischer omdat het doel met factorbeleggen is om een beter risico-rendementsprofiel dan de marktwaardegewogen index na te streven in plaats van een, vrij willekeurige, andere index.

Op basis van dezelfde Investment Case is besloten om voor de allocatie naar Emerging Markets aandelen gebruik te gaan maken van het Robeco QI Emerging Enhanced Index aandelenfonds, ter vervanging van het Lazard Emerging Equity fonds en (op termijn) het Robeco QI Conservative Emerging aandelenfonds. De keuze voor dit beleggingsfonds is tot stand gekomen op basis van een advies van Corestone, waarbij de criteria van het pensioenfonds, zoals vastgelegd in de Investment Case, als uitgangspunt zijn genomen. Daarbij was uitgangspunt om evenwichtigere factor exposures, ook in EM te bereiken. Daarbij was het advies om bij een relatief kleine allocatie slechts 1 manager te kiezen.

Ook heeft het pensioenfonds het bestaande strategisch valutabeleid (100% afdekking van USD, JPY en GBP) herbevestigd. Hiervan kan dynamisch worden afgeweken zolang de Euro niet (meer) als 'safe haven' currency wordt beschouwd. Op basis daarvan is eind 2017 besloten de afdekking van de USD te verlagen van 100% naar 50%.

Met het oog op het grote renteverskil tussen enerzijds Duitse langlopende staatsobligaties en anderzijds swaps heeft het pensioenfonds er sinds april 2017 voor gekozen om strategisch-dynamisch af te wijken van de normportefeuille. Deze 'dure' staatsobligaties zijn toen verkocht en vervangen door een combinatie van swaps en kortlopende staatsobligaties (AAA en AA). De verwachting was dat een normalisatie van het monetaire beleid ertoe zal leiden, dat het renteverskil tussen beide instrumenten op termijn weer afneemt. Door de scherpe daling van de swaprentes medio 2019 is het verschil afgenomen. Het pensioenfonds had de verwachting dat dit nog verder normaliseert en heeft besloten om de positie vooralsnog aan te houden.

Nieuwe fiduciair vermogensbeheerder

Fiduciair beheerder RIAM heeft in het boekjaar besloten om te stoppen met het bieden van fiduciaire dienstverlening. Het pensioenfonds is over dit besluit tijdig geïnformeerd. Na het doorlopen van een uitgebreid selectietraject met onder meer een request for information, site visits, een request for proposal en een operational due diligence conform het uitbestedingsbeleid heeft het bestuur NN Investment Partners (NN IP) per 1 januari 2020 als nieuwe fiduciaire vermogensbeheerder aangesteld. Reden om voor deze aanbieder te kiezen was onder meer gelegen in de kwaliteit van het multi manager-platform, de ESG-propositie, cultural fit en prijs.

Performance evaluatie

In 2019 is de performance van het vermogensbeheer in 2018 uitgebreid geëvalueerd. Het pensioenfonds kijkt niet alleen naar de individuele performance van de managers maar ook naar de uitkomsten ten opzichte van de strategische keuzes of ten opzichte van een passieve implementatie. Daarbij heeft het bestuur de volgende conclusies getrokken.

- 1 Diversificatie exclusief factorbeleggen: De strategische portefeuille is afgeleid van de ALM portefeuille maar kent een bredere assetallocatie (beleggingsmix). De analyse geeft aan dat de strategische portefeuille ten opzichte van de ALM portefeuille in een hogere dekkingsgraad heeft geresulteerd met een lager risico. Hetzelfde beeld verschijnt als gemeten wordt over een periode van één, drie en vijf jaar. Bij deze stap wordt de toegevoegde waarde van factor beleggen in de aandelenmarkt geanalyseerd.
- 2 Factorbeleggen: Bij deze stap wordt de allocatie van aandelen bepaald op grond van factorstrategieën. Ook het factorbeleggen heeft gemiddeld in de afgelopen 5 jaar geleid tot een betere Sharpe ratio dan wanneer passief was belegd in de MSCI All Country World Index.
- 3 Dynamisch beleid: De beslissing om de USD-afdekking te verlagen heeft een positieve bijdrage opgeleverd. De verkoop van Duitse staatsobligaties en herbelegging in swaps heeft echter een negatieve bijdrage gehad. Het totale dynamisch beleid heeft tot een hoger rendement geleid, bij een vergelijkbaar risico.
- 4 De relatieve manager performance over 5 jaar is negatief is en zal kritisch gemonitord blijven worden.

Verantwoord beleggen

In het boekjaar heeft onder begeleiding van experts van de aangesloten ondernemingen het bestuur een themasessie gewijd aan verantwoord beleggen. Daaruit kwam naar voren dat het wenselijk is om het bestaande verantwoord beleggen beleid door te ontwikkelen en meer expliciet te maken. Als eerste stap is verantwoord beleggen expliciet in de missie van het pensioenfonds opgenomen. Verder heeft het pensioenfonds de UN Principles for Responsible Investment (PRI) ondertekend. Op basis van het eerste PRI-assessment zullen nadere doelstellingen worden geformuleerd die ook meetbaar moeten zijn. Verder heeft het pensioenfonds een aanvang gemaakt met, naast het reeds bestaande uitsluitingenbeleid, het opstellen van een eigen voting-, engagement-, en stewardship-beleid. Dat wordt in 2020 gefinaliseerd. Het bestuur kiest nu niet voor impact beleggen maar wil wel beter zicht verkrijgen in de carbon footprint van de beleggingen. Ten slotte wil het bestuur in 2020 meer aandacht besteden aan communicatie naar deelnemers over verantwoord beleggen. In een volgend deelnemersonderzoek zal dit onderwerp ook onderdeel van de uitvraag zijn. Het bestuur wil van deelnemers vernemen hoe ze over het verantwoord beleggen beleid denken.

Het pensioenfonds heeft het uitsluitingenbeleid uitgebreid. Producenten van palmolie die minder dan 20% 'duurzame' palmolie produceren worden voortaan uitgesloten.

Het bestuur stelt conform de criteria voor de werving en monitoring van externe managers reeds eisen aan integratie van ESG beleid en ondertekening van PRI. Naar aanleiding van de introductie van IORP II is ook de Verklaring inzake Beleggingsbeginselen uitgebreid. De fiduciair vermogensbeheerder rapporteert op kwartaalbasis over:

- ESG positionering van de liquide beleggingen portefeuille versus de benchmark, waarbij gebruik gemaakt wordt van de ESG-ratings van MSCI.
- Rapportage over de exposures naar uitgesloten bedrijven.

Stembeleid

Het pensioenfonds belegt via beleggingsfondsen en heeft stemrecht als participant van een fonds. De fiduciair vermogensbeheerder is gemachtigd om namens het pensioenfonds dit stemrecht uit te oefenen. Als het beleggingsfondsen van Robeco betreft kiest de fiduciair vermogensbeheerder ervoor om het pensioenfonds zelf de mogelijkheid te bieden om te stemmen, met het oog op eventuele belangenverstremeling. Het bestuur heeft een procedure opgesteld betreffende stemming op beleggingsfondsen van Robeco.

Defined Contribution (DC)-regelingen

ABN AMRO Pension Services nieuwe beleggingsadministrateur

Voor deelnemers die naast de basisregeling deelnemen aan de DC-regeling worden pensioenpremies belegd op hun individuele rekening bij Flexioen. Robeco is de producteigenaar van Flexioen en heeft in het boekjaar om strategische redenen besloten de administratie van Flexioen over te brengen naar ABNAMRO Pension Services (AAPS). Het pensioenfonds heeft op basis van haar eigen uitbestedingsbeleid een overeenkomst gesloten met AAPS. Een eis die het bestuur aan de DC-administratie heeft gesteld, is dat er voldoende beleggingsfondsen worden aangeboden tegen marktconforme tarieven, zodat de deelnemers die zelf hun pensioenpremies willen beleggen een ruime keuze hebben. AAPS voldoet hieraan.

De overgang naar AAPS heeft echter bijkomend tot gevolg dat niet meer alle beleggingsfondsen die tot nu toe in het beleggingsuniversum van Flexioen aangeboden werden, beschikbaar blijven voor deelnemers. Drie beleggingsfondsen van Robeco zijn komen te vervallen en vier sustainable pension beleggingsfondsen, waarvan Robeco de manager is, zijn toegevoegd aan het beleggingsuniversum.

Met de overgang naar AAPS is ook de korting komen te vervallen die het pensioenfonds bij Flexioen gewend was te ontvangen op de beleggingsfondsen van Robeco. AAPS voert een uniform fee-beleid voor al haar klanten. Alle deelnemers hebben een persoonlijke brief ontvangen over wat de wijziging van de DC-administratie voor hen betekent, zodat ze een keuze kunnen maken voor de beleggingsfondsen die het beste bij hen past.

Matching portefeuille

Na positief advies door de BC heeft het bestuur besloten in te stemmen met het voorstel van RIAM om de matching portefeuille voor DC aan te passen naar aanleiding van de overgang naar AAPS. Het belang voor de deelnemers is erin gelegen dat door gebruik te maken van de nieuwe sustainable pension fondsen er sprake is van een expliciet ESG beleid, er door het combineren van deze fondsen meer mogelijkheid bestaat voor maatwerk van de renteafdekking en de kosten liggen lager.

Default beleggingsfondsen voor eigen beheer

Door de wijzigingen in het beleggingsuniversum van AAPS kan niet meer belegd worden in een aantal beleggingsfondsen. Dit is relevant voor de deelnemers die via eigen beheer beleggen en dus niet de standaard glijpaden op basis van hun risicoprofiel volgen. Het bestuur heeft na advies van de BC besloten voor een default voor de beleggingsfondsen die niet meer terugkeren in het beleggingsuniversum van AAPS door deze te vervangen door beleggingsfondsen met ongeveer dezelfde beleggingsfilosofie. Alle eigen beheer deelnemers hebben een brief en reminder ontvangen met toelichting op wat de veranderingen in het beleggingsuniversum voor hen persoonlijk betekenen. Via het portaal van AAPS kunnen ze hun beleggingsmix aanpassen. Alleen voor eigen beheer deelnemers die geen actie ondernemen wordt de nieuwe default toegepast.

ALM studie

Het bestuur heeft in het boekjaar een ALM studie laten uitvoeren en naar aanleiding daarvan geconcludeerd dat deze uitkomsten geen reden geven het beleggingsbeleid aan te passen. In eerste instantie zou ook gekeken worden naar verschillende strategische risicoprofielen afhankelijk van de dekkingsgraad. Vanwege de opkomende veranderingen in het pensioenstelsel is echter besloten dat deze analyse op dat moment niet veel zin heeft.

De ALM studie is uitgevoerd met als doel het huidige beleggingsbeleid te herbevestigen. De belangenafweging, die is gemaakt bij de ALM studie van 2016 waarbij de kans op een verwacht toeslagresultaat van minimaal 90% en de maximale kans op korting van 10% is gehanteerd over 15 jaar, is ongewijzigd gebleven.

In 2020 zal nader gekeken worden naar de gewenste frequentie van ALM studies, de impact van aanvangsdekkingsgraden en de eventuele triggers die aanleiding kunnen zijn om een nieuwe studie uit te voeren.

Dienstverlening

Evaluatie accountant PWC

Het bestuur heeft in het boekjaar de accountant geëvalueerd. Het pensioenfonds is tevreden over de kwaliteit van de dienstverlening en de efficiënte wijze van werken rondom het jaarwerk. Het bestuur waakt voor toekomstige kostenstijgingen.

Beleid en besluitvorming

UVO

Eind 2018 verliep de 5-jarige uitvoeringsovereenkomst (UVO) met de aangesloten ondernemingen. Mede in het kader van een historisch lage rentestand zijn de werkgever en Ondernemingsraad een nieuwe premie-afspraken voor 3 jaar overeengekomen. De premiebijdrage voor de actieve deelnemers is daarbij verhoogd van 4,5% naar 6%. De uiteindelijke premie is vastgesteld op 43,4% van de gemaximeerde pensioengrondslag. Dat betrof een forse stijging, de premie in 2018 en voorgaande jaren was 33,2%, gebaseerd op de RTS ten tijde van de aanvangsperiode van de vorige 5-jarige overeenkomst.

Daarnaast wordt de PVI-premie en de kosten van de netto regeling doorbelast aan de ondernemingen.

IORP II

De Institutions for Occupational Retirement Provisions Directive (IORP II) is herzien. Deze herziene IORP II-richtlijn is op 13 januari 2019 geïmplementeerd in Nederlandse wetgeving. Het bestuur heeft zich in 2018 reeds voorbereid op de implementatie. Een van de belangrijkste aspecten van de richtlijn is dat pensioenfondsen over drie sleutelfuncties moeten beschikken. Een risicobeheerfunctie, een interne auditfunctie en een actuariële functie.

Het bestuur heeft een bestuurslid benoemd tot sleutelfunctiehouder van de risicobeheerfunctie. De sleutelfunctiehouder wordt ondersteund door een vervuller. De rol van vervuller van de risicobeheerfunctie (hierna: de risicomanager) wordt uitbesteed aan een gespecialiseerde medewerker van de aangesloten ondernemingen. De risicomanager heeft een functionele lijn naar de bestuursleden met aandachtsgebied risicomangement. De risicomangementfunctie kan gevraagd en ongevraagd advies geven aan het bestuur van het pensioenfonds via de integrale risicomangement commissie.

De rol van sleutelfunctiehouder van de interne auditfunctie wordt uitbesteed aan het hoofd internal audit van een aangesloten onderneming. Deze sleutelfunctiehouder heeft een functionele lijn naar de voorzitter en plaatsvervangend voorzitter van het bestuur en een escalatielijn naar de voorzitter van de Raad van Toezicht.

De waarmede actuaris is zowel de houder als de vervuller de rol van de sleutelfunctiehouder voor de actuariële functie en is reeds benoemd na toetsing door DNB. Totdat DNB de overige sleutelfunctiehouders heeft getoetst en goedgekeurd is sprake van waarnemers. Het bestuur heeft op 11 maart 2020 akkoord gekregen op de inrichting van de sleutelfuncties. Toetsing van de houders dient voor 1 september 2020 te geschieden.

Het pensioenfonds heeft er voor gekozen om voor diverse functies gebruik te maken van kennis, kunde en ervaring van de aangesloten werkgever. Dit is in lijn met de missie van het pensioenfonds, waarin wordt gesteld dat "Het belangrijkste doel is het behalen van een zo goed mogelijk pensioenresultaat voor de deelnemers. Dit doen we door optimaal gebruik te maken van kennis binnen Robeco en door een slagvaardige en autonome besluitvorming". Vanuit het pensioenfonds bezien is dit ook een kosten efficiënte invulling. Het is van belang dat eventuele belangenconflicten met de bijdragende onderneming worden voorkomen of beheerst. De beheersmaatregelen hiervoor zijn nader uitgewerkt in samenspraak met de compliance officer van het pensioenfonds.

Gewijzigde beleidsdocumenten

Op basis van een meerjarenkalender worden periodiek beleidsdocumenten geüpdatet. De volgende beleidsdocumenten zijn als bijlagen bij de ABTN opgenomen c.q. geüpdatet:

- De statuten van 8 januari 2019 zijn opgenomen.
- De driepartijenovereenkomst tussen de twee aangesloten ondernemingen en het pensioenfonds is toegevoegd.
- De verklaring prudent person is geüpdatet.
- De risicobereidheid per risico categorie is als bijlage toegevoegd.
- De klokkenluidersregeling is toegevoegd.

Onderzoeken door en meldingen aan toezichthouders

In 2019 heeft het pensioenfonds tijdig aan de volgende informatieverzoeken van DNB voldaan:

1. Sectorbreed onderzoek naar niet-financiële risico's
2. Uitvraag risico-inventarisatie strategische risico's
3. Uitvraag naar de risicohouding van premiereregelingen

DNB heeft naar aanleiding van de uitvraag naar de risicohouding van premiereregelingen een aantal aanbevelingen teruggekoppeld die door het bestuur zijn overgenomen. Dat betrof onder meer voor de risicohouding in de opbouwfase de afwijking van het pensioen weer te geven in plaats van de afwijking in replacement ratio's en bij vaststellen van de risicohouding de mate van het risico dat de deelnemer kan lopen (het risicodraagvlak) meenemen. Ten slotte heeft het bestuur in de meerjarenplanning opgenomen dat bij de verwachte overgang naar het nieuwe pensioencontract een volgende risicobereidheidsonderzoek wordt gedaan waarbij specifiek ook het risicodraagvlak wordt onderzocht.

Aan de AFM is melding gedaan dat de URM scenario's naar het Pensioenregister met enige vertraging zouden worden geüpload. De deadline was 30 september maar de upload was uiteindelijk op 21 oktober afgerond.

Klachten

Het bestuursbureau heeft in 2019 twee klachten van deelnemers afgehandeld over de overgang naar de nieuwe DC administrateur.

Flexioen heeft in 2019 een klacht afgehandeld van een deelnemer die de doorlooptijd van een transactie te lang vond duren.

Ombudsman Pensioenen

Er zijn in 2019 geen geschillen aan de Ombudsman Pensioenen voorgelegd.

AVG

Het Pensioenfonds heeft processen ingericht in lijn met de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen die de Pensioenfederatie ten behoeve van de pensioensector heeft opgesteld voor de uitvoering van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).

Wijzigingen in de regeling

De parameters van het pensioenfonds worden jaarlijks per 1 april gewijzigd in het pensioenreglement. De voornaamste wijzigingen in het pensioenreglement per 1 april 2019 waartoe het bestuur heeft besloten, zijn de volgende:

- Verduidelijkt is dat indien de eerste ziektedag ligt vóór de datum waarin iemand deelnemer is geworden, geen arbeidsongeschiktheidspensioen wordt toegekend en geen verdere opbouw van het pensioen (premiëvrijstelling bij invaliditeit) zal plaatsvinden. De herverzekeraar biedt alleen dekking als de arbeidsongeschiktheid afgeleid is van een eerste ziektedag die binnen het deelnemerschap valt.
- De nieuwe afkoop- en inkoopfactoren zijn vastgesteld.
- De nieuwe netto staffels zijn vastgesteld.

Actuariële uitgangspunten

Ervaringssterfte

Het CBS heeft een update gepubliceerd van inkomensafhankelijke sterftekansen. Het ervaringssterfte model van Mercer, waarvan het pensioenfonds gebruik maakt, is hiermee bijgewerkt. Dit resulteert in een daling van de technische voorziening van circa 1% per ultimo 2019.

Communicatie

Het pensioenfonds heeft een meerjarencommunicatiebeleidsplan en stelt jaarlijks een operationeel communicatieplan op. Dit wordt vastgesteld door het bestuur.

Middels digitale nieuwsbrieven, de website, het deelnemersportaal en verplichte communicatie door de pensioenadministrateur wordt met deelnemers gecommuniceerd. In het boekjaar is er in de communicatie speciale aandacht geweest voor de introductie van het digitale portaal, inhaalindexatie, communiceren in scenario's op basis van de uniforme rekenmethodiek (URM), de overgang naar de nieuwe beleggingsadministrateur voor de DC-regeling, de keuze voor de nieuwe fiduciair vermogensbeheerder en de nieuwe indexatiemaatstaf voor actieve deelnemers. Ook is in het verslagjaar een nieuw logo voor het pensioenfonds gepresenteerd. Daarnaast heeft een aantal deelnemers op basis van een open invitatie een bestuursvergadering bijgewoond. Dit initiatief is genomen op basis van de uitkomsten van een deelnemersonderzoek waarbij aangegeven werd dat persoonlijk contact met het bestuur gewaardeerd zou worden.

Geschiktheidsbevordering

Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Het bestuur toetst de geschiktheid van de bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap. Hiertoe is per bestuursfunctie een profielschets opgesteld. Het opleidingsplan bestuursleden waarborgt dat de geschiktheid van de bestuursleden op peil blijft en waar nodig wordt verbreed of ontwikkeld. In het afgelopen jaar is veel aandacht besteed aan de deskundigheidsbevordering van het bestuur door gevolgde individuele opleidingen door bestuursleden en collectieve themadagen, waarvoor ook de leden van het Verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht uitgenodigd waren.

In het boekjaar heeft het bestuur het diversiteitsbeleid geüpdatet en een stappenplan diversiteit opgesteld. Bestuurslid Margret Smits is als ambassadeur voor het diversiteitsbeleid aangesteld. De acties in het stappenplan zijn vooral gericht op het actief betrekken van voordragende organisaties ter voorbereiding op toekomstige vacatures in fondsorganen.

Tijdens de drie themadagen in 2019 heeft het bestuur zich verdiept in de mogelijkheden rondom verschillende strategische risicoprofielen afhankelijk van de dekkingsgraad, verantwoord beleggen, de gedragsregels van het pensioenfonds en het nieuwe pensioencontract.

De geschiktheid van het bestuur wordt jaarlijks getoetst via een collectieve zelfevaluatie en/of via individuele gesprekken. Voor individuele bestuursleden en het bestuur als geheel. De uitkomsten zijn vastgelegd in de geschiktheidsmatrix. Op basis van de toegewezen aandachtsgebieden wordt jaarlijks bepaald welke acties moeten worden ondernomen om de vereiste deskundigheid te halen respectievelijk te behouden. Het niveau van de toetsing ligt vast in de eindtermen, zoals die door de Pensioenfederatie zijn opgesteld. De geschiktheidseisen zijn ook van toepassing op de leden van de Raad van Toezicht.

Het bestuur heeft onder leiding van een externe consultant eind 2019 een collectieve zelfevaluatie gedaan.

Haalbaarheidstoets en de reële dekkinggraad

Het Financieel Toetsingskader (FTK) schrijft voor dat pensioenfondsen jaarlijks een haalbaarheidstoets uitvoeren. De haalbaarheidstoets behelst een aanvangstoets en een jaarlijkse toets. Voor uitvoering van de haalbaarheidstoets stelt De Nederlandsche Bank (DNB) economische scenario's beschikbaar. Om DNB (nog meer) in staat te stellen te beoordelen dat de reële ambities haalbaar zijn, moeten pensioenfondsen verder nog jaarlijks de reële dekkinggraad melden aan DNB. De haalbaarheidstoets bevordert de vergelijkbaarheid tussen pensioenfondsen. In de berekeningen kan het pensioenfonds echter haar eigen visie, ambitie en beleid niet kwijt. De cijfers van de haalbaarheidstoets zijn dus geen goede maatstaf voor uitkomsten van het beleid van het pensioenfonds. Dat is daarom ook de reden waarom het pensioenfonds ervoor kiest om de haalbaarheidstoets niet als primair beleidsinstrument te gebruiken.

Naar aanleiding van de aanvangshaalbaarheidstoets die het pensioenfonds per 1 januari 2016 heeft uitgevoerd heeft het bestuur geconcludeerd dat de 60-jaars prognose binnen de vooraf vastgestelde grenzen blijft, op basis van het huidige beleid. Het verwachte pensioenresultaat zoals gemeten in de jaarlijkse haalbaarheidstoets in 2019 is 107,3% en ligt 2,5% hoger dan in 2018. Het pensioenfonds zit ook boven de gestelde ondergrens. De maximale afwijking in het slecht weer scenario is gelijk aan 35,2% en blijft daarmee ook binnen de vastgestelde grens van 45%. De uitkomst is wat verbeterd ten opzichte van vorig jaar. Deze uitkomst geeft echter geen garantie dat pensioen altijd volledig zal worden geïndexeerd. De uitkomst geeft vooral aan dat het pensioenfonds geen te hoge of onrealistische verwachtingen schept. Het pensioenfonds voldoet hiermee aan de normering van de pensioenresultaten die is vastgesteld op basis van de aanvangshaalbaarheidstoets.

Code pensioenfondsen

Op 1 januari 2014 is de Code Pensioenfondsen in werking getreden als document van zelfregulering. De Code gaat over het besturen van een pensioenfonds, het intern toezicht daarop en over het afleggen van verantwoording over wat het pensioenfonds doet, wat een pensioenfonds gepland en gerealiseerd heeft. Per 1 juli 2014 is de Code ook wettelijk verankerd in de Pensioenwet. In 2018 is de Code aangepast. De Code is gebaseerd op het 'pas toe, of leg uit'-beginsel. Het volledig volgen van alle normen uit de Code is dus niet verplicht. Wel wordt ieder pensioenfonds geacht aan te geven waarom ze bepaalde afwijkende keuzes hebben gemaakt. Hieronder worden de afwijkingen bij het pensioenfonds toegelicht.

Norm 34.

De zittingsduur van een lid van het bestuur, het VO, het belanghebbenden orgaan (BO) en de RvT is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het BO kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.

- **Toelichting:**
Herbenoeming van een lid van het VO is een verantwoordelijkheid van de benoemende partijen of vloeit voort uit (her)verkiezing. Een eventueel maximaal aantal herbenoemingen wordt door het VO reglementair vastgelegd. In de oude Code Pensioenfondsen kwam deze bepaling in de volgende 5 normen aan de orde: 60, 61, 62, 63 en 64.
- **Pensioenfonds Robeco:**
In de statuten (artikel 5c) staat opgenomen dat de benoeming van een RvT-lid voor 2 jaar geldt en er maximaal 3 keer een herbenoeming kan plaatsvinden. Hoewel niet letterlijk conform de Code is de totale maximale termijn gelijk.

Norm 33.

In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.

- Toelichting:
Het bestuur heeft een stappenplan opgesteld om diversiteit in het bestuur te bevorderen. Er zijn concrete acties benoemd zoals periodiek overleg met voordragende organisaties om de invulling van vacatures op basis van het gewenste profiel onderling af te stemmen en persoonlijke benadering van mogelijke kandidaten in het geval dat er verkiezingen aan de orde zijn. Bestuurslid Margret Smits heeft op verzoek van het bestuur de taak van 'ambassadeur diversiteit' op zich genomen.
- Pensioenfonds Robeco:
In het Verantwoordingsorgaan heeft wel een vrouw maar geen persoon jonger dan 40 jaar zitting.

Conform de Code wordt over onderstaande normen specifiek gerapporteerd in het bestuursverslag:

Rapportage norm	Voldoet het pensioenfonds aan de norm	Vindplaats toelichting jaarverslag of website
<p>Norm 5 Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.</p>	Ja	Het bestuur rapporteert in het bestuursverslag over het beleid dat het in 2019 voerde, de gerealiseerde uitkomsten van dat beleid en de beleidskeuzes die het bestuur maakte. Onder meer op basis van de haalbaarheidstoets.
<p>Norm 31 De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.</p>	Ja	Het pensioenfonds kent een geschiktheidsbeleid en diversiteitsbeleid. Ook in reglementen van de RvT en VO zijn bepalingen hierover opgenomen.
<p>Norm 47 Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.</p>	Ja	De Raad van Toezicht betreft de Code bij de uitoefening van zijn taak en rapporteert hierover in zijn rapportage intern toezicht.
<p>Norm 58 Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.</p>	Ja	In het bestuursverslag beschrijft het bestuur de missie en strategie van het pensioenfonds.
<p>Norm 62 Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.</p>	Ja	Het bestuur licht in het bestuursverslag overwegingen toe om maatschappelijk verantwoord te beleggen.
<p>Norm 64 Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.</p>	Ja	In het bestuursverslag rapporteert het bestuur over de naleving van de integriteitregeling en in het hoofdstuk 'Pensioenfondsbestuur' over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.
<p>Norm 65 Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.</p>	Ja	In het bestuursverslag wordt gerapporteerd over de behandeling van klachten en geschillen.

Boetes en dwangsommen

In het verslagjaar zijn aan het pensioenfonds geen dwangsommen of boetes opgelegd. Door DNB zijn geen aanwijzingen aan het pensioenfonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het pensioenfonds gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

VERSLAG COMPLIANCE OFFICER

De compliance officer heeft op 11 maart 2020 aan het bestuur zijn bevindingen over het jaar 2019 gerapporteerd.

Personalia

De afdeling compliance van Robeco voorziet in de compliance functie van Pensioenfonds Robeco. Gedurende 2019 vervulde Paul Veenhof de rol van compliance officer van het pensioenfonds.

Compliance programma

In 2019 zijn de geplande periodieke compliance werkzaamheden en enkele ad-hoc werkzaamheden uitgevoerd. De uitkomsten zijn in de periodieke gesprekken met de directeur van het pensioenfonds en gedurende de bestuursvergaderingen van het pensioenfonds gedeeld. Hierna is een samenvatting van enkele relevante werkzaamheden weergegeven.

AFM onderzoek keuzebegeleiding bij premieregelingen

Naar aanleiding van het eind 2018 door de AFM uitgevoerde onderzoek keuzebegeleiding bij premieregelingen zijn door het pensioenfonds vervolgacties benoemd. De compliance officer is bij de invulling van deze acties betrokken geweest. De AFM is onder meer van mening dat het aanbieden van de opt-out mogelijkheid grotere risico's met zich meebrengt dan profielbeleggen. De AFM acht het derhalve wenselijk dat dit met extra waarborgen omgeven wordt. Naar aanleiding hiervan zijn in de monitorings- en rebalancingsbrief tekstuele aanpassingen doorgevoerd.

Klokkenluidersregeling

Op grond van het besluit daartoe in de bestuursvergadering van januari 2019 heeft de compliance officer een klokkenluidersregeling voor het pensioenfonds opgesteld. De klokkenluidersregeling van Robeco heeft hiervoor model gestaan. In de bestuursvergadering van maart 2019 is deze klokkenluidersregeling voor pensioenfonds Robeco goedgekeurd.

Inventarisatie belangentegenstellingen 2019

In maart 2019 is het jaarlijkse onderzoek naar belangenverstremgeling uitgevoerd bij de bestuursleden, de directeur van het bestuursbureau, de leden van de Raad van Toezicht, de leden van de Beleggingscommissie, en de leden van het Verantwoordingsorgaan (tezamen de betrokkenen).

Belangrijkste conclusies waren dat de betrokkenen zich voldoende bewust zijn van de risico's verbonden aan mogelijke conflicterende belangen. Er zijn geen ontoelaatbare belangenverstremgelingen geconstateerd en waar de mogelijkheid tot belangenverstremgeling bestaat zijn adequate beheersingsmaatregelen getroffen.

Privé beleggingstransacties

Over 2019 is voor betrokkenen geen overtreding geconstateerd van de Robeco Regeling privé beleggingstransacties (waarnaar verwezen wordt in het policy handboek van pensioenfonds Robeco).

Toezichthouders

In 2019 hebben geen gesprekken met de toezichthouders plaatsgevonden waarbij de compliance officer betrokken is geweest.

Awareness

Op 5 november 2019 is tijdens een themabijeenkomst een awareness sessie verzorgd voor de betrokkenen bij het pensioenfonds.

Onderwerp van deze sessie was de gedragsregels van het pensioenfonds. Naast theoretische voorlichting is aan de hand van enkele concrete dilemma's ook een levendige discussie gevoerd over de concrete invulling van de gedragsregels.

FINANCIËLE INFORMATIE

Het bestuur heeft vastgesteld dat de berekening van de voorziening en liquiditeiten ten behoeve van de beleidsdekkingsgraad is opgenomen in de 'ISAE3402 type 2'- rapportage van Achmea Pensioenservices. De berekening van de marktwaarde van de beleggingen wordt door Northern Trust gedaan en valt onder haar 'SOC 1'- verklaring, met uitzondering van het niet-liquide deel van de portefeuille (minder dan 1%).

De risico's en onzekerheden die van invloed zijn op de betrouwbaarheid van de financiële verslaglegging, zoals waarderingsvraagstukken en de inrichting van het financiële verslagleggingssysteem worden als volgt beheerst:

- Er is een beschrijving van de financiële verslaglegging met marktwaardering voor liquide beleggingen en andersoortige waarderingsmethoden voor niet-liquide beleggingen.
- Kwaliteitskeurmerken worden nageleefd om tot een betrouwbare vaststelling te komen van waarderungen.
- De waardering van de pensioenverplichtingen valt onder de ISAE3402 type 2-rapportage van Achmea Pensioenservices.

IBNR

Het pensioenfonds loopt het risico dat voor deelnemers die in 2018 of 2019 ziek zijn geworden straks een arbeidsongeschiktheidspensioen moet worden uitgekeerd. Dit risico is niet verzekerd. Onder IBNR (incurred but not reported) wordt hiervoor een voorziening getroffen. De IBNR voorziening is gelijk aan de som van de premie arbeidsongeschiktheidspensioen over de laatste twee boekjaren.

In 2019 is de IBNR bijgesteld naar € 1,476 miljoen (2018: € 1,428 miljoen), dit is een toevoeging van € 48.000 in 2019.

Beleggingen Premiedepot

Als onderdeel van de financieringsafspraken met de werkgevers is een premiedepot gevormd dat kan worden gebruikt om de opbouw van actieve deelnemers aan te vullen indien de van de werkgevers ontvangen premie niet voldoende is. Indien er meer premie wordt ontvangen dan nodig is voor de opbouw van de actieve deelnemers (de kostendekkende premie) dan wordt het meerdere toegevoegd aan het premiedepot. Van de totale doorsneepremie in 2019 van 43,4% is 40,4% beschikbaar voor pensioenopbouw en 3% voor kosten, risicokoopsom DC en solvabiliteitsopslag over bruto UOP-stortingen.

Het beleggingsbeleid van het premiedepot is gebaseerd op het zoveel mogelijk afdekken van het renterisico dat wordt gelopen bij de bepaling van de premie. Dit renterisico wordt veroorzaakt door het feit dat de RTS (rentetermijnstructuur) per 31 december van een gegeven jaar bepalend is bij de bepaling van de kostendekkende premie. Kort gezegd: een daling van de rente resulteert in een stijging van de benodigde premie en vice versa. Er is geen cap gezet op de maximale omvang van het premiedepot. Het bestuur is zich bewust dat bij het huidige lage renteniveau het depot over een aantal jaren leeg kan zijn.

Het premiedepot wordt niet meegenomen in de berekening van de dekkingsgraad. Op grond daarvan kan het premiedepot ook niet worden aangewend ter algemene verbetering van de dekkingsgraad. De stand van het premiedepot was eind 2018 € 9,688 miljoen. Over 2019 is € 385.000 in het premiedepot gestort. Het behaalde beleggingsrendement minus kosten bedraagt € 2,286 miljoen in 2019. De stand van het premiedepot was eind 2019 € 12,359 miljoen.

Toeslagverlening / indexatie

De toeslagverlening is afhankelijk van de financiële situatie van het pensioenfonds. De toeslagverlening is voorwaardelijk. Het bestuur besluit jaarlijks in januari of de pensioenen per 1 februari geïndexeerd kunnen worden. Voor actieve, gewezen en pensioengerechtigde deelnemers wordt vanaf 2020 gerefereerd aan de niet geschoonde CBS-consumentenprijsindex alle huishoudens, waarbij het voortschrijdend gemiddelde inflatiecijfer van de laatste 12 maanden van het afgelopen kalenderjaar als uitgangspunt dient. Voor een besluit tot indexatie van de pensioenen van de actieve deelnemers werd tot en met 2019 door het bestuur nog gerefereerd aan de laatste salarisronde bij de werkgever. Uitgaande van het toeslagbeleid, waarbij gekeken wordt naar de marktwaarde van de verplichtingen, was de dekkingsgraad voldoende om per 1 februari 2019 een toeslag toe te kennen van 1,70% aan de gewezen en pensioengerechtigde deelnemers. De prijsindexatie was ook 1,70%. Actieve deelnemers kregen een toeslag van 0,85%. De initiële salarisaanpassing per 1 april van het voorgaand jaar was daarvoor de maatstaf. Deze was ook 0,85%. Tevens heeft het bestuur besloten een kleine inhaalindexatie van gemiddeld 0,10% toe te kennen aan de deelnemers die een indexatieachterstand hadden. Volgens het inhaalindexatiebeleid kan pas een inhaalindexatie toegekend worden als er voldoende financiële ruimte is om toekomstbestendig te kunnen indexeren. Het bestuur acht het evenwichtig dat alle deelnemers een gelijk percentage van individuele indexatieachterstand krijgen uitgekeerd. De hoogte van de inhaalindexatie is verschillend voor iedere individuele deelnemer, afhankelijk van zijn/haar opbouw in het verleden.

In 2019 heeft het bestuur het indexatiebeleid geëvalueerd. Daarbij kwam het bestuur tot de conclusie dat het meest logisch is dat het pensioenfonds één indexatiemaatstaf hanteert voor alle deelnemers en daarbij streeft naar koopkrachtbehoud van het pensioen. De belangenafweging die is gemaakt is dat in de huidige basisregeling, die een collective defined contribution (CDC)-regeling is, alle deelnemers risicodragers voor het fondsvermogen zijn. De werkgever heeft geen bijstortverplichting en ook in de premie is geen component opgenomen voor toekomstige indexatie. Het premiestuur is 'bot'. Er is in het boekjaar een analyse gemaakt van wat de financiële impact voor de verschillende groepen is indien tot een wijziging van de indexatiemaatstaf zou worden overgegaan, waarbij in 2019 nog sprake is van loonindexatie voor de actieven. De uitkomsten van die analyse waren in lijn met de verwachtingen: als de reële loongroei in verwachting positief is, zal het mediane pensioenresultaat licht lager worden, terwijl bij een negatieve verwachte reële loongroei het pensioenresultaat iets hoger zal zijn, hoewel de effecten op zich beperkt zijn voor het pensioenfonds als geheel.

De analyse is besproken met het Verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht en daarna is een voorstel aan de werkgever voorgelegd. De werkgever heeft advies aangevraagd bij de Ondernemingsraad. Na advies van de Ondernemingsraad heeft de werkgever aangegeven zich te kunnen vinden in het voorstel ook voortaan de prijsinflatie te hanteren als indexatiemaatstaf voor de actieve deelnemers. Het bestuur heeft deze wijziging in het pensioenreglement per 1 januari 2020 doorgevoerd.

Kosten

Kostentransparantie

De aandacht voor kosten is de laatste jaren sterk toegenomen. Het sturen op kosten per deelnemer acht het bestuur niet reëel gezien de beperkte omvang van de deelnemerspopulatie en de hoge mate van vaste kosten die gepaard gaan met het 'vehikel' ondernemingspensioenfonds. Het bestuur streeft naar stabilisering van de out of pocket pensioenbeheerkosten van het pensioenfonds, gecorrigeerd voor inflatie. Ook het percentage kosten uitgedrukt als percentage van de premie is een relevante factor gezien de relevantie voor de premiebetalers. Het bestuur heeft verder in haar missie opgenomen dat uitdrukkelijk op de uitvoeringskosten gelet wordt en kiest expliciet voor eenvoud en beheersbaarheid door wijzigingen in regelingen zoveel mogelijk voor een ieder te laten gelden.

Pensioenresultaat

Het uiteindelijke pensioenresultaat voor de deelnemer is leidend voor het bestuur. Dit resultaat is afhankelijk van kosten, de netto beleggingsopbrengsten en de omvang van de premie. Het percentage pensioenbeheerkosten van de totale kostendeckende premie in 2019 was 4,68% (2018: 4,96%). Dit is volgens benchmarkrapporten in lijn met andere pensioenfondsen.

De premiedekkingsgraad van het pensioenfonds in 2019 was 135% (2018: 140%). Het pensioenfonds berekent namelijk de premie op basis van RTS met een opslag ter hoogte van het vereist eigen vermogen. Het pensioenfonds kent dus geen situatie van een negatieve bijdrage aan de dekkingsgraadontwikkeling, en daarmee het verwachte pensioenresultaat, door een te lage premie. Volgens het benchmarkrapport van LCP uit 2019 (over 2018) werd door Nederlandse pensioenfondsen in 2018 per saldo € 4,7 miljard uit het eigen vermogen gehaald doordat de premie voor pensioenopbouw ontoereikend was. Dit betreft bijna 16% van de feitelijke premie.

Het pensioenfonds rapporteert op jaarbasis aan DNB gedetailleerd welke kosten het pensioenfonds heeft gemaakt voor de verschillende onderdelen. Tevens adviseert de Pensioenfederatie over de wijze waarop kosten op een inzichtelijke wijze in het jaarverslag kunnen worden gepresenteerd. In deze paragraaf worden de belangrijkste kostencomponenten toegelicht. De Richtlijn van de Pensioenfederatie adviseert om de kosten op te breken in verschillende categorieën waarvan de opdeling in kosten van pensioenbeheer en vermogensbeheer de meest relevante scheiding is. Kosten van pensioenbeheer representeren alle kosten voor het voeren van een adequate deelnemersadministratie inclusief advies- en bestuurskosten. Deze kosten zijn vrijwel allemaal direct te herleiden uit de financiële administratie van het pensioenfonds. De gepresenteerde kosten van het vermogensbeheer zijn deels gebaseerd op kosten die rechtstreeks aan het pensioenfonds worden doorbelast maar hierin zitten ook kosten die indirect aan vermogensbeheer kunnen worden toegerekend omdat ze door een beleggingsfonds zijn betaald.

Onderstaand overzicht geeft de relevante kengetallen weer over de jaren 2017 tot en met 2019:

Kengetallen Kosten	2019	2018	2017
Uitvoeringskosten per deelnemer	€ 897,80	€ 901,86	€ 729,48
Uitvoeringskosten in % van de kostendekkende premie	4,7%	5,0%	3,6%
Vermogensbeheerkosten (in bps)	32 bps	33 bps	40 bps
Transactiekosten (in bps)	9 bps	11 bps	13 bps
Bewaren en fiduciair beheer (in bps)	10 bps	10 bps	11 bps
Portefeuille rendement	19,6%	-2,9%	4,6%

Kosten van het pensioenbeheer

Op grond van artikel 45a PW en artikel 10b Besluit uitvoering Pensioenwet worden de kosten van pensioenbeheer opgenomen als totaalbedrag en als bedrag per actieve deelnemer en pensioengerechtigde.

In 2019 bedragen de kosten van de uitvoering van de regeling € 898 per deelnemer (2018: € 901). De pensioenbeheerkosten bestaan voornamelijk uit kosten voor administratieve verrichtingen (pensioentoekenningen, betalen uitkering, verwerken waardeoverdrachten, etc.), controle- en advieskosten, bestuurskosten en overige kosten (o.a. heffingen van de toezichthouders, website-kosten, drukwerk UPO's).

Wanneer de pensioenbeheerkosten over het totaal aantal deelnemers verdeeld wordt, inclusief gewezen deelnemers, zijn de uitvoeringskosten in 2019 per deelnemer € 330 (2018: € 342).

Het pensioenfonds deelt geen kosten, zoals bestuurs- of jaarwerkkosten, aan het vermogensbeheer toe. Het pensioenfonds maakt daarentegen wel gebruik van capaciteit van de werkgever, hetgeen niet direct tot uiting komt in de pensioenbeheerkosten. Dit geldt bijvoorbeeld voor het parttime bestuursbureau. Deze kosten zijn wel meegenomen bij de berekening van de kostenvoorziening.

Onderstaand is een tabel opgenomen met daarin de ontwikkeling van de relevante kostensoorten en het aantal deelnemers per jaar. Deze tabel laat de daling/stijging van de kosten per categorie zien. De kosten zijn in 2019 ten opzichte van 2018 licht gedaald. De totale administratiekosten waren wederom hoger dan in het voorgaande jaar. Dit kwam door extra werkzaamheden vanwege wettelijke maatregelen zoals de introductie van URM, IORP, kleine waardeoverdrachten en XBRL. De bestuurskosten waren iets lager omdat in 2018 nog tijdelijk 4 RvT-leden zitting hadden. Verder waren in 2019 de kosten voor communicatie lager in vergelijking met 2018 toen een uitgebreid deelnemersonderzoek is gehouden. Ook heeft het bestuur minder advies van consultants ingewonnen, hetgeen in de kosten tot uiting kwam.

Overzicht tabel uitvoeringskosten:

Uitvoeringskosten (per deelnemer)	2019	2018	2017
Bestuurskosten (x € 1.000)	119	129	83
Administratiekosten (x € 1.000)	553	520	410
Controle- en advieskosten (x € 1.000)	127	149	138
Communicatiekosten (x € 1.000)	64	80	65
Overige kosten (x € 1.000)	50	53	44
Totale uitvoeringskosten (x € 1.000)	913	931	740
Aantal deelnemers (actieve en pensioengerechtigde deelnemers)	1.017	1.032	1.015
Kosten per deelnemer	€ 897,90	€ 901,86	€ 729,48

Verklaring bestuurskosten

Verreweg de meeste bestuursleden staan op de loonlijst van de aangesloten ondernemingen. Zolang kosten niet ten laste gaan van het pensioenfondsendement maar betaald worden door de werkgevers, worden die niet als kosten meegenomen in deze vergelijking. Het bestuurslid namens de pensioengerechtigden en zijn plaatsvervanger staan niet op de loonlijst van de aangesloten ondernemingen. Zij ontvangen van het pensioenfonds elk een vergoeding. Deze kosten zijn meegenomen onder bestuurskosten evenals de vergoeding die aan de leden van de Raad van Toezicht en aan de vertegenwoordigers namens de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan wordt betaald.

Kosten vermogensbeheer

Het pensioenfonds volgt de adviezen van de Pensioenfederatie bij het transparant maken van de kosten voor vermogensbeheer en de transactiekosten. Indien aanwezig en tegen redelijke inspanning te verkrijgen wordt gebruik gemaakt van de werkelijke kosten. Anders worden schattingen gebruikt op basis van ervaringscijfers of adviezen van de Pensioenfederatie. Ieder jaar wordt een volledige uitsplitsing gemaakt naar de verschillende beleggingscategorieën zoals voorgescreven door DNB.

De vermogensbeheerkosten van het pensioenfonds bedragen 0,51% (2018: 0,54%) van het gemiddeld belegd vermogen. Deze totale kosten zijn te splitsen in:

- beheerskosten, kosten voor de belegging in de beleggingsportefeuilles 0,32% (2018: 0,33%),
- de directe en indirecte transactiekosten 0,09% (2018: 0,11%) en
- de kosten voor bewaring en fiduciair management 0,10% (2018: 0,10%).

De hoogte van de vermogensbeheerkosten wordt voor een groot deel bepaald door de spreiding van het vermogen, de zogenaamde asset allocatie, over de verschillende beleggingscategorieën. Bij het vaststellen van de kosten is gebruik gemaakt van de contractuele afspraken, prospectussen en facturen om een zo volledig mogelijk beeld te verkrijgen.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de vermogensbeheer kosten per asset categorie in relatie tot het feitelijk en relatieve rendement van die categorie.

Vermogensbeheer- kosten per beleggingscategorie	2019			2018			2017		
	Beheer- kosten (%)	Feitelijk rendement (%)	Exces return (%)	Beheer- kosten (%)	Feitelijk rendement (%)	Exces return (%)	Beheer- kosten (%)	Feitelijk rendement (%)	Exces return (%)
Aandelen	0,26	27,00	-1,70	0,26	-3,10	-1,50	0,27	8,90	1,60
Vastrentend (inclusief duration overlay)	0,24	18,30	1,40	0,26	1,10	1,30	0,24	-3,30	0,00
Private Equity (incl.performance fee)	6,93	-4,50	-36,20	3,45	9,50	16,40	8,51	5,60	-16,10
Hedgefonds (incl.performance fee)	1,30	-0,13	-3,00	1,28	-4,20	-7,10	2,70	3,40	0,50
Subtotaal gemiddelde vermogensbeheer- kosten	0,32 (excl. 0,09 transactie kosten)	19,60	-0,70	0,33 (excl. 0,11 transactie kosten)	-2,90	-0,90	0,40 (excl.0,13 transactie ksten)	4,60	-0,20

De fiduciaire kosten en overige kosten fonds (voornamelijk bewaar- en administratievergoeding)

De fiduciaire kosten en overige kosten	2019	2018	2017
	0,09% fiduciair en 0,01% bewaarloon	0,09% fiduciair en 0,01% bewaarloon	0,09% fiduciair en 0,02% bewaarloon

Verklaring dalingen / stijgingen 2019-2018

De beheervergoeding voor aandelen, in percentage van het beheerd vermogen, is in 2019 stabiel gebleven. Voor de categorie vastrentende waarden is dit cijfer licht gedaald ten opzichte van 2018 met name als gevolg van de hogere allocatie naar de LDI portefeuille. De beheervergoeding voor dit fonds is relatief laag. Dit gegeven, in combinatie met de gestegen omvang van het vermogen als gevolg van met name de marktontwikkelingen, verklaart de lagere procentuele kosten op totaal niveau. Het feit dat de kosten in termen van beheerd vermogen uit hoofde van beleggingen in Private Equity (Robeco) en hedge funds toenamen, heeft hier beperkte invloed op gehad. Dit zijn beide relatief beperkte beleggingen qua omvang en in het geval van Private Equity wordt het belang afgebouwd..

Daar waar mogelijk zijn ook de transactiekosten van de indirecte beleggingen meegenomen. De focus ligt hierbij op de in- en uitstapvergoedingen die het pensioenfonds moet betalen (2019: 0,01%) en schattingen van de transactiekosten die binnen de beleggingsfondsen zijn gemaakt als onderdeel van de gevolgde strategie (2019: 0,08%). De totale transactiekosten (0,09%) zijn gedaald ten opzichte van 2018 (0,11%), met name door een lagere schatting van de kosten binnen de vastrentende portefeuille.

Aansluiting kosten bestuursverslag en jaarrekening

De kosten van het pensioenbeheer zijn rechtstreeks te relateren aan de verantwoorde kosten in de jaarrekening op pagina 114 onder de rubriek "15. Uitvoeringskosten" .

De kosten van vermogensbeheer zijn niet rechtstreeks uit de jaarrekening te halen omdat het pensioenfonds grotendeels gebruik maakt van fondsen waarin de management fee rechtstreeks uit de NAV (net asset value) wordt betaald. Onderstaande tabel toont de verbijzondering van de totale vermogensbeheerkosten ad € 3,836 miljoen die overeenkomen met het genoemde percentage van 0,51% in de kostenparagraaf van het bestuursverslag. Tevens worden de in de jaarrekening verantwoorde kosten vermogensbeheer ad € 1,872 miljoen gespecificeerd. Deze kosten zijn verantwoord op pagina 112 onder de rubriek "11. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds". De kolommen verschillen en verklaringen laten zien waar de verschillen uit bestaan ten opzichte van de kosten verantwoord in het bestuursverslag.

(x € 1.000)	bestuursverslag	jaarrekening	verschil	verklaringen
-------------	-----------------	--------------	----------	--------------

Directe kosten vermogensbeheer

* beheerkosten	2.325	1.119	1.206	# 1 #
* performance gerelateerde kosten	106	-	106	# 2 #
* transactiekosten	652	-	652	# 3 #
subtotaal	3.083	1.119	1.964	

Overige vermogensbeheerkosten

* fiduciair beheer	598	598	-	
* bewaarloon	91	91	-	
* advieskosten vermogensbeheer	64	64	-	
* overige kosten	0	0	-	
subtotaal	753	753	-	

Totale kosten vermogensbeheer	3.836	1.872	1.964	
--------------------------------------	--------------	--------------	--------------	--

1 # Het verschil betreft fondsen die de fee rechtstreeks ten laste van het onderliggende fonds brengen en die niet apart factureren.

2 # en # 3 # Deze kosten zijn direct ten laste van het onderliggende fonds gebracht.

Kosten vermogensbeheer risico deelnemers (DC-regeling)

De kosten voor het portefeuillebeheer voor risico deelnemers zijn sterk afhankelijk van de gekozen beleggingsmix. Deelnemers hebben namelijk de keuze om zelf hun eigen portefeuille samen te stellen. Het merendeel van de deelnemers (80%) kiest voor de leeftijdsafhankelijke adviesmixen die naarmate de leeftijd hoger wordt minder in zakelijke waarden en meer in vastrentende waarden beleggen. De adviesmixen beleggen in fondsen van Robeco en hiervoor heeft het pensioenfonds vaste vergoedingen afgesproken per fonds.

De totale kosten van de (meest gevolgde) mixen bedragen tussen 0,24% en 0,45%. Het betreft hier dan de zogenaamde total expense ratio (TER) en bevat naast managementvergoedingen ook servicevergoedingen en overige kosten. Kortom; alle kosten die de deelnemer betaalt om te beleggen in de beschikbare premieregelingen van het pensioenfonds.

PENSIOENPARAGRAAF

Regelingen

Binnen het pensioenfonds bestaan de volgende regelingen:

1. Pensioenregeling (basis);
2. Prepensioenregeling;
3. Individueel aanvullende regeling.

De regeling is een getrapte regeling; tot een bepaald inkomensniveau is er sprake van een vaste ambitie (defined benefit), boven dit inkomensniveau stelt de werkgever een premie beschikbaar (defined contribution) voor de bruto of netto opbouw van een pensioenkapitaal.

De volgende kenmerken van de regeling zijn van toepassing:

- Middelloonregeling tot een maximum van salarisschaal 100 (2019: € 83.218).
- Boven het maximum van schaal 100 geldt een beschikbare premie die echter ook als loon kan worden uitbetaald.

De werkgever stelt een percentage van het salaris dat uitstijgt boven schaal 100 (de excedentgrondslag) aan premie voor de opbouw van excedentpensioen beschikbaar. De premie kan, voor zover fiscaal toegestaan, worden gestort op een zogenaamde 'bruto UOP - rekening' of worden toegevoegd aan het bruto salaris. Voor het salaris boven € 107.593 (2019) kan gestort worden op een zogenaamde 'netto UOP-rekening'.

- Pensioenrichtleeftijd: de eerste dag van de maand waarin de 67 jarige leeftijd wordt bereikt. De deelnemer heeft de mogelijkheid om het pensioen eerder of, in overleg met de werkgever, later in te laten gaan.
- Pensioengevend inkomen: 12 maal het vaste maandsalaris, vermeerderd met de vakantietoeslag tot het gemaximeerde bedrag van einde schaal berekend op full time basis. Een eventueel van toepassing zijnde 13de maand is met ingang van 2014 onderdeel van het pensioengevend inkomen.
- Franchise: € 14.000 (2019).
- Opbouwpercentage ouderdomspensioen: 1,738%.
- Partnerpensioen (opbouw) 70% van het ouderdomspensioen.
- Wezenpensioen (risico) 14% van het ouderdomspensioen.
- Het pensioenfonds kent een voorwaardelijke toeslagambitie van 90% van de inflatie op langere termijn.
- De financiering is sinds 2014, gebaseerd op CDC (Collective Defined Contribution). Daarbij was tot en met 2018, bij een ongewijzigde opbouw, de premie voor een periode van 5 jaar gefixeerd. Vanaf 2019 is de premie voor een 3 jaar periode gefixeerd. Daarnaast hebben de aangesloten ondernemingen een premiedepot gestort waaruit kan worden geput indien de kostendekkende premie hoger is dan de ontvangen premie, zodat de kans dat toch de gewenste pensioenopbouw kan plaatsvinden wordt vergroot.

In de opbouwfase ligt bij de beschikbare premieregeling het beleggingsrisico geheel bij de (gewezen) deelnemer. Door het aanbieden van life cycling kan de deelnemer het beleggingsbeleid laten invullen door het pensioenfonds. Er wordt dan deelgenomen in het beleggingsbeleid zoals dat door het pensioenfonds wordt geadviseerd. Hierbij wordt het beleggingsrisico voor de deelnemer teruggebracht naarmate zijn resterende beleggingshorizon korter wordt. De deelnemer kan ervoor kiezen om zelf het beleggingsbeleid in te vullen, in dit geval draagt de deelnemer de verantwoordelijkheid voor de gemaakte beleggingskeuzes. De deelnemer dient dan wel een doelrisicoprofiel in te vullen. Flexioen zal dan de portefeuille monitoren en namens het pensioenfonds de deelnemer informeren.

Beleid ten aanzien van toeslagverlening/indexatie

Het toeslagbeleid is gebaseerd op toekomstbestendige toeslagverlening. De hoogte van de toeslag is afhankelijk van de beleidsdekkingsgraad en de toeslagambitie. Het pensioenfonds waardeert op markttrente en kijkt ook naar de beleidsdekkingsgraad op markttrente bij te nemen besluiten over toeslagen. In de financiële paragraaf (pagina 42) wordt dit nader toegelicht. Tot 2020 was voor actieve deelnemers de maatstaf gelijk aan de algemene loonontwikkeling van de werkgever zoals in de loonronde per april in het voorafgaande jaar is verrekend; voor de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden is de maatstaf gelijk aan de niet geschoonde CBS-consumenten-prijsindex alle huishoudens, waarbij het voortschrijdend gemiddelde inflatiecijfer van de laatste 12 maanden van het afgelopen kalenderjaar als uitgangspunt dient. Op basis van verschillende studies heeft het bestuur vastgesteld dat een indexatie-ambitie van 90% realistisch is voor de komende jaren.

De toeslag wordt toegekend volgens de volgende methodiek:

In lijn met het FTK zal in het toeslagbeleid niet vastgehouden worden aan een vaste bovengrens voor volledige indexatie. De achterliggende gedachte is dat de doorgevoerde indexatie onder het FTK naar verwachting toekomstbestendig moet zijn. De ondergrens is 110% op markttrente, met de kanttekening dat dit niet meer de actuele dekkingsgraad is, maar de beleidsdekkingsgraad. Bij een hoge inflatie/loonronde zal de beleidsdekkingsgraad hoger moeten zijn om volledig te kunnen indexeren. Begin van elk jaar wordt berekend bij welke indexatiedekkingsgraad per 1 januari volledig geïndexeerd kan worden. Als de beleidsdekkingsgraad tussen de 110% en de indexatiedekkingsgraad in ligt zal pro rata worden geïndexeerd. De toegekende verhoging kan niet meer zijn dan op basis van de FTK regelgeving toegestaan is. In deze regelgeving wordt gebruik gemaakt van de UFR.

Premiebeleid

Met de aangesloten ondernemingen is een vaste premie voor een periode van 3 jaar overeengekomen, ingaande 1 januari 2019. De premie is vastgesteld op 43,4% van de pensioengrondslag. Hiervan is 3% ter dekking van overige elementen zoals de risicokoopsom voor het excedent-UOP, de solvabiliteitsopslag over inleg in de bruto UOP-regeling, de premie voor voortzetting opbouw gedurende de arbeidsongeschiktheid voor de bruto UOP-regeling en een opslag voor kosten.

De premie is exclusief de beschikbare premiereregeling, de premie voor voortzetting opbouw gedurende de arbeidsongeschiktheid (elipsLife-premie) en de kosten voor onderhoud van de Netto UOP-regeling.

BELEGGINGSPARAGRAAF

2019 was een paradoxaal jaar voor de financiële markten. Het geopolitieke risico is lange tijd niet zo hoog geweest, maar aandelen wisten toch een geweldig rendement te realiseren. Zo boekte de MSCI World Index (niet afgedekt, in euro's) een winst van maar liefst 30,0%. Ook de rendementen op de obligatiemarkten waren hoog: 2019 was voor obligatierendementen één van de beste jaren sinds de financiële crisis.

De rente in de eurozone daalde aanvankelijk flink in 2019. De voor pensioenfondsen relevante swaprente (30-jaars) naderde zelfs het nulpunt in het derde kwartaal om daarna weer op te veren richting het einde van jaar. Per saldo is de rente in de eurozone niettemin verder gedaald. Angst voor recessie, de politieke onrust in met name Italië en het Verenigd Koninkrijk en verwachte aanvullende maatregelen van de ECB waren de verklaring voor deze rentebeweging. In de eurozone heeft de nieuwe ECB-voorzitter Christine Lagarde aangegeven in beginsel het stimulerende monetair beleid van de ECB voorlopig stabiel te houden. Separaat bood ze ruimte, onder andere in reactie op discussie tussen de verschillende centrale bankpresidenten, om op strategisch niveau kritisch naar het doel en de middelen van het monetaire beleid van de ECB te kijken. Aan het begin van het jaar stapte de Fed over op een veel mildere houding, wat leidde tot een stijgende vraag naar zowel rente- als kredietrisico. Door de pauze van de Fed, gevolgd door renteverlagingen in de tweede helft van het jaar, bleef de omgeving gedurende heel 2019 ondersteunend. Wereldwijde staatsobligaties (afgedekt naar de euro) realiseerden een rendement van 4% en wereldwijde bedrijfsobligaties (afgedekt naar de euro) kwamen uit op een rendement van 8,5%. De Nederlandse staatsobligaties stegen met 3,7% in waarde.

De vertraging van de wereldwijde economische groei hield aan in 2019, nadat die eind 2018 was ingezet als gevolg van enorme geopolitieke onzekerheid. Een hardnekkig handelsconflict tussen de Verenigde Staten (VS) en China, wendingen in het Brexit-drama, protesten in Hongkong en een toenemende stammenstrijd in de Amerikaanse politiek zorgden voor een lastige omgeving voor de globale leiders en beleggers. De wereldwijde handelsvolumes daalden tot onder het gemiddelde, doordat de VS en China elkaar bleven bestoken met nieuwe heffingen. Vooral open, exportgeoriënteerde economieën met een sterke productiebasis werden hierdoor getroffen. De economische vertraging was dan ook vooral geconcentreerd in de productiesector, terwijl de dienstensector behoorlijk veerkrachtig bleef. In de loop van 2019 sloeg een vertraging in China over naar Europa, en dan met name naar de Duitse economie. En dat terwijl de Duitse auto-industrie al aan het worstelen was met de transitie naar schonere vormen van mobiliteit. Het gevolg was dat Duitsland in 2019 maar ternauwernood aan een technische recessie wist te ontkomen. Al met al bleef de wereldwijde economische activiteit wel groeien, met een verwachte wereldwijde groei van 3,0% in 2019 (schatting IMF).

De groei van de wereldeconomie maakte de consensusverwachtingen niet waar en deze vertraagde van 3,6% in 2018 naar een duidelijk lager tempo van 3%. Naast een vertraging van de buitenlandse vraag was deze verzwakking in wereldwijde activiteit voornamelijk te wijten aan een verslechtering in de wereldwijde investeringen. Door een afname van multilateralisme en internationale samenwerking hebben CEO's minder vertrouwen om geld te investeren in nieuwe projecten. In ontwikkelde economieën vertraagde de groei van investeringen van 2,6% in 2018 naar 1,8% in 2019 (schatting IMF), en deze zijn voor een groot gedeelte geconcentreerd in de VS. In lijn met de lagere vraag vanuit investeringen is ook de totale vraag van consumenten minder snel gegroeid in 2019. Ondanks het feit dat de periode van economische groei in de VS nu de langste is sinds de Tweede Wereldoorlog, bleef de consumptiegroei ruim onder het gemiddelde van eerdere groeifasen in de VS. Dat komt deels doordat huishoudens hun schulden flink hebben afgebouwd na de grote financiële crisis. Een ander aspect is dat de economische groei minder inclusief is geworden. Vooral de laagste inkomensgroepen zijn het gunstige economische tij misgelopen. De nominale loongroei in de VS is gestegen naar zo'n 3%, maar blijft gematigd. Het Amerikaanse werkloosheidscijfer van 3,5% wijst er namelijk op dat de VS te maken heeft met de krapste arbeidsmarkt in de afgelopen 50 jaar. In de meeste ontwikkelde economieën zijn de werkgelegenheidscijfers gestegen (maar wel in een iets lager tempo dan in 2018) en ligt de werkloosheid op dit moment in de buurt van of op het cyclische laagtepunt. Een stijgende trend in het reële besteedbare inkomen, oplopende huizenprijzen en de lage rente blijven de vraag van huishoudens ondersteunen.

Ondanks hogere importheffingen in sommige landen bleef de wereldwijde inflatie beperkt. De kerninflatie is in veel ontwikkelde en opkomende economieën verder onder de doelstelling uitgekomen. In de VS bleef de kerninflatie, gemeten middels de Personal Consumption Expenditure-prijsindex (die veranderingen in voedsel- en energieprijzen buiten beschouwing laat), steken op 1,6% - onder het inflatiedoel van 2% van de Amerikaanse Federal Reserve (Fed). De inflatie wordt in toenemende mate beïnvloed door wereldwijde factoren, zoals de wereldwijde grondstoffenprijzen, een vertragende wereldeconomie, wisselkoersen en prijsconcurrentie onder producenten.

In het Verenigd Koninkrijk (VK) leek, net als in 2018, geen eind te komen aan de wendingen in de discussie over de Brexit. Bij de algemene verkiezingen in december kwam Boris Johnson echter als duidelijke winnaar uit de bus. Het VK heeft de Europese Unie (EU) verlaten op 31 januari 2020. Nu geldt een overgangsfase, tot en met 31 december 2020. In deze periode blijven alle EU-regels en wetten voor het VK van kracht.

Gezien het krappe tijdschema dat de Britse regering zelf heeft bepaald, zal er waarschijnlijk een minimaal handelsakkoord worden gesloten, vooral gericht op de handel in goederen. De Britse premier kan ervoor kiezen om de aan zichzelf opgelegde deadline van 31 december 2020 te schrappen, dus de kans op een 'harde' Brexit zonder deal eind 2020 is afgenomen (maar nog niet verdwenen).

In China en andere opkomende markten had zwakte in de binnenlandse consumentenbestedingen een groter effect dan de afnemende vraag uit het buitenland. De Chinese economische groei vertraagde in 2019 tot 6,1%. Schulden, schuldafbouw en demografie zijn drie kernwoorden op de binnenlandse politieke agenda van China. De beleidsmakers balanceren tussen enerzijds handhaving van de groei op korte termijn rond de doelstelling van 6% en anderzijds vermindering van de enorme schuldenberg (de totale schulden van niet-financiële bedrijven bedragen zo'n 250% van het bbp) om op langere termijn een duurzame economische ontwikkeling te kunnen waarborgen. De snel vergrijzende bevolking van China holt het groeipotentieel op lange termijn echter uit.

Performance

De hieronder gepresenteerde performancecijfers zijn de netto performancecijfers, dat wil zeggen de performance cijfers zijn verminderd met beheerfees en andere kosten zoals bewaarloon. In termen van absoluut beleggingsrendement was 2019 een goed jaar. De portefeuille behaalde (na kosten) een rendement van ongeveer 19,6%. Dit was 0,7% minder dan het benchmarkrendement. De portefeuille wereldwijde aandelen beleggingen leverde de belangrijkste bijdrage aan de onderperformance maar ook hedge funds en private equity (minder dan 1% van de totale beleggingen) droegen negatief bij.

Hoewel over de afgelopen 3 jaar het rendement 6,7% op jaarbasis bedroeg, circa 1,0%-punt lager dan het benchmarkrendement, heeft het bestuur, zoals elders in het bestuursverslag toegelicht, de performance geanalyseerd ten opzichte van een passieve implementatie. Daarbij is geconcludeerd dat het pensioenfonds op basis van de Sharpe doelstellingen het beter heeft gedaan dan een passieve implementatie. In 2019 waren de relatieve resultaten van een beperkt aantal managers sterk negatief. De beslissing om de helft van het US dollarrisico niet meer af te dekken naar de Euro heeft een positieve bijdrage gehad aan het absolute rendement.

De genoemde cijfers in deze paragraaf betreffen alleen de performance cijfers voor de portefeuille voor risico pensioenfonds, exclusief de beleggingen premiedepot.

Totale portefeuille (netto rendementen)

In het jaar 2019 was het rendement op de portefeuille 19,6%, de benchmark rendeerdde 20,3%

	Belegd vermogen (per ultimo in € mio)	Portefeuille- rendement (%)	Benchmark- rendement (%)
2019	770,7	19,6	20,3
2018	634,4	-2,9	-0,9
2017	643,6	4,6	4,8
2016	603,7	10,8	10,7
2015	536,0	0,3	0,2
2014	522,4	22,3	21,7
2013	377,7	4,4	5,1
2012	347,6	14,0	15,9

De underperformance van het fondsrendement ten opzichte van de benchmark komt in 2019 voornamelijk op het conto van de portefeuille wereldwijde aandelen, gevolgd door de resultaten in de categorieën private equity allocatie en hedgefondsen.

5YR track record	Portefeuille- rendement	Benchmark- rendement
Cumulatief 2015-2019	35,3	38,5
Gemiddeld per jaar	6,2	6,7

Zakelijke waarden

Onderstaand is een overzicht opgenomen van de rendementen (na kosten) van de beleggingen die onder de categorie zakelijke waarden vallen.

Fonds	Rendement	Benchmark	Benchmarknaam
Robeco Quant Developed Markets Equities	29,0%	30,1%	MSCI World
Robeco Inst. Conservative Equity Fonds	25,7%	25,6%	MSCI World MinVol (EUR optimized)
Lazard Emerging Equity Fonds	12,5%	13,3%	MSCI Emerging Equities
Robeco Emerging Conservative Equity Fonds	17,2%	11,1%	MSCI Emerging Equities MinVol (EUR optimized)

Private Equity

De beleggingen in private equity vonden plaats via drie fondsen aan het begin van 2019 en twee fondsen aan het einde van 2019. De in 2019 gerealiseerde rendementen van de twee afzonderlijke fondsen staan vermeld in onderstaande tabel. De allocatie als geheel rendeerdde -2,9%. In 2019 zijn de resultaten van deze beleggingscategorie afgezet tegen de MSCI Wereld Small/Mid-Cap Index met een opslag van 2%. Deze benchmark rendeerdde in 2019 +32,4%.

Private Equity Fondsen	Rendement
Robeco Institutional Global Private Equity II NL Fund	5,8%
Robeco Global Private Equity Fund III	-7,6%

Vastrentende waarden

Onderstaand is een overzicht opgenomen van de rendementen (na kosten) voor de beleggingen die onder de categorie vastrentende waarden vallen.

Fonds	Rendement	Benchmark	Benchmarknaam
Robeco Customized LDI Fund II (*)	27,9%		(**)
Robeco Euro Credit Fonds	6,9%	6,3%	Barclays Euro Aggregate Corporate Bonds
Standard Life Euro Credit Fonds	7,1%	6,3%	Barclays Euro Aggregate Corporate Bonds
Robeco Global High Yield Fonds	12,0%	10,6%	Barclays US HY + Pan European HY Bonds, 2.5% issuer cap ex Financials (EUR hedged)(EUR hedged)
PIMCO Emerging Debt Fonds	18,6%	15,6%	JPMorgan GBI-EM Global Diversified Bond Index

(*) Dit beleggingsfonds belegt in langlopende AAA staatsobligaties en Interest Rate Swaps (IRS). De allocatie is bedoeld ter afdekking van de risico's die het pensioenfonds loopt als gevolg van de marktwaardewaardering van haar verplichtingen.

(**) Het fonds wordt alleen gebruikt voor rentematching en kent geen benchmark.

Hedge funds

Onderstaand is een overzicht opgenomen van de rendementen (na kosten) voor de beleggingen die onder de categorie Hedge funds bij Overige beleggingen vallen.

Fonds	Rendement	Benchmark	Benchmarknaam
Standard Life GARS	6,1%	2,9%	EONIA +3,25%
IPM GTAA Systematic Macro Fund	-5,9%	2,9%	EONIA +3,25%
GMO – Systematic Global Macro	-2,7%	2,9%	EONIA +3,25%

De relatief lage rendementen van de Hedge funds zijn in lijn met de verwachting in stabiele markten, gezien het anticyclische karakter van deze investeringen.

Vooruitzichten

Bij het opstellen van de jaarlijkse beleggingsplannen gebruikt het bestuur de publicatie van de expected returns van de fiduciair vermogensbeheerder RIAM als input.

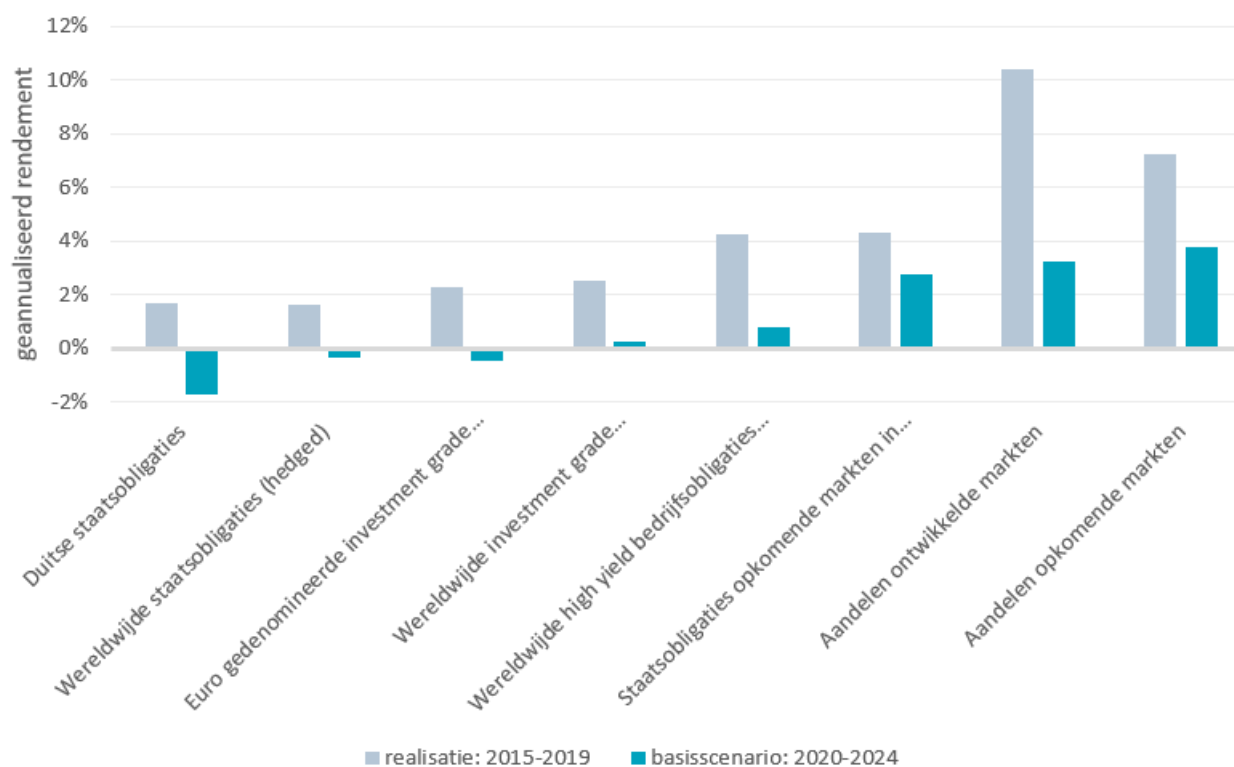
RIAM werkt met verschillende scenario's waarbij thans een scenario van een (lichte) recessie het meest waarschijnlijk wordt geacht.

In dit scenario zet de expansiefase in eerste instantie door. Verkiezingen in de VS, accommoderend beleid van centrale banken en een (tijdelijke) wapenstilstand in het handelsconflict nemen deels de onzekerheid die economieën momenteel parten speelt, weg. Deze tijdelijke rust zal echter onvermijdelijk worden verstoord. De onzekerheid keert terug door het weer opblazen van de handelsoorlog, met een milde recessie tot gevolg. Overheden en bedrijven, die hun schulden verder hebben zien oplopen, krijgen het in deze omgeving zwaar - de schuldenlast zal stijgen. Een krachtig gecoördineerd antwoord om een recessie te vermijden blijft uit, maar dankzij fiscale stimulering kunnen de gevolgen van de terugval beperkt blijven. Het herstel zal echter eveneens zwak zijn.

Financiële markten

Gegeven dit scenario is het niet echt een verrassing dat al verwachte rendementen van de belangrijkste beleggingscategorieën onder het lange-termijn gemiddelde liggen. Toch bieden riskante belegging nog steeds een extra rendement ten opzichte van kas en obligaties, dankzij het zeer accommoderend beleid van centrale banken. De vooruitzichten voor Euro staatsobligaties zijn minder positief, omdat de inflatie naar verwachting zal gaan oplopen. Centrale banken hebben duidelijk gemaakt dat zij een (tijdelijk) hogere inflatie zullen toestaan. Maar de combinatie van lage korte rentes en oplopende inflatie hebben historisch een weerslag op lange lopende obligaties: rentes lopen op in verband met het toegenomen inflatierisico. Toch zal de rentestijging beperkt zijn, omdat de (milde) recessie die wordt verwacht de ruimte voor een forse rentestijging beperkt. Per saldo wordt over een periode van 5 jaar een negatief rendement verwacht voor Euro obligaties.

Robeco Expected Returns 2020-2024

FINANCIËLE PARAGRAAF

Samenvatting van de financiële positie van het pensioenfonds en de ontwikkelingen gedurende het jaar (x € 1.000):

Dekkingsgraden

Het pensioenfonds gaat bij de berekening van de dekkingsgraad uit van de marktrente en niet van de UFR. Het pensioenfonds baseert de dekkingsgraad namelijk ook op de marktwaarde van de beleggingen en bezittingen. Het bestuur vindt het daarbij belangrijk dat de beleidsdekkingsgraad op marktrente wordt berekend op basis van juiste tussentijdse financiële informatie.

Pensioenfondsen moeten vanaf 2015 hun beleidsbeslissingen baseren op de zogenaamde beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als een voortschrijdend 12-maands gemiddelde van de actuele dekkingsgraad. Deze beleidsdekkingsgraad is leidend voor besluiten omtrent kortingen, toeslagenbeleid, herstelplan en een tekortsituatie. Bij het vaststellen van de beleidsdekkingsgraad wordt ook gebruik gemaakt van de marktrente. De beleidsdekkingsgraad is in 2019 gedaald van 130,9% naar 119,1%.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op basis van marktrente (119,1%) is eind 2019 lager dan de vereiste dekkingsgraad (121,3%) gesteld als vereist eigen vermogen. De beleidsdekkingsgraad op basis van de DNB-normen (126,5%) is eind 2019 hoger dan de vereiste dekkingsgraad (121,1%), hierdoor is er geen sprake van een reservetekort en daarom is ook geen sprake van een herstelplan. Eind 2019 is, evenals eind 2018, sprake van een toereikende solvabiliteit volgens DNB-normen.

De beleidsdekkingsgraad, de vereiste dekkingsgraad en de actuele dekkingsgraad zijn per jaareinde als volgt:

Ultimo jaar:	2019	2018	2017	2016	2015
	%	%	%	%	%
Beleidsdekkingsgraad RTS	119,1	130,9	128,5	113,0	118,3
Vereiste dekkingsgraad RTS	121,0	122,1	122,3	120,0	121,0
Actuele dekkingsgraad RTS	120,9	124,7	132,7	121,2	120,5
Minimaal vereiste dekkingsgraad	103,8	103,9	104,0	104,0	104,5
Beleidsdekkingsgraad UFR	126,5	135,5	134,5	123,4	130,3
Vereiste dekkingsgraad UFR	121,1	121,9	122,1	119,8	120,7
Actuele dekkingsgraad UFR	128,8	128,9	137,8	129,8	128,3
Reële dekkingsgraad UFR	102,6	110,7	109,9	100,3	103,7

De actuele dekkingsgraad is de verhouding tussen het totaal belegd vermogen (inclusief belegd vermogen risico deelnemers) ten opzichte van de totale technische voorziening (inclusief technische voorziening voor risico deelnemers).

Vanaf 2015 moet de reële dekkingsgraad per jaareinde worden gerapporteerd aan De Nederlandsche Bank. In de reële dekkingsgraad wordt de verwachte stijging van de prijzen meegenomen als pensioenverplichting. De reële dekkingsgraad ultimo 2019 bedraagt 102,6% (2018: 110,7%).

Ontwikkeling dekkinggraad

	Pensioen- vermogen	Technische voorzieningen	Dekkings- graad
Stand 31 december 2018 inclusief beleggingen en voorziening risico deelnemers	690.613	553.870	124,7%
Beleggingsresultaten	137.142	128.507	0,3%
Premiebijdragen	19.141	15.584	-0,1%
Uitkeringen	-8.447	-8.474	0,4%
Overige	-1.570	2.582	-4,4%
Stand 31 december 2019 inclusief beleggingen en voorziening risico deelnemers	836.879	692.069	120,9%

Ultimo 2019 bedraagt de gemiddelde marktrente 0,54% (2018: 1,33%), uitgaande van de looptijd van de verplichtingen van het pensioenfonds. De gemiddelde rente van 0,54% is gebaseerd op de 1-maands RTS die is bepaald door het omzetten van swap bid koersen naar DNB zero.

Actuariële analyse van het resultaat

De samenstelling van het resultaat over 2019 en 2018 en de wijzigingen daarin blijken uit het volgende overzicht (x €1.000):

	2019	2018
Resultaat op wijziging rentetermijnstructuur	-120.088	-22.244
Resultaat op intrest/beleggingen	128.723	-17.930
Resultaat op premie	3.448	-308
Resultaat op uitkeringen	27	28
Resultaat op waardeoverdrachten	-314	-10
Resultaat op toeslagverlening	-7.386	-5.421
Resultaat op overige kanssystemen	143	1.378
Wijziging actuariële grondslagen	6.185	4.381
Andere oorzaken	-	20
Resultaat	10.738	-40.106

Kostendekkende en feitelijke premie

De kostendekkende en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2019	2018
Kostendekkende premie	19.564	18.716
Feitelijke premie	20.185	15.685

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt (x €1.000):

	2019	2018
Actuarieel benodigde koopsom inclusief bijdrage voor risico deelnemers	15.644	14.893
Uitvoeringskosten	659	682
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	3.261	3.141
	<u>19.564</u>	<u>18.716</u>

De samenstelling van de feitelijke premies is als volgt (x € 1.000):

	2019	2018
Actuarieel benodigde koopsom inclusief bijdrage voor risico deelnemers	15.644	14.893
Uitvoeringskosten	659	682
Financiering toeslagambitie	3.261	3.141
Premiemarge	621	-3.031
	<u>20.185</u>	<u>15.685</u>

Premiedepot

In 2019 is een premieoverschot van € 385.000 aan het premiedepot toegevoegd. In 2018 is een premietekort van € 3,732 miljoen aan het premiedepot onttrokken.

In de financieringsafspraken met de werkgever, ingegaan op 1 januari 2014 en herbevestigd op 1 januari 2019, is afgesproken;

- Indien de vaste premie van de werkgever onvoldoende is voor de opbouw in een bepaald jaar, zal dit tekort worden aangevuld uit het premiedepot van het pensioenfonds.
- Is er sprake van een premieoverschot dan wordt dit toegevoegd aan het premiedepot.

Oordeel van de waarmede actuaris op de financiële positie

De vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Robeco is voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen hoger is dan het vereist eigen vermogen.

Dit oordeel over de vermogenspositie is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen.

RISICOPARAGRAAF

Introductie

Risicobeheersing is van groot belang voor een pensioenfonds. Het pensioenfonds heeft dit onderkend en houdt hier op meerdere manieren rekening mee bij de uitvoering van haar activiteiten. Het feit dat risico's onontbeerlijk zijn voor een goed en betaalbaar pensioen, dwingt tot een hoge mate van risicobewustzijn en een geavanceerde risicobeheersing. Daarbij is risicobeheersing altijd een optimaliseringsvraagstuk: wat is de beste verhouding tussen kosten en opbrengsten van risicobeperking?

In deze risicoparagraaf geven we informatie over risico's door te communiceren over doelstellingen en strategie, risicohouding en -bereidheid, potentiële en opgetreden risico's en het risicomangement van het pensioenfonds. Achtereenvolgens staan we stil bij de ontwikkelingen van het pensioenfonds op het gebied van risicomangement en kijken we vooruit naar 2020. Daarnaast geven we een summiere beschrijving van het integraal risicomangementbeleid van het pensioenfonds, de kaders en definities en staan we stil bij de diverse risicocategorieën.

De risicohouding van het pensioenfonds is door het bestuur bepaald, gebruikmakend van input uit verschillende onderzoeken. De aangesloten ondernemingen en Ondernemingsraad van Robeco hebben uitgesproken dat het pensioenfonds op lange termijn in staat moet zijn om 90% van de prijsinflatie te vergoeden in de aanspraken of ingegane pensioenen. Deze risicohouding is door het pensioenfonds vertaald in een risicobereidheid voor alle geïdentificeerde materiële risico's, als ook hieraan gekoppelde beheersmaatregelen.

Op basis van de meest recent uitgevoerde haalbaarheidstoets zien we dat we voor alle leeftijdscohorten verwachten hier aan te kunnen voldoen op de lange termijn. In een slechtweersscenario - waarbij aandelenmarkten sterk dalen en/of rentes sterk stijgen - zullen we niet in staat zijn om aan de doelstelling te voldoen. Bij de beschrijving van het balansrisico geven we inzicht in de korte termijn impact van marktbevingen op de dekkingsgraad. Het pensioenfonds is in staat om gedeeltelijk te indexeren bij een beleidsdekkingsgraad boven de 110%. In 2019 is volledige indexatie toegekend aan alle deelnemers - actieven, slapers en pensioengerechtigden.

Terugkijkend

In deze sectie staan we stil bij de ontwikkelingen van het pensioenfonds op het gebied van risicomangement in 2019.

Herijken risicobereidheid

In de integrale risicomangementcommissie is vastgesteld per geïdentificeerd risicotype wat momenteel de risicobereidheid van het pensioenfonds is. De risicobereidheid is een belangrijke input in het risicoraamwerk van het pensioenfonds. Afhankelijk van de omvang van de risico's en de mate waarin ze al dan niet bij kunnen dragen aan het realiseren van de doelstellingen, worden vervolgens maatregelen getroffen die de geïdentificeerde risico's moeten beheersen.

Deze risicobereidheid is in diverse sessies met het bestuur aangescherpt en bekrachtigd.

Nieuwe uitbestedingen

In het vierde kwartaal heeft RIAM formeel haar contracten betrekking hebbende op de fiduciaire dienstverlening en Flexioen (m.b.t. de DC administratie) opgezegd. Deze diensten worden vanaf begin 2020 overgenomen door respectievelijk NN IP en ABN AMRO Pension Services.

In de eerste helft van 2019 is als voorbereiding hierop een risk assessment uitgevoerd op de fiduciaire processen. Het concrete doel: inventariseren van risico's die we lopen bij (door fiduciair geïnitieerde) exit van fiduciair, of het niet meer kunnen aanbieden van kwalitatief hoogstaande diensten door fiduciair als gevolg van wegvallen van key personeel of onderaannemers. De uitkomsten van deze risk assessment zijn als input gebruikt bij de selectie van én inrichting van de nieuwe fiduciaire dienstverlener.

Update risicomangementraamwerk

Het risicomangementraamwerk is geüpdatet. De belangrijkste wijzigingen:

- Aanpassingen als gevolg van wijziging fiduciair vermogensbeheerder en DC administrateur.
- Aangepaste risicobereidheid (vastgesteld door bestuur in 2019).
- Toegevoegde beheersmaatregelen bij liquiditeitsrisico.
- Verwerking gewijzigde securities lending richtlijnen.
- Toevoeging van rapportages sleutelfunctiehouders: risicomangement (financieel en niet-financieel, actuaariaat en audit).
- Doorvoeren gewijzigde opbouw bestuur en aangepaste aandachtsgebieden.

ALM studie

In het derde kwartaal is een beperkte ALM studie uitgevoerd om te kijken of de strategische portefeuille in nieuwe situaties voldoet aan onze risicodoelstellingen. Hierbij is ook de risicobereidheid van balans- en renterisico herbevestigd.

IT risico identificatie gefinaliseerd

Het IT risico identificatie traject voor het pensioenfonds is in 2019 gefinaliseerd. Dit heeft geleid tot additionele vragen bij de diverse dienstverleners om de uitkomsten van het onderzoek te toetsen. De inzichten dienen ook als input voor het IT risico beleid.

Vooruitkijkend

In deze sectie staan we stil bij de ontwikkelingen van het pensioenfonds op het gebied van risicomangement die we voorzien voor 2020.

Eigen Risico Beoordeling

Een werkgroep binnen het pensioenfonds is bezig met voorbereiden van de Eigen Risico Beoordeling (ERB) van het pensioenfonds. Een pensioenfonds voert periodiek een ERB uit. Bij vaststelling van de reguliere frequentie houdt het pensioenfonds rekening met de beleidscyclus en met de omvang, aard, schaal en complexiteit van de werkzaamheden, maar voert ten minste driejaarlijks een reguliere ERB uit. Naast de reguliere periodieke ERB is een pensioenfonds verplicht zo spoedig mogelijk een tussentijdse (actualisatie van) de ERB uit te voeren in geval van een significante wijziging in het risicoprofiel van de instelling of de uitgevoerde pensioenregelingen.

Dit is de eerste maal dat het pensioenfonds een eigenrisicobeoordeling uitvoert. De directe aanleiding is de wijziging in uitbesteding van werkzaamheden met betrekking tot zowel fiduciair vermogensbeheer én de administratie van de DC regelingen.

Sleutelfunctiehouders

In 2020 zal het governance raamwerk rondom risicomangement verder aangescherpt worden. Waar in 2019 de sleutelfunctiehouder actuaariaat is aangemeld bij de DNB, en geaccordeerd, zullen in 2020 ook de sleutelfunctiehouders risicomangement en interne audit aangemeld worden. Bij de formele inrichting van deze functies wordt rekening gehouden met de guidance die in 2019 en begin 2020 is afgegeven door de DNB.

Nieuwe uitbestedingen

Begin 2020 is zowel de fiduciair vermogensbeheerder gewijzigd als ook de administrateur van de diverse DC regelingen. In de tweede helft van 2020 zal een interne audit uitgevoerd worden op de DC processen. Als voorbereiding hierop zal begin van het jaar een risk assessment op de DC processen uitgevoerd worden.

Bij de overgang naar de nieuwe fiduciair vermogensbeheerder is de invulling van de beleggingsportefeuille en de daarbij behorende limietenstructuur niet veranderd. In 2020 zal samen met de nieuwe fiduciair bekeken worden of wijzigingen gewenst zijn om efficiënte inrichting van de processen te borgen.

Nieuw pensioenakkoord

Het nieuwe pensioenakkoord, dat het kabinet heeft afgesproken met sociale partners op centraal niveau en waarvan de details nog worden uitgewerkt, kan potentieel grote gevolgen hebben voor de pensioenregeling van het pensioenfonds, en daarmee de risico's van het pensioenfonds. Dit onderwerp wordt actief gevolgd door de pensioencommissie, welke op haar beurt het bestuur op de hoogte houdt. Inwerkingtreding van nieuwe wetgeving wordt niet eerder verwacht dan per 1 januari 2022.

Uitvraag DNB naar de risicohouding van premiereregelingen

DNB heeft naar aanleiding van de uitvraag naar de risicohouding van premiereregelingen een aantal aanbevelingen teruggekoppeld die door het bestuur zijn overgenomen. Dat betrof onder meer voor de risicohouding in de opbouwfase de afwijking van het pensioen weer te geven in plaats van de afwijking in replacement ratio's en bij vaststellen van de risicohouding de mate van het risico dat de deelnemer kan lopen (het risicodraagvlak) meenemen. Ten slotte heeft het bestuur in de meerjarenplanning opgenomen dat bij de verwachte overgang naar het nieuwe pensioencontract een volgende risicobereidheidsonderzoek wordt gedaan waarbij specifiek ook het risicodraagvlak wordt onderzocht.

Integraal risicomanagement beleid

Het pensioenfonds hanteert een systematische aanpak om risico's te beheersen. Het doel is daarmee te komen tot integraal risicomanagement. Hierbij gaat aandacht naar de strategische, operationele en financiële risico's die het pensioenfonds loopt. Tevens is de aanpak gericht op het stimuleren van het risicobewustzijn van zowel het bestuur als de dienstverleners van het pensioenfonds.

De belangrijkste risico's die het pensioenfonds onderkent zijn de financiële risico's en het uitbestedingsrisico. De financiële risico's kunnen er toe leiden dat het pensioenfonds op lange termijn de pensioenverplichtingen niet kan nakomen. Daarnaast onderkent het bestuur de risico's die uitbesteding met zich mee brengt. Het pensioenfonds werkt volgens het uitbestedingsmodel waarbij de meeste taken zijn uitbesteed aan gespecialiseerde dienstverleners. Dit introduceert het potentiële risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van uitbesteede werkzaamheden niet afdoende gewaarborgd is.

Risicomanagement organisatie

Risicomanagement vindt over de volle breedte van het pensioenfonds plaats. De organisatie van risicomanagement bij het pensioenfonds kan in grote lijnen als volgt worden weergegeven:

1ste beheersingslijn

Het bestuur, ondersteund door de directeur van het bestuursbureau, is verantwoordelijk voor het beheersen van de risico's. Vanuit het bestuur hebben twee bestuursleden integraal risicomanagement in portefeuille. Het bestuur wordt hierbij ondersteund door diverse commissies.

In de praktijk wordt de 'first line of defense' al voor een belangrijk deel (indirect) ingevuld door de bestuursondersteuning of via ingehuurde partijen (externe uitvoerders, custodian, etc.). Vanwege de uitbesteding werken sommige risico-items als communicerende vaten: zo is het operationele risico beperkt, terwijl het uitbestedingsrisico juist hoger is omdat alles is uitbesteed.

2de beheersingslijn

De praktische invulling van de tweede lijn vindt plaats via een risicomanagement commissie, welke ondersteund wordt door de vervuller van de risicomanagementfunctie. Ook de compliancefunctie en de actuariële sleutelfunctie zijn onderdeel van de tweede beheersingslijn.

Het pensioenfonds beschikt voor de inrichting van de compliancefunctie over een compliance officer. De compliance officer is verantwoordelijk voor de opzet van het compliancebeleid, het toezien op juiste naleving ervan en de rapportage daarover.

3de beheersingslijn

Internal Audit's missie is het verbeteren en beschermen van de organisatorische waarde door het verstrekken van risk based en objectieve assurance, advies en inzicht.

Risico categorieën

De onderstaande tabel geeft een algemeen overzicht van de risicoclassificatie die het bestuur aanhoudt. De risicoclassificatie sluit op hoofdlijnen aan op het Handboek voor Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode (FIRM) van De Nederlandsche Bank.

Risicocategorieën	
Financiële risico's	Niet-financiële risico's
Balansrisico	Omgevingsrisico
Matching- / renterisico	Operationeel risico
Marktrisico	Uitbestedingsrisico
Kredietrisico	IT-risico
Tegenpartijrisico	Integriteitsrisico
Liquiditeitsrisico	Juridisch risico
Inflatierisico	
Verzekeringstechnisch risico	
ESG risico	

Balansrisico

Balansrisico is het risico op lage dekkingsgraden en daaruit voortvloeiende tekortsituatie. Het balansrisico is samengesteld uit onderliggende risico's (met name renterisico, zakelijke waarden (markt)risico, valutarisico en kredietrisico) en de onderlinge samenhang tussen deze risico's. De focus hierbij ligt op het risico van een neerwaartse verandering van de dekkingsgraad als gevolg van een verschil in volatiliteit van de hoogte verplichtingen versus de volatiliteit van de waarde van de beleggingen. Het pensioenfonds meet en limiteert de omvang van dit risico in de vorm van de tracking error van de verplichtingen ten opzichte van de beleggingen.

De dekkingsgraad van het pensioenfonds is gevoelig voor de verandering van marktfactoren en de relatieve positionering van het beleggingen en verplichtingen versus deze factoren, en wordt dan ook gedreven door een combinatie van matching-/ renterisico en marktrisico.

De belangrijkste drijvers van dekkingsgraad volatiliteit zijn:

- De mate waarin het renterisico is afgedekt;
- De samenstelling van de beleggingsportefeuille en met name de verhouding tussen vastrentende beleggingen en zakelijke waarden.

Risicobereidheid

De risicohouding wordt periodiek, voor het laatst in 2019, getoetst door middel van een lange termijn analyse van de ontwikkeling van het pensioenfonds waarbij alle beschikbare stuelelementen worden meegenomen (een ALM studie). Het bestuur gelooft dat een risicoloos pensioen niet bestaat, en dat er een balans is tussen de pensioenpremie, de hoeveelheid beleggingsrisico, en de indexatieambitie.

Uitgangspunt bij de risicobereidheid is de keuze van het bestuur voor een optimale ALM portefeuille met een risico overeenkomend met maximaal dat van een portefeuille die voor 50% bestaat uit de zo risicoloos mogelijke matching portefeuille en voor 50% uit een returnportefeuille (wereldwijd gespreide aandelenportefeuille). Deze portefeuille dient als anker voor het totale portefeuille-risico: het risico van de ALM portefeuille mag door de strategische beleggings portefeuille van het pensioenfonds niet worden overschreden. De gebruikte beoordelingscriteria die gehanteerd zijn bij vaststellen van balansrisico, matching/renterisico, inflatierisico en marktrisico zijn een verwacht toeslagresultaat van minimaal 90% en maximale kans op korting van 10% gehanteerd over 15 jaar.

Evaluatie

In onderstaande tabel is te zien hoe de dekkinggraad (marktwaarde) binnen het huidige beleggingsbeleid verandert als de belangrijkste twee risicofactoren veranderen, te weten de marktwaarde (horizontale as) en het rendement van de return portefeuille (verticale as). De tabel geeft de situatie weer per ultimo september 2019.

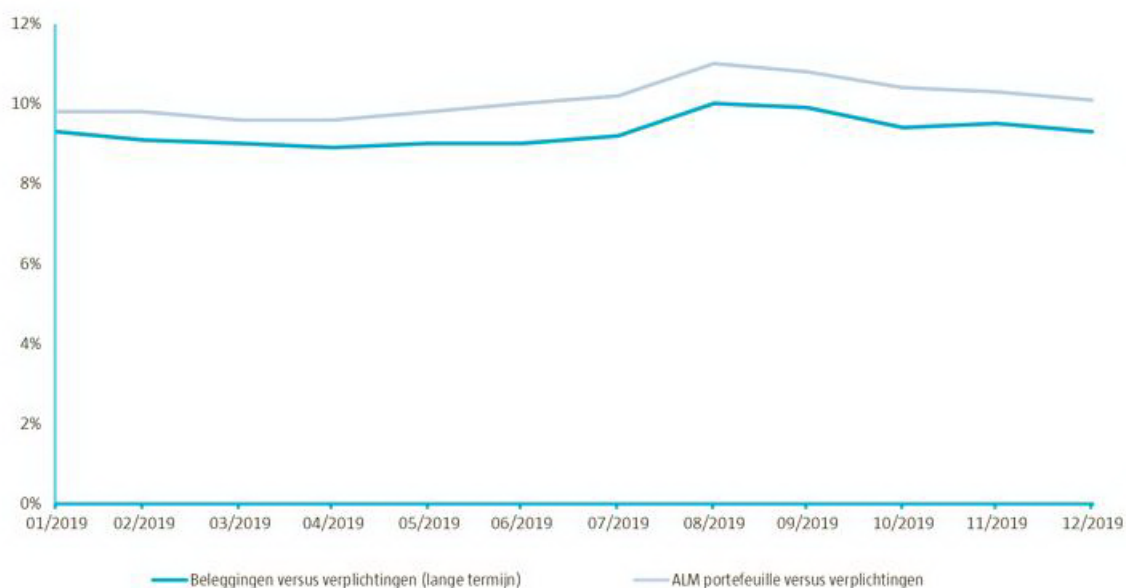
		Verandering in de rentecurve						
		-1.5%	-1.0%	-0.5%	0.0%	0.5%	1.0%	1.5%
Rendement return portefeuille	-30%	86%	86%	89%	95%	100%	106%	112%
	-20%	90%	90%	94%	100%	107%	113%	120%
	-10%	95%	95%	100%	106%	113%	121%	128%
	0%	99%	99%	105%	112%	119%	128%	136%
	10%	104%	104%	109%	117%	126%	135%	144%
	20%	108%	108%	114%	123%	132%	142%	152%
	30%	112%	112%	119%	128%	138%	148%	159%

Prognose dekkinggraadontwikkeling op basis van marktwaardering als gevolg van renteveranderingen en rendementen van de return portefeuille binnen het huidige beleggingsbeleid en de veronderstelling dat rentes niet lager kunnen dalen dan -0.75%.

Hieronder tonen we de inschatting van het risico zoals dit door de fiduciair vermogensbeheerder gemeten wordt. Het dekkinggraadrisico wordt berekend op basis van historische rendementen en correlaties. Het 'korte termijn' risico wordt berekend met een 5-jaars historie, waarbij recente observaties een zwaarder gewicht krijgen. Deze maatstaf reageert daardoor sneller op veranderende marktomstandigheden. Het 'lange termijn' risico gebruikt 10 jaar historie met gelijkgewogen data.

Het lange termijn risico van de feitelijke portefeuille ligt iets onder het risico van de ALM portefeuille.

Dekkingsgraadsrisico beleggingen versus verplichtingen én ALM portefeuille versus verplichtingen

In het derde kwartaal is een beperkte ALM studie uitgevoerd om te kijken of de strategische portefeuille in nieuwe situaties voldoet aan onze risicodoelstellingen. Hierbij is ook de risicobereidheid van balans- en renterisico herbevestigd.

Matching- / renterisico

Het renterisico is het risico op een verandering van de dekkingsgraad van het pensioenfonds als gevolg van een verandering van de rente.

Risicobereidheid

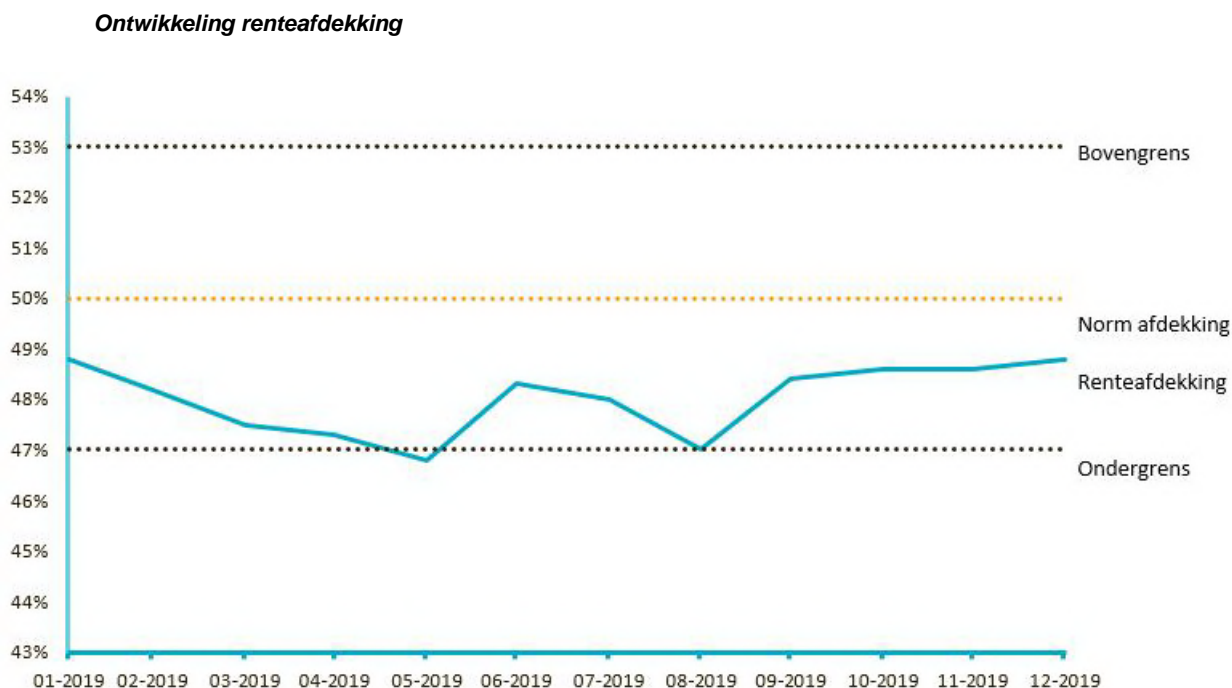
Het pensioenfonds heeft er strategisch voor gekozen om het renterisico op marktrisico voor 50% af te dekken. De gebruikte beoordelingscriteria die gehanteerd zijn bij vaststellen van balansrisico, matching/renterisico, inflatierisico en marktrisico zijn een verwacht toeslagresultaat van minimaal 90% en maximale kans op korting van 10% gehanteerd over 15 jaar.

Er wordt renterisico afgedekt om het korte termijn risico van de nominale dekkingsgraad te beperken. Het nominale renterisico wordt niet volledig afgedekt. Aangezien rentestijgingen en een toename van inflatie vaak samengaan, zou het inflatierisico toenemen wanneer het renterisico volledig wordt afgedekt. Het mitigeren van het inflatierisico is op lange termijn van belang voor een waardevast pensioen. Dit beleid van renteafdekking wordt ondersteund door de in 2019 uitgevoerde ALM studie.

Evaluatie

Het pensioenfonds maakt gebruik van een maatwerk LDI-fonds voor de renteafdekking. Het LDI-fonds bestaat uit obligaties met een laag kredietrisico, aangevuld met swaps. Door het gebruik van het LDI-fonds kan de verdeling over de curve goed worden afgestemd op het verplichtingenprofiel van het pensioenfonds.

De onderstaande figuur geeft inzicht in het verloop van de renteaftdekking over 2019. De renteaftdekking is op diverse momenten onder de bandbreedte 47% - 53% uitgekomen. In alle gevallen is de aftdekking snel bijgestuurd.

Als gevolg van grotere fluctuaties in de rente over 2019, heeft ook de dekkingsgraad een grotere volatiliteit laten zien. Een sterkere daling in vooral het tweede en derde kwartaal, gevolg door herstel in het vierde kwartaal. De renteaftdekking heeft over het gehele jaar ruim 8% bijgedragen aan de dekkingsgraad.

De rentedaling heeft ook positief bijgedragen aan het premiedepot. De omvang van het premiedepot is onvoldoende om het volledige renterisico van de premie af te dekken tijdens de driejarige premieovereenkomst. Echter in 2019 is het depot met € 2,671 miljoen gestegen naar € 12,359 miljoen per einde jaar.

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van een belegging in een vreemde valuta wijzigt als gevolg van de verandering in de waarde van de vreemde valuta ten opzichte van de Euro.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds vindt dat valuta's van ontwikkelde markten op lange termijn ex-ante risicoverhogend werken zonder dat hier een verwacht rendement tegenover staat. Vandaar dat het valutarisico van ontwikkelde markten in principe strategisch volledig wordt afgedekt door middel van een overlay-mandaat dat door de fiduciair vermogensbeheerder wordt uitgevoerd.

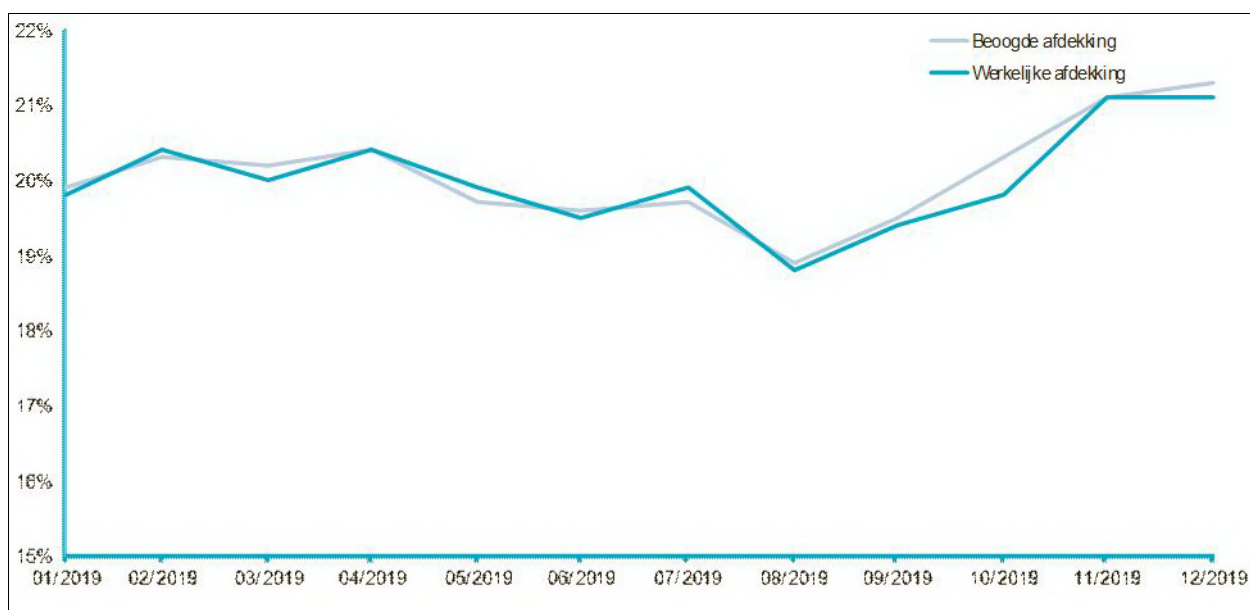
Evaluatie

De valuta-exposure in GBP, JPY, CHF, CAD, AUD en USD worden strategisch op benchmarkniveau voor 100% afgedekt naar de euro. In de portefeuille worden de exposures naar deze valuta's eveneens met deze percentages afgedekt naar de euro voor zoveel als praktisch mogelijk is (gebruik makend van de benchmark-exposures en feitelijke portefeuille gewichten). De valutarisico's van de overige ontwikkelde markten zijn relatief klein en worden als zodanig door het pensioenfonds geaccepteerd.

Strategisch-dynamisch kan het pensioenfonds er voor kiezen om het hedging beleid aan te passen. Het pensioenfonds heeft in december 2017 de afdekking van het USD-risico verlaagd van 100% naar 50%. Het gedeeltelijk openzetten van het USD-risico wordt ingegeven door de observatie, dat in historische perioden van stress 'veilige' munten in waarde stegen, wat een gunstige uitwerking heeft gehad op het portefeuillerisico. Het pensioenfonds is van mening, dat de Euro de status van 'safe haven'-valuta nog niet heeft herwonnen en dat -zolang dit het geval is- het gedeeltelijk openzetten van de USD tot een lager portefeuillerisico leidt. Dit wordt periodiek in de beleggingscommissie geëvalueerd.

De onderstaande figuur geeft inzicht in het verloop van de valuta afdekking over 2019. De beoogde afdekking is 100% van het gewicht GBP, JPY, CHF, AUD en 50% van het gewicht USD.

Werkelijke en beoogde afdekking valuta's (in % van fondsvermogen)

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat het pensioenfonds niet kan voldoen aan haar korte termijnverplichtingen. Het pensioenfonds kent een aantal bronnen van korte termijn verplichtingen:

- Betaling van de pensioenuitkeringen.
- Onderpandverplichtingen als gevolg van derivaten. Dit concentreert zich met name rondom de valutaposities, aangezien andere derivaten altijd als onderdeel van een institutioneel beleggingsfonds worden aangehouden. Liquiditeitsmanagement vindt dan binnen het fonds plaats.
- Capital calls voortkomend uit commitments in het licht van Private Equity beleggingen.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds probeert te allen tijde te voorkomen dat het een (tijdelijk) kastekort heeft.

Het gebruik van leverage uit hoofde van derivaten binnen de geselecteerde beleggingsfondsen moet altijd passen binnen het geldende risicobudget voor actief beheer. Ook vereist het pensioenfonds dat er sprake is van dagelijkse waardering van derivaten en de uitwisseling van onderpand. Het liquiditeitsrisico buiten de fondsen, met een horizon van één maand is (met 95% waarschijnlijkheid) gemaximeerd op 1,5% van de totale portefeuilleomvang.

Bij een sterkere stijging van de rentes zullen de swaps in waarde dalen wat tot collateral calls zal leiden.

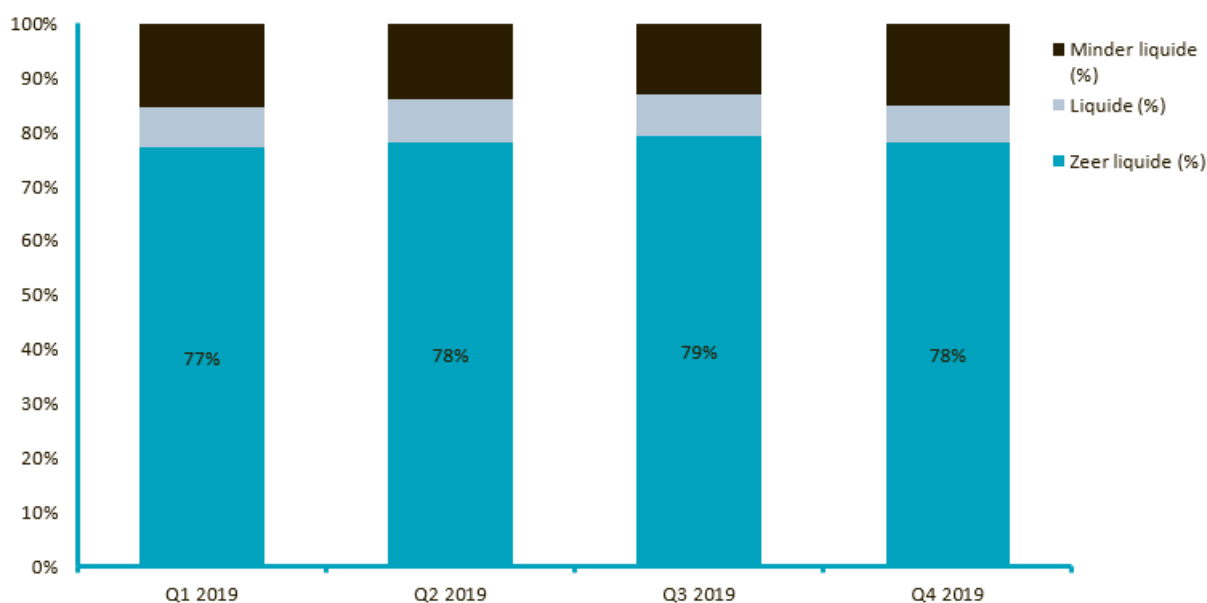
Het pensioenfonds staat beleggen met geleend geld niet toe.

Evaluatie

Het pensioenfonds heeft een positief saldo van ontvangen premies versus pensioenuitkeringen (2019: € 18,2 miljoen premie versus € 8,4 miljoen pensioenuitkeringen). Per ultimo 2019 bestond meer dan 75% van de portefeuille uit zeer liquide beleggingen, die tegen geringe kosten binnen 5 dagen in liquide middelen kunnen worden omgezet.

In de beleggingscommissie is in 2019 nader gesproken over het liquiditeitsrisico in het LDI fonds. Naar aanleiding hiervan is in de rapportages een check toegevoegd of de aanwezige liquiditeit genoeg is om een 2% renteschok op te vangen. Dat was eind van het jaar het geval.

Liquiditeitsprofiel beleggingen

Inflatierisico

Het inflatierisico is het risico dat het pensioenfonds als gevolg van (hoge) inflatie niet in staat is (volledig) invulling te geven aan haar indexatieambities. Het pensioenfonds heeft de ambitie om een waardevast pensioen te bieden in reële termen. Om dit te kunnen, moet het pensioenfonds in staat zijn om jaarlijks de pensioenen te indexeren, voor alle groepen. Met name bij oplopende inflatie kan het voor het pensioenfonds moeilijk zijn om voor de volledige inflatie te kunnen indexeren.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds kent een voorwaardelijke toeslagambitie van 90% van de inflatie op langere termijn. De gebruikte beoordelingscriteria die gehanteerd zijn bij vaststellen van balansrisico, matching/renterisico, inflatierisico en marktrisico zijn een verwacht toelagresultaat van minimaal 90% en maximale kans op korting van 10% gehanteerd over 15 jaar.

Het pensioenfonds wil met hoge mate van zekerheid de nominale aanspraken kunnen uitkeren en heeft de ambitie om de opgebouwde en uit te keren pensioenen te verhogen met de prijsontwikkeling. Het pensioenfonds realiseert zich dat dit niet altijd mogelijk zal zijn. Werkgever en Ondernemingsraad van Robeco hebben uitgesproken dat het pensioenfonds op lange termijn in staat moet zijn om 90% van de prijsinflatie te vergoeden in de aanspraken of ingegane pensioenen.

Evaluatie

In 2019 is indexatie toegekend voor actieve deelnemers van 0,85%, bij een stijging van de salarissen van 0,85%. Voor inactieven is geïndexeerd met 1,7%, bij een inflatie van 1,7%. Hiermee is volledig geïndexeerd over 2019. De dekkingsgraad was toereikend om over te gaan tot een, beperkte, inhaalindexatie.

In 2019 is besloten om per 1 januari 2020 over te stappen naar één indexatiemaatstaf voor alle deelnemers over te stappen naar één indexatiemaatstaf: voor alle deelnemers zal indexatie plaatsvinden op basis van prijsinflatie.

In het tweede kwartaal van 2019 is de jaarlijkse haalbaarheidstoets uitgevoerd. Het pensioenfonds voldoet aan de normering van de pensioenresultaten die is vastgelegd op basis van de aanvangshaalbaarheidstoets.

Marktrisico

Marktrisico is het risico dat de waarde van beleggingen in de portefeuille verandert als gevolg van veranderingen in de marktwaarde van de betreffende beleggingen. Dit risico heeft enkel betrekking op niet-rentedragende beleggingen (rentedragende beleggingen vallen onder Renterisico).

Risicobereidheid

Uitgangspunt bij de risicobereidheid is de keuze van het bestuur voor een optimale ALM portefeuille met een risico overeenkomend met maximaal dat van een portefeuille die voor 50% bestaat uit de zo risicoloos mogelijke matching portefeuille en voor 50% uit een returnportefeuille (wereldwijd gespreide aandelenportefeuille). De ALM portefeuille wordt gebruikt als anker voor het maximaal te lopen actieve risico versus de verplichtingen van de strategische en werkelijke beleggingsportefeuille van het pensioenfonds.

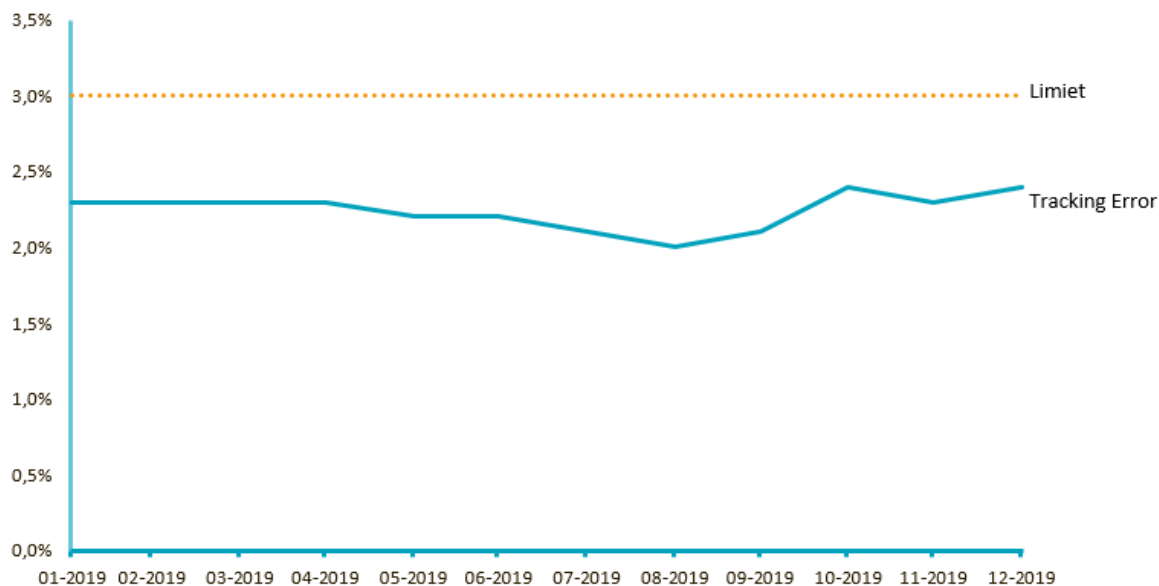
Voor de returnportefeuille wordt gestreefd naar een maximaal - voor risico-gecorrigeerd - rendements profiel ten opzichte van de matching portefeuille. Een belangrijke uitkomst van de returnportefeuille analyse is dat deze tot een lager risico en een hoger (verwacht) rendement leidt dan de portefeuille die is gebruikt in de ALM. De optimale strategische beleggingsportefeuille is 45% matching en 55% optimale returnportefeuille met 50% renteafdekking.

Het pensioenfonds gelooft in de toegevoegde waarde van actief beleggingsbeleid. De ruimte voor de manager om actieve keuzes te maken wordt beperkt door het hanteren van een tracking-error limiet. Het pensioenfonds heeft het actief risico voor de totale portefeuille versus de strategische benchmark gemaximeerd op 3%. In de praktijk wordt niet volledig van dit risicobudget gebruik gemaakt.

Evaluatie

Het daadwerkelijk aanwezige actieve risico op portefeuilleniveau wordt berekend aan de hand van de feitelijke allocaties naar de individuele managers en een inschatting van de maximale tracking error per manager. De inschatting is gebaseerd op conservatieve aannames. De inschatting van het actieve risico per ultimo 2019 is berekend op 2,4% (2018: 2,3%). Het actieve risico is gedurende het jaar niet boven de limiet gekomen. Het gerealiseerde actieve risico over 2019 is uitgekomen op 1,0%.

Ontwikkeling actief risico (tracking error versus strategische benchmark) over 2019

Kredietrisico

Het kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds doordat een debiteur niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Kredietrisico heeft alleen betrekking op het vastrentende gedeelte van de portefeuille. Het pensioenfonds zoekt bewust deze risico's op met het oog op de te ontvangen kredietpremie. Tegenpartijrisico is in zekere zin ook kredietrisico, maar hangt samen met het gebruik van derivaten en is daarmee een 'niet-gezocht' risico en benoemen we om die reden apart.

Risicobereidheid

Als gevolg van het actief beleid van de gekozen managers zullen actuele exposures afwijken van de benchmark exposures. Het marktrisico van deze afwijkingen wordt meegenomen in het budget voor actief risico beschreven onder 'Marktrisico'.

Evaluatie

De grootste exposures naar individuele partijen loopt het pensioenfonds via haar belegging in het maantwerk LDI fonds: Duitse, Franse en Nederlandse overheden. De exposures naar deze landen worden geaccepteerd met het oog op het beperkte kredietrisico en de samenhang met de afdekking van het renterisico. Bij aanpassingen van de strategische benchmark wordt geanalyseerd wat de gevolgen daarvan voor de spreiding over individuele debiteuren zijn. Per ultimo 2019 had het pensioenfonds een exposure van 19% naar de Nederlandse overheid en 7% naar de Duitse overheid.

Tegenpartijrisico

Tegenpartijrisico is het risico dat een tegenpartij niet aan de verplichtingen kan voldoen. Tegenpartijrisico ontstaat bijvoorbeeld als een derivatencontract door marktbevingen een voor het pensioenfonds een positieve waarde krijgt. Anders dan kredietrisico, wordt tegenpartijrisico niet gezien als een bron van rendement.

Het pensioenfonds belegt voornamelijk via beleggingsfondsen. Het juridisch eigendom van de onderliggende beleggingen wordt gehouden door een bewaarder die juridisch onafhankelijk is van de beheerder. Daarmee loopt het pensioenfonds geen risico op de beheerder.

Risicobereidheid

Tegenpartijrisico is een 'niet gezocht' risico en wordt waar mogelijk gemitigeerd.

Het pensioenfonds maakt in de portefeuille gebruik van valutatermijncontracten. Het tegenpartijrisico van deze derivaten wordt gemitigeerd door uitsluitend te handelen met tegenpartijen op basis van een ISDA/CSA, spreiding over meerdere tegenpartijen en een dagelijkse uitwisseling van onderpand (hoge kwaliteit staatsobligaties en kas).

Daarnaast worden in door het pensioenfonds geselecteerde beleggingsfondsen gebruik gemaakt van OTC derivaten. De wijze waarop door de betreffende managers met tegenpartijrisico wordt omgegaan is onderdeel van de beoordeling van het totale risicomanagement van het pensioenfonds door de fiduciair vermogensbeheerder.

De grootste tegenpartijrisico's kunnen ontstaan in de matchingportefeuille. Het tegenpartijrisico wordt gemitigeerd doordat alle uitstaande renteswaps via Central Clearing worden afgewikkeld, met dagelijkse uitwisseling van onderpand. Binnen het maatwerk fonds wordt ook tegenpartijrisico gelopen via de kaspositie.

Additioneel tegenpartijrisico loopt het pensioenfonds op securities lending activiteiten binnen het onderliggende beleggingsfonds. Hiervoor heeft het pensioenfonds additionele richtlijnen opgesteld.

Het pensioenfonds loopt tevens tegenpartijrisico op de herverzekeraars. Bij de periodieke evaluatie van de herverzekeraars wordt de kredietwaardigheid van de partijen beoordeeld.

Evaluatie

In 2019 hebben zich geen verliezen voorgedaan wegens tegenpartijrisico.

Aan het einde van het jaar zijn nieuwe herverzekeringsovereenkomsten afgesloten voor drie jaar. Het pensioenfonds heeft een aparte stop loss overeenkomst met Zwitserleven voor de herverzekering van overlijdens- en arbeidsongeschiktheidskapitalen in geval van calamiteiten. Het pensioenfonds heeft een aparte overeenkomst met elipsLife voor de herverzekering van premievrijstelling in geval van arbeidsongeschiktheid.

Bij de selectie van de herverzekeraars is rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de diverse partijen, en in het bijzonder de verwachte kredietwaardigheid in het geval van een calamiteit voor het pensioenfonds.

Verzekeringstechnisch risico

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat uitkeringen (nu, dan wel in de toekomst) niet gefinancierd kunnen worden vanuit premie- en/of beleggingsinkomsten als gevolg van onjuiste en/of onvolledige (technische) aannames en grondslagen bij de premiestelling. Onder dit risico is ook het langlevensrisico en het risico van arbeidsongeschiktheid begrepen.

Het pensioenfonds is een gefixeerde premie overeengekomen met de werkgever voor een periode van drie jaar (2019-2021). Deze premie bestaat uit een deel dat zuiver wordt aangewend voor de nieuwe opbouw in een jaar (inclusief risicokoopsommen) voor de actieve deelnemers en een deel dat bedoeld is voor overige elementen in de premie zoals uitvoeringskosten, risicopremie voor het inkomen vanaf de DC grens en de buffer voor DC.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds vindt het van belang om prudente verzekeringstechnische grondslagen te hanteren. Het pensioenfonds is bereid om tot 50bp van de technische voorzieningen risico te dragen op overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico in het geval van calamiteit.

De risicobereidheid voor verzekeringstechnische risico's is beperkt. De kans en impact van het langlevensrisico wordt beperkt door gebruik te maken van up-to-date prognosetabellen van het Actuarieel Genootschap en de correcties die worden toegepast op sterftekansen van het AG volgens het model van Mercer Hoog.

Evaluatie

Het pensioenfonds heeft diverse risico's herverzekerd: overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico door middel van een stop-loss en een verzekering voor premievrijstelling bij invaliditeit. Voor beide verzekeringen zijn eind 2019 de overeenkomsten verlengd.

Het toeslagbeleid is gebaseerd op toekomstbestendige toeslagverlening. De hoogte van de toeslag is afhankelijk van de beleidsdekkingsgraad en de toeslagambitie. Voor de deelnemers is de maatstaf sinds 1 januari 2020 gelijk aan de maatstaf voor de gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, namelijk de niet geschoonde CBS-consumumentenprijsindex alle huishoudens.

ESG risico

Risico's die verband houden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen met betrekking tot het vermogensbeheer.

Een pensioenfonds heeft als lange termijn belegger direct te maken met de consequenties van niet-duurzame ecologische, economische of sociale ontwikkelingen op de toekomstige waarde van de beleggingen. ESG-risico's kunnen zich direct en indirect manifesteren in financiële risico's.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds sluit om ethische redenen beleggingen in bepaalde landen en ondernemingen uit. Het resulterende effect op het marktrisico van deze beslissing accepteert het pensioenfonds.

Binnen de eigenrisicobeoordeling beoordeelt het pensioenfonds nieuwe of opkomende risico's met in begrip van ESG risico's die verband houden met klimaatverandering, het gebruik van hulpbronnen en het milieu, sociale risico's en risico's in verband met waardevermindering van activa als gevolg van gewijzigde regelgeving.

Evaluatie

In 2019 is het uitsluitingsbeleid aangepast, en zijn palmolie producten toegevoegd. Het pensioenfonds sluit producenten van palmolie uit die minder dan 20% 'duurzame' palmolie produceren.

In het derde kwartaal zijn door het pensioenfonds acties gedefinieerd met betrekking tot verantwoord beleggen. Dit zal naar verwachting op termijn ook implicaties hebben voor de risicobereidheid van het pensioenfonds.

In het vierde kwartaal heeft het pensioenfonds de UNPRI ondertekend en zal periodiek de bijbehorende assessment gaan invullen. Begin 2020 wordt het eigen voting-, engagement- en stewardship-beleid nader uitgewerkt. Hierbij zullen naar verwachting ook het de grenswaarden voor exposure naar uitgesloten namen aangepast worden.

In 2020 zal samen met de fiduciair vermogensbeheerder bekeken worden hoe het pensioenfonds beter zicht kan krijgen op ESG risico's in de portefeuille.

Omgevingsrisico

Omgevingsrisico omvat de risico's en onzekerheden die een belemmering vormen om de strategie te realiseren en invloed hebben op de lange termijn doelstellingen. Omgevingsrisico is het risico als gevolg van buiten de instelling of groep komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat. Het belangrijkste risico dat het pensioenfonds hier onderkent is de afhankelijkheid van de aangesloten ondernemingen. Dit risico is inherent hoog, gegeven het feit dat het pensioenfonds een ondernemingspensioenfonds is en de correlatie die het heeft met de aangesloten ondernemingen. De maatregelen die het pensioenfonds kan nemen richten zich met name op open communicatie met de aangesloten ondernemingen en de deelnemers.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds moet op de hoogte zijn van ontwikkelingen bij haar stakeholders (die de (uitvoering van) de pensioenregeling raken, en daar tijdig acties op ondernemen.

Het pensioenfonds kan de algemene beeldvorming ten aanzien van de pensioensector nauwelijks beïnvloeden. Wel kan en moet het pensioenfonds zorgdragen voor een open communicatie met de verschillende doelgroepen van het pensioenfonds (deelnemers, pensioengerechtigden en slapers). Hiermee zorgt het pensioenfonds ervoor dat het voor de participanten van het pensioenfonds helder is wat zij van het pensioenfonds kunnen verwachten. Dit geldt ook voor de communicatie met de aangesloten ondernemingen en de Ondernemingsraad van Robeco.

Evaluatie

Het nieuwe pensioenakkoord kan potentieel grote gevolgen hebben voor de pensioenregeling van het pensioenfonds, en daarmee de risico's van het pensioenfonds. Dit onderwerp wordt actief gevolgd door de pensioencommissie, welke op haar beurt het bestuur op de hoogte houdt.

In november 2019 is een themasessie over het nieuwe pensioencontract georganiseerd.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico samenhangend met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting dan wel procesuitvoering. Het betreft het risico dat ontstaat als gevolg van het falen of tekortschieten van interne processen, menselijke en technische tekortkomingen, of onverwachte externe gebeurtenissen. Het pensioenfonds werkt volgens het uitbestedingsmodel waarbij de meeste taken zijn uitbesteed aan gespecialiseerde dienstverleners. Het pensioenfonds voert zelf de facto geen operationele processen uit. Risico's gerelateerd aan uitbesteding zijn uitbesteding- en IT-risico's. Onder het operationeel risico valt ook de deskundigheid en beschikbaarheid van de bestuursleden en het bestuursbureau van het pensioenfonds.

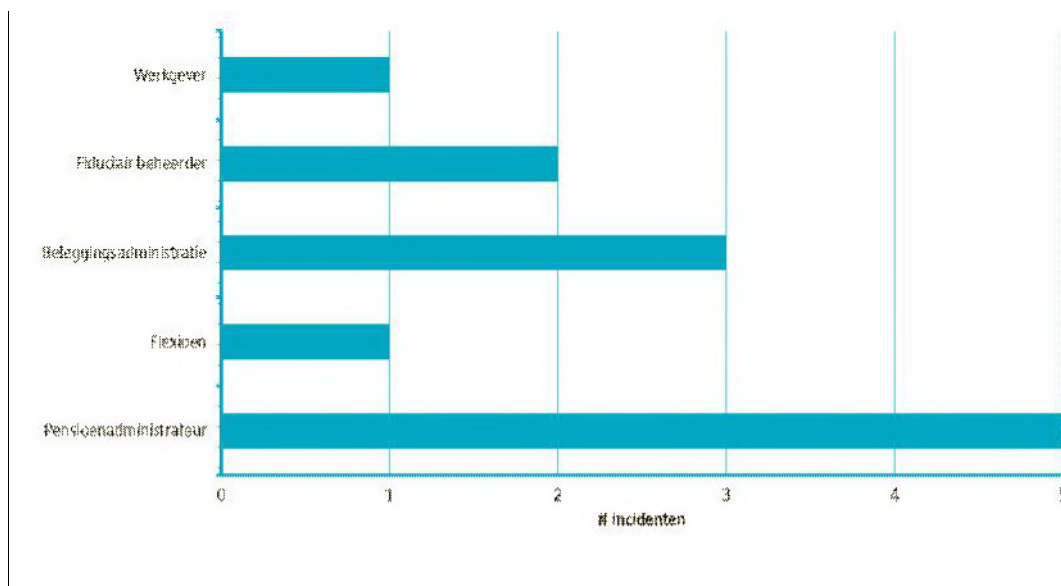
Risicobereidheid

Het pensioenfonds hanteert geen tolerantie ten aanzien van operationele incidenten die de privacy van deelnemers/ bestuursleden van het pensioenfonds betreffen. Tevens mag het niet ten koste gaan van de opgebouwde rechten van individuele deelnemers. Daarnaast tolereert het pensioenfonds geen operationele incidenten met een financiële impact groter dan 2 basispunten van de technische voorziening per individueel incident, en op jaarbasis van meer dan 10 basispunten.

Evaluatie

Er zijn over 2019 12 nieuwe incidenten toegevoegd aan het incidentenregister. De attributie naar dienstverlener is weergegeven in onderstaande figuur.

Aantal incidenten per dienstverlener in 2019

Geen van de incidenten heeft tot schade geleid. Alle incidenten, op twee na, zijn gesloten. Waar nodig zijn additionele beheersmaatregelen opgesteld en geïmplementeerd.

Opvallend zijn de incidenten die betrekking hebben op de beleggingsadministratie. Deze incidenten hebben geleid tot een foutieve waardering op maandeinde. De fouten zijn in de opvolgende maand gecorrigeerd.

De incidenten betrekking hebbende op de pensioenadministratie hebben met name van doen met vertraagde communicatie aan klanten of het Nationaal Pensioenregister, waaronder ook vertraging bij implementatie van nieuwe wet- en regelgeving. In twee gevallen is hierbij melding gemaakt bij de AFM.

Uitbestedingsrisico

Het uitbestedingsrisico is risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van aan derden (al dan niet aan de sponsor) uitbestede werkzaamheden niet afdoende gewaarborgd is. In de Pensioenwet zijn voorschriften opgenomen voor de uitbesteding van werkzaamheden door pensioenfondsen. Hiermee moet de beheersbaarheid van uitbestede activiteiten gewaarborgd zijn.

Het pensioenfonds heeft een aantal activiteiten uitbesteed aan verschillende uitvoerders. Dit betreft onder meer het vermogensbeheer dat wordt uitgevoerd door NN Investment Partners vanaf januari 2020 en de UOP regeling uitgevoerd door RIAM service Flexioen (advies) en ABN AMRO Pension Services (administratie). Daarnaast is de pensioenadministratie van de CDC regeling uitbesteed aan Achmea Pensioenservices en de beleggingsadministratie aan Northern Trust. Deze uitvoerders verstrekken een ISAE3402 (SOC 1 in het geval van Northern Trust) rapportage aan hun klanten. Deze rapportage geeft inzicht in de interne controle processen van de uitvoerder beoordeeld door een onafhankelijke accountant.

Risicobereidheid

Voor het bestuur is het van cruciaal belang dat het in control is van uitbestede activiteiten, en hiermee de volledige verantwoordelijk kan nemen voor de beheersing van het door het pensioenfonds gevoerde beleid. Randvoorwaarde om als pensioenfonds in control te kunnen zijn is dat ook de uitvoerder in control is. Het pensioenfonds heeft beleid vastgesteld met betrekking tot de beheersing van risico's die samenhangen met uitbesteding van (delen van) bedrijfsprocessen. Daarbij is het uitgangspunt dat de belangen van (gewezen) deelnemers, uitkeringsgerechtigden en overige belanghebbenden geen gevaar mogen lopen doordat het pensioenfonds delen van haar werkzaamheden heeft uitbesteed aan derden.

Evaluatie

Review van de assurance rapportages over 2019 is in april afgerond, zonder noemenswaardige bevindingen. Alle beoordeelde rapporten beschikken over een goedkeurende verklaring van een gerenommeerd accountantsbureau en bevatten daarnaast allemaal tevens dezelfde opbouw qua rapport en de te bespreken onderdelen. Er zijn ook geen excepties waargenomen op basis waarvan er aanleiding was om nadere vragen te stellen aan de beoordeelde uitvoerders.

Achmea Pensioenservices heeft in 2019 over 2018 voor het eerst ook een ISAE3000 type 2 rapport opgeleverd. Ten opzichte van het ISAE3402 rapport is dit rapport meer gericht op de IT-omgeving en informatiebeveiliging.

Begin 2020 is zowel de fiduciair vermogensbeheerder gewijzigd als ook de administrateur van de diverse DC regelingen. In de tweede helft van 2020 zal een interne audit uitgevoerd worden op de DC processen. Als voorbereiding hierop zal begin van het jaar een risk assessment op de DC processen uitgevoerd worden.

Ingegeven door de onzekerheid die ontstond in de eerste helft van 2019 omtrent de fiduciaire dienstverlening die fiduciair - RIAM - aanbod, als ook invulling gevend aan een advies van de Raad van Toezicht om een risico analyse uit te voeren op de fiduciaire dienstverlener, is een risk assessment uitgevoerd op de fiduciaire processen. Het concrete doel: inventariseren van de risico's die het pensioenfonds loopt bij (een door de fiduciair geïnitieerde) exit van fiduciair, of het niet meer kunnen aanbieden van kwalitatief hoogstaande diensten door de fiduciair als gevolg van wegvallen van key personeel of onderaannemers. De uitkomsten van deze risk assessment zijn als input gebruikt bij de selectie van én inrichting van de nieuwe fiduciaire dienstverlener.

Een aanvullende risk assessment is uitgevoerd om het restrisico inzichtelijk te maken voor het bestuur als de nieuwe fiduciair beperkt aansprakelijk gesteld kan worden voor operationele fouten die niet vallen onder fraude of grove schuld (daarvoor geldt een wettelijke aansprakelijkheid). Hieraan is opvolging gegeven door de aansprakelijkheidsbepaling met de nieuwe fiduciair aan te scherpen.

Ten slotte heeft het pensioenfonds een operational due diligence laten uitvoeren bij de nieuwe fiduciair vermogensbeheerder. De uitkomst heeft geleid tot een beperkte aanscherping van de SLA-afspraken.

IT risico

IT risico is het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continue of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT. Dit IT-risico kan bijvoorbeeld optreden als de IT-strategie en het IT-beleid niet of onvoldoende zijn toegerust op de bedrijfsprocessen. Daarnaast kan sprake zijn van het IT-risico bij:

- de beveiliging (bijvoorbeeld toegang voor niet-geautoriseerde gebruikers);
- de beheersbaarheid (ontoereikend beheer van de ICT-omgeving);
- de continuïteit (het niet beschikbaar zijn van de IT-infrastructuur, waaronder applicaties en systemen).

Het pensioenfonds heeft geen eigen IT systemen of processen. De IT risico's van de uitvoeringsorganisaties vallen onder uitbestedingsrisico. Ten aanzien van de IT-omgeving van de externe uitvoerders steunt het pensioenfonds op de beheersmaatregelen van de diverse dienstverleners. In de ISAE-verklaringen van de uitbestede relaties wordt integraal gerapporteerd over het IT risico. Door de pensioenadministrateur wordt daarbij op kwartaalbasis over niet-financiële risico's en specifiek over het IT-risico gerapporteerd.

Belangrijke sub-risico's bij uitbesteding zijn onder andere cyber risico en data privacy risico. Deze risico's komen ook aan bod bij de Systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA).

Risicobereidheid

Het pensioenfonds vereist dat de IT-strategie en het IT-beleid toegesneden is op de bedrijfsprocessen en de bestaande informatie- en dataverwerking waardoor voldoende ondersteuning wordt geboden aan processen en informatievoorziening, en het pensioenfonds in staat stelt om tijdig te kunnen anticiperen op ontwikkelingen.

Evaluatie

De IT-risico's van de uitvoeringsorganisaties hebben tevens een raakvlak met uitbestedingsrisico. In de ISAE verklaringen van de uitbestede relaties wordt integraal gerapporteerd over het IT-risico. Door de pensioenadministrateur wordt daarbij op kwartaalbasis over niet-financiële risico's en specifiek over het IT-risico gerapporteerd.

Het IT risico identificatie traject voor het pensioenfonds is in 2019 gefinaliseerd. Dit heeft geleid tot additionele vragen bij de diverse dienstverleners om de uitkomsten van het onderzoek te toetsen. De inzichten dienen ook als input voor het IT risico beleid.

Integriteitsrisico

Integriteitsrisico is het risico van aantasting van de reputatie van een pensioenfonds als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van de organisatie, medewerkers dan wel van de leiding in het kader van wet- en regelgeving en maatschappelijke en door de instelling opgestelde normen.

We onderscheiden de onderstaande risico's onder integriteitsrisico:

- Witwassen
- Terrorismefinanciering
- Omzeiling sanctieregelgeving
- Corruptie (omkoping)
- Belangenverstremeling
- Interne en externe fraude
- Ontduiking of ontwijking van fiscale regelgeving
- Marktmanipulatie
- Cybercrime
- Maatschappelijk onbetamelijk gedrag

Integriteitsrisico's kunnen zich voordoen bij het pensioenfonds zelf, als ook bij de partijen waar het pensioenfonds activiteiten aan heeft uitbesteed.

Het pensioenfonds hecht een groot belang aan het handhaven van de goede reputatie van het pensioenfonds, en daarmee gepaard gaand een goede beheersing van integriteitsrisico's. Het pensioenfonds tolereert geen financiële impact op de dekkingsgraad als gevolg van het zich voordoen van integriteitsrisico's op jaarbasis hoger dan 2 basispunten van de technische voorziening. Tevens mag het niet ten koste gaan van de opgebouwde rechten van individuele deelnemers. Het pensioenfonds treft gepaste maatregelen indien er zich integriteit issues voordoen met haar bestuursleden.

Evaluatie

In 2019 hebben zich geen integriteitsincidenten voorgedaan. Ook door de diverse uitbestedingspartijen zijn geen integriteitsincidenten gemeld.

De frequentie van de systematische analyse van integriteitsrisico's (SIRA) is gewijzigd van jaarlijks naar elke drie jaar of tussentijds indien gebeurtenissen daartoe aanleiding geven. Als gevolg van de diverse gewijzigde dienstverleners, zal de SIRA in 2020 uitgevoerd worden.

Juridisch risico

Juridisch risico is het risico samenhangend met (veranderingen in- en naleving van) wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van haar rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd zijn.

Risicobereidheid

Het pensioenfonds vereist dat de pensioenregeling, fondsdocumenten, communicatie en uitvoering compliant zijn met wet- en regelgeving.

Evaluatie

In 2019 hebben zich naar ons weten geen manifestaties van juridische risico's voorgedaan.

TOEKOMSTPARAGRAAF

In 2020 verwacht het bestuur verdere stappen te zetten op het gebied van de implementatie van het verantwoord beleggen beleid. Daarbij zal de nieuwe fiduciair vermogensbeheerder NN IP een belangrijke rol in de ondersteuning gaan spelen. Ook de investment cases zullen afgerond worden. De ontwikkelingen ten aanzien van het nieuwe pensioencontract zullen verder nauwgezet gevolgd worden maar een concrete invulling wordt nog niet verwacht. Wel zal de impact van een nieuw pensioencontract op mogelijke toekomstscenario's van het pensioenfonds onderzocht worden.

Covid-19

In maart 2020 kreeg Nederland te maken met het Corona-virus (Covid-19). Om overbelasting van de gezondheidszorg tegen te gaan, heeft de Nederlandse overheid drastische maatregelen genomen om de verspreiding van het virus in te dammen. Daarnaast heeft de Nederlandse overheid maatregelen genomen om liquiditeitsproblemen bij getroffen bedrijven tegen te gaan. De verspreiding van het virus en de maatregelen tegen verspreiding ervan hebben grote gevolgen op het leven van de mensen en op de ondernemingen van bedrijven. Er is sprake van een crisis. Bij het vaststellen van het bestuursverslag is de crisis nog niet ten einde. Door de overheidsmaatregelen zijn de vergaderingen van de organen van het pensioenfonds op afstand gehouden, om de besluitvorming zoveel mogelijk doorgang te laten vinden. Dat geldt ook voor de contacten met adviseurs, de toezichthouder en de uitvoerders. Het bestuur heeft maatregelen getroffen om in geval van calamiteiten bestuurlijke continuïteit te waarborgen. Het bestuur heeft kennis genomen van de maatregelen die de uitvoerders hebben genomen om de continuïteit van hun diensten te waarborgen. Een van de belangrijkste processen betreft uitbetalen van pensioenuitkeringen. De administrateur heeft voldoende maatregelen genomen om deze werkzaamheden te kunnen blijven uitvoeren, ook als de situatie verslechtert. De aangesloten werkgever heeft ook aangegeven de premiebetalingen te kunnen blijven voldoen. Hiermee komt de liquiditeitspositie op de rekening courant van het pensioenfonds niet in gevaar. Daarnaast beschikt het pensioenfonds over voldoende liquiditeit in de beleggingsportefeuille. De onrust op de financiële markten heeft vanaf maart 2020 wel een sterk negatief effect op de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Bij de vaststelling van de jaarrekening had het pensioenfonds echter geen reservetekort. De crisis heeft geen impact op de jaarcijfers 2019.

Rotterdam, 19 mei 2020

Het bestuur:

Tom Steenkamp

Wilma de Groot

Machiel Zwanenburg

Anton Fiolet

Hendrik Bulle

Margret Smits

Ralph van Daalen

Marco van Zanten

B VERSLAG VAN DE RAAD VAN TOEZICHT

VERSLAG VAN DE RAAD VAN TOEZICHT

1. Inleiding

De Raad van Toezicht (de Raad) ziet terug op een jaar met vele ontwikkelingen die op het pensioenfonds afkwamen. Dit betrof met name het traject om het fiduciair beheer over te brengen van Robeco naar een andere uitvoerder. Daarnaast vroeg de wijziging in de uitvoering van de DC-regeling veel aandacht van het bestuur.

2. Werkwijze Raad van Toezicht

Samenstelling

In 2019 bleef de samenstelling van de Raad onveranderd. De leden van de Raad zijn Reiniera van der Feltz, Peter Priester (voorzitter) en Sako Zeverijn. Per 1 juli is Reiniera van de Feltz benoemd voor een tweede termijn. Alle leden van de Raad zijn lid van de Vereniging Interne Toezichthouders Pensioenfonds (VITP). De werkwijze van de Raad is gebaseerd op de VITP-code en de Code Pensioenfonds. Daarbij is de volgende portefeuilverdeling gemaakt: Peter Priester (voorzitter): governance en communicatie; Reiniera van der Feltz: vermogensbeheer; Sako Zeverijn: risicomanagement en uitbesteding.

Taken

Ook in dit verslagjaar heeft de Raad zich gericht op de toezichtstaken uit art. 5c van de statuten:

- Het beoordelen van beleids- en bestuursprocedures en -processen en de checks en balances binnen de stichting;
- Het beoordelen van de wijze waarop de stichting wordt aangestuurd; en
- Het beoordelen van de wijze waarop door het bestuur wordt omgegaan met de risico's op de langere termijn, zodat adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging zijn gewaarborgd.

Ook heeft de Raad diverse goedkeuringsrechten, zoals bepaald in art. 5c van de statuten. Daarnaast fungeert de Raad als klankbord voor het bestuur inzake lopende en toekomstige ontwikkelingen. De Raad legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan.

Toezichtthema's

Jaarlijks formuleert de Raad eigen toezichtthema's. Voor 2019 waren dit de volgende thema's:

- a. IT-wendbaarheid: kunnen de huidige leveranciers voldoende (kosteneffectief) inspelen op de stelselwijzigingen?
- b. IORP-II-implementatie: hoe is het sleutelfunctiehouderchap ingevuld, specifiek gelet op de personen met een functie in zowel de eigen organisatie als het pensioenfonds?
- c. Beheersing van kosten: legt het bestuur goed verantwoording af aan zowel deelnemers als stakeholders?

Deze toezichtthema's worden hierna bij de respectievelijke hoofdstukken nader toegelicht.

Voor 2020 heeft de Raad de volgende drie toezichtthema's bepaald:

- a. Werking IORP-II inclusief Eigen Risico Beoordeling;
- b. Update visie, missie, strategie;
- c. Beleggingscyclus inclusief evaluatie van beleid.

Deskundigheid/geschiktheid

De leden van de Raad dragen zelf zorg voor het verwerven en onderhouden van hun deskundigheid. Alle leden hebben diverse bijeenkomsten over pensioenonderwerpen bijgewoond, waaronder bijeenkomsten van de VITP en de Pensioenfederatie.

Zelfevaluatie Raad van Toezicht

In 2019 heeft de Raad een interne zelfevaluatie gehouden. Daarvoor is gekozen omdat dit de eerste zelfevaluatie was in de nieuwe samenstelling van de Raad. Formeel is daarmee wel afgeweken van Code Pensioenfondsen, omdat de laatste externe evaluatie in 2016 heeft plaatsgevonden. Het verslag van de zelfevaluatie is aangeboden aan het bestuur en aan het Verantwoordingsorgaan. Uitkomst van de zelfevaluatie is dat de leden goed complementair aan elkaar zijn, dat er sprake is van een goede onderlinge wisselwerking en dat er sprake is van een goede dialoog met het bestuur. De Raad zou wel meer zicht willen houden op de beeldvormingsfase van de strategiebepaling om zo een betere context te krijgen van de besluiten en de eventuele zorgen/kanttekeningen van het bestuur.

Vergaderingen

De Raad van Toezicht komt ieder kwartaal bijeen met het bestuur, om de gang van zaken in het pensioenfonds door te nemen. Verder is invulling gegeven aan de afspraak om twee keer per jaar te spreken met het Verantwoordingsorgaan. Daarnaast heeft de Raad van Toezicht gesproken met de accountant en met de actuaris(sen), alsmede met de belangrijkste overige dienstverleners. De Raad woont de bestuursvergadering bij waarin het jaarverslag wordt vastgesteld en is zo mogelijk aanwezig bij de themadagen van het bestuur.

De Raad overlegt viermaal per jaar onderling om van gedachten te wisselen over de situatie van het pensioenfonds en de te agenderen onderwerpen. Deze tussentijdse overleggen verhogen de effectiviteit van de kwartaalvergaderingen met het bestuur.

Daarnaast zijn er reguliere contacten met bestuursleden, de beleggingscommissie (BC) en het Verantwoordingsorgaan (VO). De Raad streeft ernaar ten minste eens per jaar ieder van de bestuursleden separaat te spreken. Eén raadslid woont jaarlijks een vergadering van de BC bij. Via email en telefonisch is er frequent contact met de voorzitter en de directeur van het pensioenfonds. Daarnaast is er geregeld afstemming tussen de voorzitters van de Raad en het Verantwoordingsorgaan.

3. Bevindingen en aanbevelingen

GOVERNANCE

Bestuur

In 2019 is de vacature in het bestuur vanuit de gepensioneerden ingevuld. De Raad heeft een toetsingsgesprek gevoerd met het beoogde nieuwe bestuurslid waarna de formele benoeming kon plaatsvinden. Eind 2018 is een wijziging van de statuten doorgevoerd, waardoor een bij de werkgever vertrokken bestuurslid als onafhankelijk bestuurslid kan aan blijven. Daarmee is voor het pensioenfonds het bestuursmodel gelijk gebleven. De Raad constateert dat de deskundigheid van de bestuurs- en commissieleden op orde is.

Bestuursbureau

De Raad heeft in 2018 aandacht gevraagd voor de bezetting van het bestuursbureau; de Raad constateert dat de bezetting nu op orde is. De Raad is tevreden over de geleverde ondersteuning vanuit het bestuursbureau, maar constateert wel dat de werkdruk van het bestuursbureau groot blijft en groter zal worden.

De directeur van het bestuursbureau is aanwezig bij de vergaderingen van alle gremia van het pensioenfonds; de Raad heeft de suggestie gedaan prioriteiten te stellen en, bijvoorbeeld, ook de bestuursleden bij toerbeurt te betrekken bij de overleggen van het bestuur met het VO.

Verantwoordingsorgaan

De Raad heeft periodiek (twee keer per jaar) overleg met het VO en is tevreden over de wisselwerking tussen Raad en VO in deze overleggen. Het overleg is constructief en het VO onderschrijft de invulling van de toezichtsrol van de Raad. Het VO krijgt voldoende ondersteuning vanuit het bestuursbureau.

De Raad is positief over de werkwijze van het VO. Het VO werkt planmatig en de leden van het VO hebben een specifieke portefeuille.

Externe toezichthouders

In de relaties met de externe toezichthouders hebben zich geen bijzonderheden voorgedaan.

Kosten

Het bestuur werkt met een begroting en hanteert een nauwgezette monitoring.

Het bestuur heeft beperkt invloed op de kostenstijging bij uitvoerder Achmea in verband met de meerkosten als gevolg van wettelijke bepalingen.

Uit het eerdere deelnemersonderzoek is gebleken dat deelnemers meer inzicht willen in de gemaakte kosten. In de digitale nieuwsbrief voor deelnemers is een verantwoording van de kosten opgenomen.

Code Pensioenfondsen

De in 2018 vernieuwde Code Pensioenfondsen stelt dat de Raad rapporteert over de naleving ervan door het bestuur, waarbij aan de hand van de acht thema's van de Code teruggekoppeld wordt op welke wijze de Code binnen het pensioenfonds wordt nageleefd en toegepast.

De Raad heeft kennisgenomen van de door het bestuur opgestelde en aangepaste checklist waarmee inzichtelijk is gemaakt welke punten in het jaarverslag horen te komen. De toelichting van het bestuur op de excepties ten opzichte van de code is voor de Raad voldoende.

VERMOGENSBEHEER

Beleggingscyclus

Het strategisch beleggingsbeleid is goed gemotiveerd vastgelegd en sluit aan op de risicohouding. Het bestuur heeft onderzoek gedaan naar de mogelijkheid om het risico af te bouwen bij hoge dekkingsgraden. In het verslagjaar heeft het bestuur voortgang gemaakt met het opstellen van een eigen MVB-beleid en met het opstellen van investment cases. De Raad is hier zeer over te spreken en moedigt aan om in 2020 hiermee verder te gaan. De resultaten van het beleid en de financiële positie van het pensioenfonds worden zichtbaar gemonitord en geëvalueerd. Ook het kostenbewustzijn is veel zichtbaarder.

Aanbeveling 1

De Raad vraagt aandacht voor de beschrijving van de stap 'Evaluatie van beleid' binnen de beleggingscyclus (evaluatie vindt wel degelijk plaats) en de vastlegging van de doelstelling en kaders voor dynamisch beleid.

Transities fiduciair en DC-administratie

De search naar een nieuwe fiduciair manager en uitvoerder voor de DC-regelingen is gedegen uitgevoerd, gemotiveerd en vastgelegd. De Raad is ook regelmatig op de hoogte gehouden van de voortgang en bevindingen. De onderneming Robeco heeft een audit verricht op de nieuwe administrateur van de DC-regeling (ABNAMRO). Met de onderneming Robeco is afgesproken dat zij de verantwoordelijkheid nemen naar het pensioenfonds en haar overige klanten mocht er iets misgaan in de transitie.

Aanbeveling 2

De Raad heeft bij het bestuur benadrukt dat het bestuur altijd zelf verantwoordelijk blijft voor de transitie.

Governance

De Raad heeft geconstateerd dat de governance inzake het vermogensbeheer op orde is. Een aandachtspunt blijft altijd de 'dubbele petten' van leden van de BC die tevens beheerder of teamlid zijn van één van de Robecofondsen waarin het pensioenfonds belegt. Het bestuur heeft hier oog voor. De communicatie tussen internen en externen is verbeterd.

Aanbeveling 3

De aansturing en efficiëntie van de BC is voldoende maar kan nog verbeterd worden door voorleggers met duidelijke vraagstelling en meer sturing aan schrijvers van stukken.

Prudent Person

De Raad heeft kennisgenomen van de Prudent Person rapportage van de certificerend actuaire en herkent zich in de conclusie en aanbevelingen.

RISICOMANAGEMENT/UITBESTEDING

IORP-II

De Raad constateert dat het bestuur de implementatie van de IORP-II bepalingen voortvarend ter hand heeft genomen en (grotendeels) heeft geïmplementeerd. De Raad onderkent dat de invulling van de sleutelfunctiehouders voor kleinere pensioenfondsen lastig kan zijn. De spanning tussen het moeten voldoen aan de wettelijke bepalingen terzake, het bewaken van onafhankelijkheid en het voorkómen van veel hogere kosten zijn bekende problemen in de sector. De Raad heeft hierover uitgebreid gesproken met het bestuur en het bestuur geadviseerd om vooral zijn keuzes goed te motiveren. Wat betreft de inrichting van het sleutelfunctiehouderschap kan de Raad zich goed vinden in de keuzes van het bestuur. De sleutelfunctiehouder audit is medewerker bij de sponsor en maakt geen deel uit van het bestuur. Ten aanzien van diens onafhankelijkheid heeft de Raad vastgesteld dat er meer dan voldoende waarborgen zijn, welke zijn vastgelegd in een charter. De keuze voor de actuariële sleutelfunctiehouder buiten het pensioenfonds is ook begrijpelijk, net als de keuze voor de heer Zwanenburg als sleutelfunctiehouder risicomanagement. De Raad heeft met de (beoogde) sleutelfunctiehouders gesproken en ziet hun werkzaamheden met vertrouwen tegemoet. Gedurende het komende jaar zal de Raad zich regelmatig laten informeren over de voortgang van de IORP-II implementatie, waaronder het audit plan, het risk control framework en de ERB.

IT-wendbaarheid

Aan het begin van 2019 had de Raad "IT-wendbaarheid" benoemd in de lijst met toezichtsthema's, IT-wendbaarheid heeft betrekking op de administratie van de pensioenuitvoerders en de wijze waarop zij in staat zijn te voldoen aan of in te spelen op nieuwe, toekomstige vormen van pensioen. Besef van dit probleem is te meer relevant nu het pensioenfonds gekozen heeft voor een nieuwe fiduciair en uitvoerder van de DC-regeling. De Raad constateert dat in deze trajecten in de RFP-fase de IT-wendbaarheid als criterium is meegenomen.

Aanbeveling 4

Hoewel IT wendbaarheid veel aandacht krijgt, zijn discussies erover niet concreet zolang de toekomstdiscussie nog gaande is. Discussie over wendbaarheid mag niet afleiden van de (IT)risico's die het pensioenfonds nú loopt. De Raad beveelt aan om vooral aandacht te besteden aan het beheersen van IT risico van dit moment.

COMMUNICATIE

Het bestuur heeft bij het besluit over het toekennen van een zeer beperkte inhaalindexatie onder ogen gezien dat dit moeilijk aan de deelnemers is uit te leggen. De Raad constateert dat het bestuur goed gekeken heeft naar de manier waarop dit onderwerp het beste bij de deelnemers onder de aandacht kon worden gebracht. De Raad is van mening dat het bestuur erin is geslaagd om dit goed uit te leggen.

Bij de overgang van DC-regeling (Flexioen) naar de nieuwe uitvoerder heeft het bestuur ervoor gezorgd dat voldaan wordt aan de zorgplicht inzake het informeren van de slapers.

TEN SLOTTE

In 2020 zal de Raad zich met name richten op de beleggingscyclus en de strategie van het pensioenfonds.

Reiniera van der Feltz, Peter Priester (voorzitter), Sako Zeverijn
8 mei 2020

REACTIE VAN HET BESTUUR

Het bestuur dankt de Raad van Toezicht voor de goede samenwerking. De Raad van Toezicht hanteert een efficiënte vergaderkalender en planmatige aanpak. Daarnaast is er voldoende gelegenheid voor het sparren over strategische onderwerpen als het bestuur daar behoefte aan heeft. Het bestuur zal terugkoppelen aan de Raad van Toezicht hoe om is gegaan met de aanbevelingen. IT-(risico) blijft een prominent aandachtspunt voor het bestuur, mede gezien de grote wijzigingen die op het gebied van IT bij de pensioenadministrateur op komst zijn.

C VERSLAG VAN HET VERANTWOORDINGSORGAAN

VERSLAG VAN HET VERANTWOORDINGSORGAAN

1. Over het verantwoordingsorgaan

Samenstelling en werkwijze van het Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan bestaat uit 6 leden, en is al volgt samengesteld:

- 2 leden namens gepensioneerden;
- 2 gekozen leden namens actieve deelnemers;
- 2 leden namens werkgever.

Vanuit de gepensioneerden waren de leden in heel 2019 Peter Reinders en Joop Telder.

Vanuit de actieve deelnemers heeft Renier Brenninkmeijer per 25 maart 2019 het Verantwoordingsorgaan verlaten, en heeft het Oskar Poiesz het voorzitterschap overgenomen. Mart Postma is per 25 maart 2019 als vervanging van Renier Brenninkmeijer het verantwoordingsorgaan ingegaan, en heeft de rol van plaatsvervangend voorzitter overgenomen van Robert Slange.

Mart Postma was de eerstvolgende kandidaat uit de verkiezing zoals gehouden in mei 2018.

Vanuit de werkgever waren de leden in heel 2019 Anneriet Rijn-Kruijsen en Robert Slange.

Taken en bevoegdheden

Het bestuur van het pensioenfonds legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd.

Het Verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur aan de hand van het bestuursverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van het intern toezicht, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst. Gedurende het jaar wordt er regelmatig overlegd met het bestuur van het pensioenfonds. Het Verantwoordingsorgaan sluit ook aan bij de themabijeenkomsten zoals door het bestuur van het pensioenfonds gedurende het jaar worden georganiseerd.

Verder adviseert het Verantwoordingsorgaan het bestuur gevraagd of uit eigen beweging ten minste over in de statuten opgenomen onderwerpen, waaronder het vaststellen en wijzigen van:

- het communicatie- en voorlichtingsbeleid
- de Premie- en indexatienota
- het strategische beleggingsbeleid
- de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN)
- het strategische meerjarenplan
- het Herstelplan

Activiteiten en bronnen voor oordeelsvorming

Het Verantwoordingsorgaan heeft gedurende het jaar 2019 viermaal formeel overleg gevoerd met een vertegenwoordiger van het bestuur. Voorafgaand aan dit overleg worden relevante notities besproken, zoals de notulen van de vergaderingen van het bestuur en de beleggingscommissie.

Ook met de Raad van Toezicht heeft het Verantwoordingsorgaan periodiek overleg. De voorzitters van de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan hebben daarnaast ook regelmatig afstemming, onder andere om de agenda's van de overleggen gezamenlijk vast te stellen, of afstemming te hebben voor het bestuursverslag. Het oordeel van de Raad van Toezicht gedurende het jaar, inclusief haar input voor het bestuursverslag 2019, wordt door het Verantwoordingsorgaan als een belangrijke bron van informatie in haar oordeelsvorming.

Gedurende het jaar, bijvoorbeeld bij een onderwerp als het selectieproces voor een nieuwe fiduciair vermogensbeheerder, is er ook separaat afstemming met vertegenwoordigers van het bestuur.

Het Verantwoordingsorgaan heeft daarnaast de drie door het bestuur georganiseerde themabijeenkomsten bijgewoond. Hier wordt in een dagdeel een bepaald onderwerp uitgebreid besproken. In 2019 zijn de volgende themabijeenkomsten geweest:

- Verschillende strategische risicoprofielen afhankelijk van dekkingsgraad
- Verantwoord beleggen
- Het nieuwe pensioencontract en gedragsregels van het pensioenfonds

Naast deze bijeenkomsten is het Verantwoordingsorgaan meerdere malen bijeengekomen om intern overleg te voeren, de toezichtthema's te bespreken, voortgang en werkwijze te evalueren. Daarnaast hebben de Verantwoordingsleden aan diverse bijeenkomsten van externe partijen deelgenomen; o.a. over het nieuwe Pensioenakkoord georganiseerd door consultants.

2. Uitgebrachte adviezen

Het Verantwoordingsorgaan heeft in 2019 deze adviezen uitgebracht:

Advies	Datum advies	Strekking advies	Datum Aanvraag
Advies over de uitvoeringsovereenkomst	10 mei 2019	Positief	17 april 2019

Het bestuur heeft het Verantwoordingsorgaan gevraagd om advies inzake de vernieuwde Uitvoeringsovereenkomst tussen het Pensioenfonds en de Werkgever, Robeco Nederland BV. Uit de Adviesaanvraag blijkt dat, naast een nieuwe termijn voor de overeenkomst van 3 jaar, er tevens vernieuwingen in de Uitvoeringsovereenkomst zijn aangebracht ter verduidelijking en gebaseerd op (nieuwe) wet- en regelgeving.

Het Verantwoordingsorgaan heeft op basis van de door het bestuur ter beschikking gestelde informatie, op verschillende aspecten het voorstel getoetst, en vervolgens een positief advies afgegeven over de voorgestelde wijzigingen in de Uitvoeringsovereenkomst tussen Robeco Nederland B.V. (en OCE) en Stichting Pensioenfonds Robeco.

Raad van Toezicht

Het Verantwoordingsorgaan heeft twee keer per jaar overleg met de Raad van Toezicht. De Raad van Toezicht heeft een professionele aanpak, is deskundig en werkt op een gestructureerde wijze. Er is een transparant en constructief overleg, en is naar de tevredenheid van het Verantwoordingsorgaan. Het Verantwoordingsorgaan is positief over het functioneren van de Raad van Toezicht.

3. Oordeel en de bevindingen over het beleid 2019

Het Verantwoordingsorgaan is positief over het functioneren van het bestuur en het gevoerde beleid. Er is een open communicatie tussen het Verantwoordingsorgaan en het bestuur, waarbij het Verantwoordingsorgaan goed in staat wordt gesteld haar rol te vervullen.

Het Verantwoordingsorgaan is van oordeel dat het bestuur in zijn besluitvorming het belang van de deelnemers in het pensioenfonds primair voor ogen heeft gehad. Hieronder een aantal zaken uitgelicht.

Selectieproces nieuwe fiduciair vermogensbeheerder

Het bestuur heeft aan het selectieproces op een gestructureerde en transparante wijze invulling aan gegeven. Gedurende het proces is het Verantwoordingsorgaan op de hoogte gehouden van de exacte aanpak en de vorderingen.

Indexatiemaatstaf

Het bestuur heeft het Verantwoordingsorgaan in een vroeg stadium op de hoogte gebracht over het te nemen besluit om naar één indexatiemaatstaf te gaan voor alle deelnemers, namelijk de prijsinflatie. Het Verantwoordingsorgaan is tevreden over de gehanteerde aanpak, waarbij met alle betrokkenen is afgestemd.

Beleggingsbeleid

Het Verantwoordingsorgaan ziet dat op het gebied van verantwoord beleggen er een gezonde discussie is geweest binnen het bestuur, dat onder andere tot uiting kwam tijdens de themasessie. Dit heeft geleid tot concrete acties.

De wijze waarop het bestuur onder andere invulling heeft gegeven aan mogelijke verschillende strategische risicoprofielen afhankelijk van de dekkingsgraad, wordt gezien als positief. Natuurlijk is er begrip voor dat dit nu minder relevant is, door diverse ontwikkelingen.

Communicatie richting deelnemers

Het concept jaarplan communicatie is in een vroeg stadium besproken door de betrokken bestuurders met het Verantwoordingsorgaan. Op een aantal aspecten heeft het Verantwoordingsorgaan aangegeven dat het wenselijk is om nog scherper de doelstellingen te bepalen. We hebben vervolgens onze instemming gegeven op de plannen.

De communicatie over de Eigen Beheer portefeuille Flexioen deelnemers en de daarmee gepaard gaande fondsenwijzigingen is het Verantwoordingsorgaan ook in een vroeg stadium betrokken geweest om mee te denken over de wijze waarop de deelnemers zouden worden geïnformeerd. Deze wijze van in een vroegtijdig samen optrekken is door het Verantwoordingsorgaan zeer gewaardeerd.

4. Aanbevelingen aan het bestuur

Op basis van het oordeel en de bevindingen over 2019 doet het Verantwoordingsorgaan de volgende aanbevelingen aan het bestuur.

- Gedurende 2019 heeft het bestuur richting het Verantwoordingsorgaan op een transparante, tijdige en effectieve wijze gecommuniceerd. Hier is een duidelijk verbetering gezien ten opzichte van 2018. Dit is voor het Verantwoordingsorgaan cruciaal om haar rol goed te kunnen vervullen. Graag deze verstevigde aanpak continueren naar de toekomst.
- Op het gebied van verantwoord beleggen is er in 2019 duidelijk progressie geboekt door het bestuur (o.a. bekrachtigd met de UNPRI ondertekening). Verantwoord beleggen is een onderwerp wat continue aandacht behoeft, en waar geborgd moet worden dat er aansluiting is bij de behoeften bij de achterban. De aanbeveling is om in de communicatie richting achterban, hier voldoende aandacht aan te blijven te besteden.

- Het Pensioenakkoord is een impactvol onderwerp waar momenteel door het gebrek aan details het lastig voorbereiden is. De aanbeveling aan het bestuur is de ontwikkelingen actief te blijven volgen.
- Het afgelopen jaar zijn er een aantal impactvolle trajecten geweest, zoals de selectie van een nieuwe fiduciair vermogensbeheerder en het onderbrengen van de DC-regeling bij ABN AMRO Pensioenen. De aanbeveling is om een evaluatie op het traject te doen, zodat er eventueel lering uit kan worden getrokken voor toekomstige projecten.

Aandachtsgebieden 2020

Het verantwoordingsorgaan heeft voor 2020 de volgende focusthema's benoemd:

- Stelselwijziging/doorsneepremie
- Verantwoord beleggen
- Strategisch beleggingsbeleid
- Communicatie

Inhoudelijk zal het Verantwoordingsorgaan het komende jaar in ieder geval betrokken zijn bij eventuele verder invulling van het nieuwe Pensioenakkoord, verantwoord beleggen (duurzaamheid) en communicatie richting de deelnemers. Deze onderwerpen zullen door een afvaardiging van het Verantwoordingsorgaan met de dossierhouders in het bestuur inhoudelijk worden besproken en per onderwerp zal het Verantwoordingsorgaan aangeven waar zij, uiteraard binnen de rol van het Verantwoordingsorgaan, specifiek aandacht voor heeft. Het Verantwoordingsorgaan zal in 2020 als standaard agendapunt opnemen, de zelfreflectie op het functioneren, waar onder andere aandacht zal worden besteed aan de educatie van bestaande en nieuwe leden.

REACTIE VAN HET BESTUUR

Het bestuur dankt het Verantwoordingsorgaan voor de betrokken houding en goede wijze waarop het invulling geeft aan zijn verantwoordelijkheden. Het bestuur is zich er terdege van bewust dat indien de wijziging van het pensioenstelsel zich aandoet, er voor het Verantwoordingsorgaan een voorname rol is weggelegd in de beoordeling van de te maken belangenafwegingen. Communicatie over en doorontwikkeling van het verantwoord beleggingsbeleid krijgt in 2020 stevig aandacht van het bestuur.

JAARREKENING

1 BALANS PER 31 DECEMBER

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(x € 1.000)

	2019	2018
ACTIVA		
Beleggingen voor risico pensioenfonds (1)	783.554	645.234
Beleggingen voor risico deelnemers (2)	65.506	54.573
Vorderingen en overlopende activa (3)	235	154
Overige activa (4)	5.933	5.608
	<u>855.228</u>	<u>705.569</u>
PASSIVA		
Stichtingskapitaal en reserves (5)		
Algemene reserve	144.810	136.743
Reserve "Premiedepot"	12.359	9.688
	<u>157.169</u>	<u>146.431</u>
Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds (6)	626.563	499.297
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers (7)	65.506	54.573
Overige schulden en overlopende passiva (8)		
Derivaten	450	1.052
Overige schulden en overlopende passiva	5.540	4.216
	<u>5.990</u>	<u>5.268</u>
	<u>855.228</u>	<u>705.569</u>

(*) De nummering verwijst naar de toelichting

2 STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

		2019	2018
BATEN			
Premiebijdragen van werkgever en werknemers	(9)	18.473	14.157
Premiebijdragen voor risico deelnemers	(10)	1.712	1.528
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfondsen	(11)	127.514	-19.189
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers	(12)	9.628	-2.333
Overige baten	(13)	-	20
		<u>157.327</u>	<u>-5.817</u>
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(14)	8.447	8.295
Uitvoeringskosten	(15)	913	931
Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen	(16)		
Pensioenopbouw		13.568	13.017
Toeslagen		7.386	5.421
Rentetoevoeging		-1.209	-1.259
Onttrekking voor pensioenuitkeringen		-8.474	-8.323
Toevoegingen voor uitvoeringskosten		110	99
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		2.117	1.851
Wijziging marktrente		120.088	22.244
Wijziging actuariële uitgangspunten		-6.185	-4.381
Overige wijzigingen		-135	-1.369
		<u>127.266</u>	<u>27.300</u>
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	(17)	10.933	-2.214
Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfondsen	(18)	-1.803	-1.841
Saldo overdrachten van rechten voor risico deelnemers	(19)	407	1.409
Herverzekeringen	(20)	426	409
(*) De nummering verwijst naar de toelichting			
		<u>146.589</u>	<u>34.289</u>
Saldo van baten en lasten		<u><u>10.738</u></u>	<u><u>-40.106</u></u>

	2019	2018
Bestemming van het saldo van baten en lasten		
Mutatie reserve "premi depot"	2.671	-4.041
Mutatie algemene reserve	8.067	-36.065
	<u>10.738</u>	<u>-40.106</u>

3 KASSTROOMOVERZICHT

(x € 1.000)

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2019	2018
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen risico pensioenfonds	19.681	17.668
Ontvangen premiebijdragen voor risico deelnemers	1.712	1.528
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds	1.947	2.246
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico deelnemers	664	166
Betaalde pensioenuitkeringen	-8.431	-8.277
Betaalde/ontvangen herverzekeringen	-368	-456
Betaalde waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds	-137	-405
Betaalde waardeoverdrachten voor risico deelnemers	-888	-1.675
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-1.074	-867
	<u>13.106</u>	<u>9.928</u>
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	55.057	54.487
Betaald inzake aankopen beleggingen	-70.094	-61.605
Directe beleggingsopbrengsten	10.664	1.676
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	-6.468	1.321
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-1.940	-1.867
	<u>-12.781</u>	<u>-5.988</u>
Mutatie liquide middelen	<u>325</u>	<u>3.940</u>
Samenstelling geldmiddelen		
	2019	2018
Liquide middelen per 1 januari	5.608	1.668
Mutatie liquide middelen	325	3.940
Liquide middelen per 31 december	<u>5.933</u>	<u>5.608</u>

4 ALGEMENE TOELICHTING

Inleiding

Het doel van Stichting Pensioenfonds Robeco, statutair gevestigd te Rotterdam - Weena 850 (KVK-nummer 41126139), is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan pensioengerechtigden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregeling van Robeco Nederland B.V. en OCE Nederland B.V.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. Het bestuur heeft op 19 mei 2020 de jaarrekening opgemaakt.

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Vergelijking met voorgaand verslagjaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd gebleven ten opzichte van het voorgaande jaar, met uitzondering van de toegepaste stelsel- en schattingswijzigingen zoals opgenomen in de desbetreffende paragrafen.

Marktrente versus Ultimate Forward Rate (UFR)

September 2012 heeft DNB de rentetermijnstructuur aangepast, door de introductie van de Ultimate Forward Rate (UFR). Het hanteren van de UFR houdt in dat voor ver in de toekomst liggende verplichtingen (20 jaar tot 60 jaar) een aangepaste rentecurve wordt gehanteerd.

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Robeco heeft in 2012 besloten de UFR methodiek niet over te nemen en de jaarrekening op te stellen en de dekkingsgraad te blijven berekenen op basis van de marktrente.

Het bestuur is van mening dat met de UFR pensioenverplichtingen niet op werkelijke waarde wordt gewaardeerd. Belangrijke afwegingen hierbij zijn:

- Het is onduidelijk of de (lange) rente op dit moment onrealistisch laag is.
- Het is onwenselijk om rendement dat nog niet gerealiseerd is door het pensioenfonds, wel al "in te boeken" bij de berekeningen van de verplichtingen.
- De waarde in het economisch verkeer (marktwaarde) is van toepassing bij het overdragen van pensioenverplichtingen naar een andere pensioenuitvoerder.
- De renteverwachting staat los van de keuze tot waardering van de huidige verplichtingen.

De gehanteerde rentetermijnstructuur in 2012 tot en met 2019 is de marktrente waarbij geen rekening is gehouden met de UFR en eveneens, tot en met 2014, geen 3-maands middeling is toegepast. De rentetermijnstructuur is bepaald door de swap bid koersen om te zetten naar DNB zero.

Door het toepassen van de marktrente in plaats van de UFR is het saldo van baten en lasten € 24.278 negatiever in 2019 (2018: € 1.789 hoger resultaat).

Schattingswijziging grondslagen

Vanaf boekjaar 2018 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel AG2018 zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). De algemene sterftetekansen die volgen uit de Prognosetafel AG2018 worden voor het pensioenfonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte.

Deze correctiefactoren zijn eind 2019 gewijzigd; er wordt ultimo 2019 gebruik gemaakt van Mercer ervaringssterfte 2019 Hoog (Mercer ES2019). Tot en met 2018 werd het Mercer-model 2016 Hoog gebruikt. Dit heeft geleid tot een verlaging van de voorziening pensioenverplichting van € 6,185 miljoen. Dit resultaat is via de Staat van Baten en Lasten als "Wijzigingen actuariële uitgangspunten" in het verslagjaar verantwoord.

ALGEMENE GRONDSLAGEN

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders aangegeven.

Beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op marktwaarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd op de geamortiseerde kostprijs, tenzij anders is vermeld.

Voor zover noodzakelijk, wordt op activa een voorziening voor oninbaarheid in mindering gebracht.

Opname in de balans en staat van baten en lasten

Een actief is in de balans opgenomen, als het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Een verplichting is in de balans opgenomen, als het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Een actief of verplichting is niet (meer) in de balans opgenomen:

- Als door een transactie (nagenoeg) alle toekomstige economische voordelen en (nagenoeg) alle risico's van een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen.
- Vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Hierdoor kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties", die zowel een actief als een passief kan zijn.

Baten zijn in de staat van baten en lasten opgenomen, als een vermeerdering van het economisch potentieel -samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting- heeft plaatsgevonden en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Lasten zijn in de staat van baten en lasten opgenomen, als een vermindering van het economisch potentieel -samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting- heeft plaatsgevonden en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een actief en een verplichting zijn gesaldeerd (netto) opgenomen, als er sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen én de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De hiermee samenhangende rentebaten en rentelasten zijn eveneens gesaldeerd opgenomen.

Reële waarde

Activa en verplichtingen zijn gewaardeerd tegen reële waarde, tenzij anders is aangegeven.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening volgens Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt, die van invloed zijn op de grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa, verplichtingen, baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren, die -gegeven de omstandigheden- als redelijk zijn beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen, die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen zijn opgenomen:

- in het verslagjaar waarin de schatting is herzien, als de herziening alleen voor dat verslagjaar gevolgen heeft, of
- in het verslagjaar van herziening en toekomstige verslagjaren, als de herziening gevolgen heeft voor zowel het verslagjaar als toekomstige verslagjaren.

Securities lending

De beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds belegt nemen deel aan een securities lending programma, waarbij bepaalde effecten voor een korte periode worden uitgeleend aan andere marktpartijen. Beleggingen die in het kader van een securities lending contract worden uitgeleend, blijven deel uitmaken van de balans en worden gewaardeerd conform de grondslag voor waardering en resultaatbepaling zoals die geldt voor beleggingen.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er is geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen, e.d., zijn als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar de rapporteringsvaluta euro tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
US dollar	1,123	1,143
Britse pond	0,847	0,898
Japanse yen	121,988	125,421
Australische dollar	1,597	1,624
Canadese dollar	1,456	1,561
Zwitserse frank	1,087	1,127

SPECIFIEKE GRONDSLAGEN

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Overlopende activa en passiva alsmede liquiditeiten vermogensbeheer worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva in het algemeen gering.

Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen.

Bij gemengde beleggingsfondsen wordt aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde.

Aandelen

Aandelen worden gewaardeerd tegen reële waarde. Van beursgenoteerde aandelen is dit de beurswaarde. Voor niet beursgenoteerde participaties in aandelenfondsen is dit de handelskoers (in- en uitstapkoers), die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Van beursgenoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum inclusief opgelopen rente. Voor niet ter beursgenoteerde participaties in vastrentende waardenfondsen is dit de handelskoers (in- en uitstapkoers), die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Derivaten

Derivaten zijn gewaardeerd tegen genoteerde marktprijzen of door middel van waarderingsmodellen en -technieken. Derivaten met een negatieve waarde zijn in de balans onder de overige schulden en overlopende passiva opgenomen.

Overige beleggingen

Onder overige beleggingen worden opgenomen die beleggingen die niet als een van de hiervoor opgesomde beleggingen geïnclassificeerd kunnen worden. Tevens worden onder overige beleggingen opgenomen nog af te wikkelen beleggingstransacties en liquide middelen die beheerd worden door de vermogensbeheerder.

De af te handelen transacties worden gewaardeerd tegen marktwaarde, de liquide middelen tegen nominale waarde.

Overige mutaties

Mutaties van liquide middelen onder beheer bij de vermogensbeheerder zijn op nominale waarde opgenomen.

Beleggingen voor risico deelnemers

Beleggingen voor rekening en risico deelnemers zijn middelen die aangehouden worden op rekeningen ten behoeve van deelnemers die zelf het beleggingsrisico dragen in het kader van de beschikbare premiereregeling.

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan die voor de beleggingen die voor rekening van het pensioenfonds worden aangehouden.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden opgenomen tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Een voorziening wordt getroffen op de vorderingen op grond van verwachte oninbaarheid.

Overige activa

Onder overige activa zijn liquide middelen opgenomen, voor zover dit onmiddellijk opeisbare banktegoeden zijn. Liquide middelen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties zijn opgenomen onder beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemene reserve

De algemene reserve houdt rekening met de financiële positie en de aard en omvang van de risico's die het pensioenfonds loopt. De algemene reserve is bedoeld voor het opvangen van de verzekeringstechnische risico's en beleggingsrisico's. Het jaarresultaat zal, na de mutatie van de reserve 'premi depot', toegevoegd of onttrokken worden aan de algemene reserve.

Reserve 'premi depot'

Vanaf 2014 is er sprake van een reserve 'premi depot'. Dit is een bekleemde reserve die niet meegenomen wordt in de berekening van de dekkingsgraad. De reserve 'premi depot' is een bestemmingsreserve en biedt bescherming tegen het risico op onvolledige opbouw voor actieve deelnemers.

Sinds 1 januari 2014 is er sprake van een vaste pensioenpremie. Wanneer de jaarpremie lager is dan de kostendekkende premie, en daarbij ontoereikend kan zijn om voor de actieve deelnemers de volledige opbouw te financieren, wordt er premie onttrokken aan de reserve 'premi depot'. Wanneer in een jaar de ontvangen premie hoger is dan de kostendekkende premie dan wordt het meerdere aan de reserve 'premi depot' gedoteerd.

De werkgever heeft in 2014 bij de start van het premi depot een eenmalige storting gedaan. Er geldt geen minimum of maximum voor deze reserve.

Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op marktwaarde.

De voorziening pensioenverplichtingen is gelijk aan de contante waarde van de per balansdatum gefinancierde pensioenaanspraken, volgens de opgebouwde rechtenmethode. Dit wil zeggen dat de gefinancierde aanspraken overeenkomen met de per balansdatum voorwaardelijke verplichtingen. De contante waarde is berekend op basis van navolgende actuariële grondslagen:

- Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag)toezeggingen.
- Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of op de opgebouwde pensioenaanspraken toeslagverlening kan worden toegepast. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.
- Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van de toekomstige opbouw waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

Rekenrente

De gehanteerde rentermijnstructuur is de marktrente waarbij geen rekening is gehouden met de UFR. De rentermijnstructuur is bepaald door de swap bid koersen om te zetten naar DNB zero.

Overlevingsgrondslagen

Volgens de Prognosetafel AG2018 startkolom 2020 met leeftijd- en geslachtsafhankelijke correctiefactoren conform Mercer ervaringssterfte 2019 Hoog (2018: AG2018 met startkolom 2019 + Mercer-model 2016 Hoog).

Partnerschap

Voor alle niet-pensioengerechtigden wordt het onbepaald partnersysteem gehanteerd. De partnerfrequentie is conform de AG8085 (waarnemingsperiode 1980-1985).

Voor pensioengerechtigden wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem (feitelijke burgerlijke stand).

Leeftijdsverschil man-vrouw

De partner van de mannelijke deelnemer wordt 3 jaar jonger verondersteld.

De partner van de vrouwelijke deelnemer wordt 3 jaar ouder verondersteld.

Leeftijdsbepaling

De leeftijdsbepaling geschiedt in maanden nauwkeurig.

Voorziening voor toekomstige excassokosten

Opslag voor excassokosten: 3,0% van de voorziening. Deze opslag is gebaseerd op een door het bestuur veronderstelde maximaal benodigde periode van 4,5 jaar om de verplichtingen in eigen beheer af te wikkelen in het geval dat geen premiebedragen meer worden ontvangen.

Wezenpensioen

Aangenomen wordt dat het wezenpensioen moet worden uitgekeerd tot de 27-jarige leeftijd en voor ingegaan wezenpensioen wordt geen sterfte verondersteld.

Voor niet-ingegaan wezenpensioen wordt een opslag van 2,0% op de technische voorziening voor uitgesteld nabestaandenpensioen voor deelnemers en gewezen deelnemers gehanteerd.

Voorziening voor toekomstige pensioenopbouw arbeidsongeschikten (schadereserve)

Voor de (gewezen) deelnemers die arbeidsongeschikt zijn, wordt de contante waarde van de toekomstige pensioenopbouw in rekening gebracht bij de werkgever, waarbij wordt uitgegaan van een correctie voor revalidatie/overlijden van 20%.

Met ingang van oktober 2014 heeft het pensioenfonds dit risico in de vorm van kapitalen verzekerd bij elipsLife. De werkgever voldeed tot en met 2018 de premies aan het pensioenfonds. Vanaf 2019 is de afspraak dat de werkgever de premies voldoet van de bruto basisregeling en de netto DC-regeling. De premie van de bruto DC-regeling maakt onderdeel uit van de opslag in de feitelijke premie.

IBNR

In 2009 is een IBNR (incurred but not reported) voorziening gevormd ten behoeve van arbeidsongeschiktheidsrisico's. Deze voorziening heeft betrekking op het arbeidsongeschiktheidspensioen en niet op de premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid.

Het arbeidsongeschiktheidsrisico is verzekerd met een stop loss verzekering. De IBNR bestaat uit 70% van de fictieve jaarpremie van de twee laatste boekjaren bij volledige herverzekering en is ultimo 2019 vastgesteld op € 1.476 (2018: € 1.428).

Opslag vanwege de uitkeringsduur van het ouderdompensioen

Opslag voor levenslange ouderdompensioen is 0,4% van de voorziening ouderdompensioen.

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De waardering van de voorziening voor risico van deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva zijn bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Daarna tegen de geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als er geen sprake is van transactiekosten).

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Baten en lasten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn sterk gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten zijn opgenomen in het resultaat.

Premiebijdragen van werkgever en werknemers

Onder premiebijdragen van werkgever en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten

Directe beleggingsopbrengsten

Directe beleggingsopbrengsten zijn rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten, e.d. Dividend is verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Indirecte beleggingsopbrengsten zijn gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten:

- Er is geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen.
- Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen.
- Verkoopkosten zijn verantwoord als onderdeel van de herwaarderingen.

Overige baten

Overige baten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

Pensioenuitkeringen

Pensioenuitkeringen zijn de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

Uitvoeringskosten

Pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie voorzieningen pensioenverplichtingen voor risico van deelnemers is bepaald door de mutatie in de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfonds en risico deelnemers

Dit is het saldo van overgenomen en overgedragen pensioenaanspraken.

Herverzekeringen

De risico's, voortvloeiend uit overlijdens- en arbeidsongeschiktheidstoezeggingen, zijn herverzekerd bij Zwitserleven (stop loss). De herverzekering van het arbeidsongeschiktheidskapitaal betreft het excedent arbeidsongeschiktheids-pensioen. De werkgever heeft het risico voor toekomstige pensioenopbouw bij arbeidsongeschikte deelnemers verzekerd bij elipsLife.

GRONDSLAGEN KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode:

- Alle ontvangsten en uitgaven zijn hierbij als zodanig gepresenteerd.
- Er is onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioen- en beleggingsactiviteiten.

5 TOELICHTING OP DE BALANS

(x € 1.000)

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico pensioenfonds

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Verloopoverzicht totaal
Stand per 1 januari 2019	260.588	341.456	-613	42.751	644.182
Aankopen	32.219	15.528	19.545	-	67.292
Verkopen	-16.041	-27.329	-10.616	-	-53.986
Overige mutaties	-940	-1.294	-	8.702	6.468
Waardemutaties	60.929	64.881	-6.773	111	119.148
Stand per 31 december 2019	<u>336.755</u>	<u>393.242</u>	<u>1.543</u>	<u>51.564</u>	<u>783.104</u>
Bij: Derivaten met een negatieve waarde					450
					<u>783.554</u>

	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Verloopoverzicht totaal
Stand per 1 januari 2018	288.136	324.216	1.482	43.629	657.463
Aankopen	10.207	27.980	21.482	-	59.669
Verkopen	-20.499	-17.257	-15.156	-	-52.912
Overige mutaties	351	-2.068	-	435	-1.282
Waardemutaties	-17.607	8.585	-8.421	-1.313	-18.756
Stand per 31 december 2018	<u>260.588</u>	<u>341.456</u>	<u>-613</u>	<u>42.751</u>	<u>644.182</u>
Bij: Derivaten met een negatieve waarde					1.052
					<u>645.234</u>

Derivaten met een negatieve waarde zijn verantwoord onder de overige schulden en overlopende passiva.

De overige mutaties hebben betrekking op mutaties liquide middelen onder beheer bij de vermogensbeheerder, de mutaties in de lopende intrest en de mutatie van de beleggingsdebiteuren en beleggingscrediteuren.

PREMIEDEPOT

De beleggingen risico pensioenfonds bevatten ultimo 2019 € 12.359 (2018: € 9.688) aan beleggingen in het kader van het premiedepot. Dit bedrag is in 2019 als volgt ontstaan:

	<u>Beleggingen voor premiedepot</u>
Stand per 31 december 2017 / 1 januari 2018	13.729
Premietekort 2018	-3.732
Indirect beleggingsresultaat 2018	-424
Direct beleggingsresultaat 2018	121
Directe beleggingskosten 2018	-11
Schuld aan vermogensbeheerder	<u>5</u>
Stand per 31 december 2018 / 1 januari 2019	9.688
Premieoverschot 2019	385
Indirect beleggingsresultaat 2019	2.319
Direct beleggingsresultaat 2019	2
Directe beleggingskosten 2019	-27
Vordering op vermogensbeheerder	<u>-8</u>
Stand per 31 december 2019	<u><u>12.359</u></u>

Het premiedepot heeft een duidelijk ander (verplichtingen)profiel dan de pensioenverplichtingen van het pensioenfonds. Het gevoerde beleggingsbeleid voor het premiedepot wijkt daarom ook af van het algemeen gevoerde beleggingsbeleid. Het premiedepot is belegd in Robeco Inst. Liability Driven Euro Core GovtBond 40. Deze optie heeft een lage rentegevoeligheid, een laag kredietrisico en tevens lage kosten.

Het verloopoverzicht beleggingen voor risico pensioenfonds kan als volgt uitgesplitst worden:

	<u>Beleggingen voor premiedepot</u>	<u>Beleggingen voor risico pensioenfonds</u>	<u>Totale beleggingen</u>
Stand per 1 januari 2019	9.688	634.494	644.182
Aankopen	10.229	57.063	67.292
Verkopen	-9.887	-44.099	-53.986
Overige mutaties	37	6.431	6.468
Waardemutaties	2.319	116.829	119.148
Stand per 31 december 2019	<u>12.386</u>	<u>770.718</u>	<u>783.104</u>
Schuld / vordering	-27	27	-
Totaal beleggingen	<u><u>12.359</u></u>	<u><u>770.745</u></u>	<u><u>783.104</u></u>
Stand per 1 januari 2018	13.729	643.734	657.463
Aankopen	-	59.669	59.669
Verkopen	-3.607	-49.305	-52.912
Overige mutaties	123	-1.405	-1.282
Waardemutaties	-424	-18.332	-18.756
Stand per 31 december 2018	<u>9.821</u>	<u>634.361</u>	<u>644.182</u>
Schuld / vordering	-133	133	-
Totaal beleggingen	<u><u>9.688</u></u>	<u><u>634.494</u></u>	<u><u>644.182</u></u>

In de loop van 2019 is vanuit de beleggingspool voor het premiedepot € 133 onttrokken en toegewezen aan de beleggingen voor risico pensioenfondsen. Hiermee is de schuld/vordering verhouding, die op 31 december 2018 ontstaan is, vereffend.

In de loop van 2020 zal er vanuit de beleggingspool voor het premiedepot € 27 onttrokken worden en toegewezen aan de beleggingen voor risico pensioenfondsen. Hiermee is de schuld/vordering verhouding, die op 31 december 2019 ontstaan is, vereffend.

Reële waarde

De waardering van de beleggingen vindt plaats tegen reële waarde. Afgezien van de beleggingsvorderingen en -schulden zijn de beleggingen van het pensioenfonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de beleggingen van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingssystemen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

- Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen. Hieronder vallen aandelen, obligaties, onderpanden en banktegoeden.
- De netto contante waarde methode wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende markttrent. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.
- Intrinsieke waarde: de marktwaarde ontleent aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers. Deze rapportages worden door een onafhankelijke accountant gecontroleerd. Wanneer de periode van deze rapportages niet synchroon loopt met het boekjaar van het pensioenfonds, wordt er jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt.

Waarderingssystematiek op basis van Richtlijn 290

	Genoteerde marktprijzen	Contante waarde berekening	Intrinsieke waarde	Verloopoverzicht totaal
Per 31 december 2019				
Aandelen	334.209	-	2.546	336.755
Vastrentende waarden	393.242	-	-	393.242
Derivaten	-	1.543	-	1.543
Overige beleggingen	18.021	-	33.543	51.564
Totaal	745.472	1.543	36.089	783.104

	Genoteerde marktprijzen	Contante waarde berekening	Intrinsieke waarde	Verloopoverzicht totaal
Per 31 december 2018				
Aandelen	256.798	-	3.790	260.588
Vastrentende waarden	341.456	-	-	341.456
Derivaten	-	-613	-	-613
Overige beleggingen	9.168	-	33.583	42.751
Totaal	607.422	-613	37.373	644.182

Aandelen

De aandelen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie naar soort:				
Robeco Global Private Equity funds I, II, III	2.546	0,8	3.790	1,5
Robeco QI Inst. Global Devel. Enhanced Index	199.619	59,3	-	-
Robeco Quant Developed Markets Equities	-	-	149.836	57,5
Robeco Inst. Conservative Equity Fonds	101.047	29,9	79.054	30,2
Robeco Emerging Markets Conservative Equity	16.994	5,1	13.948	5,4
Robeco QI Inst. Emerg.Markets Enhanced Index	16.549	4,9	-	-
Lazard Emerging Equity Fonds	-	-	13.960	5,4
	<u>336.755</u>	<u>100,0</u>	<u>260.588</u>	<u>100,0</u>

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie naar soort:				
Robeco Customized LDI Fund II	196.798	50,1	163.750	47,9
Robeco Euro Credit Bonds	63.055	16,0	58.584	17,2
Standard Life Euro Credit Fonds	66.202	16,8	61.804	18,1
Robeco Global High Yield Fonds	25.674	6,5	22.976	6,7
PIMCO Emerging Debt Fonds	29.145	7,4	24.582	7,2
Robeco LDI Core Government 40 Fonds	12.368	3,2	-	-
Nederlandse staatsobligaties	-	-	9.760	2,9
	<u>393.242</u>	<u>100,0</u>	<u>341.456</u>	<u>100,0</u>

Het bestuur heeft beleidsregels opgesteld ten aanzien van securities lending, die worden toegepast bij de selectie en monitoring van beleggingsfondsen (aandelen en vastrentende waarden). Het beleid omschrijft de vereisten waaraan securities lending moet voldoen, zoals de omvang, spreiding, liquiditeit en kwaliteit van het ontvangen onderpand, de kredietwaardigheid van de tegenpartij, het risicomanagement en de maximale vergoeding die de partij ontvangt voor het uitvoeren van het securities lending programma. Eind 2019 voldeden alle in de portefeuille opgenomen beleggingsfondsen aan het vastgestelde beleid.

Derivaten

	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
Specificatie naar soort:		
Valutaderivaten	<u>1.543</u>	<u>-613</u>

Negatieve derivatenposities worden opgenomen onder de kortlopende schulden.

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt tevens gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als hoofdregel geldt, dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het algemene beleggingsbeleid. De portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de volgende financiële instrumenten:

- Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.

Binnen de institutionele beleggingsfondsen wordt er ook gebruik gemaakt van:

- Renteswaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.
- Credit Default Swaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij één van beide contractpartijen de verplichting aangaat tot het vergoeden van het verlies op een (mandje van) obligatie(s) indien (één van de) emittent (en) van de obligatie(s) het geleende geld niet kan terugbetalen ('default'). De andere contractpartij betaalt gedurende de looptijd van het contract een vaste vergoeding.
- Futures: dit betreft gestandaardiseerde beursgenoteerde contracten waarvan de waarde kan worden afgeleid uit de prijs van een onderliggende waarde (bijvoorbeeld staatsobligaties of aandelen indices). Op de einddatum van het contract verplicht de (ver)koper zich om de onderliggende waarde te (ver)kopen tegen een vooraf vastgestelde prijs, of het prijsverschil direct af te rekenen.

De derivatenposities per 31 december 2019:

Valutaderivaten

<u>Type contract</u>	<u>Activa</u>	<u>Passiva</u>
EUR-AUD	-	142
EUR-CAD	-	77
EUR-CHF	-	119
EUR-GBP	-	112
EUR-YEN	304	-
EUR-USD	1.689	-
	<u>1.993</u>	<u>450</u>

De derivatenposities per 31 december 2018:

Valutaderivaten

Type contract	Activa	Passiva
USD-EUR	11	-
EUR-AUD	118	-
EUR-CAD	241	-
EUR-CHF	-	106
EUR-GBP	69	-
EUR-YEN	-	611
EUR-USD	-	335
	<u>439</u>	<u>1.052</u>

Overige beleggingen

De overige beleggingen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2019	31-12-2018
Specificatie naar soort:		
Liquide middelen vermogensbeheer	19.113	1.831
Dividendbelasting	118	1.109
Af te handelen transacties	-	5.788
Beleggingsdebiteuren/crediteuren	-1.210	440
Hedge funds: GMO - Systematic Global Macro	11.003	11.307
Hedge funds: IPM - GTAA Systematic Macro Fund	8.598	9.138
Hedge funds: Standard Life GARS	13.942	13.138
	<u>51.564</u>	<u>42.751</u>

Beleggingsdebiteuren/crediteuren bestaat uit het saldo tussen vorderingen en verplichtingen uit hoofde van cash collateral; te vorderen € 0 (2018: € 750) en verschuldigd € 1.210 (2018: € 310).

2. Beleggingen voor risico deelnemers

	31-12-2019	31-12-2018
Beleggingen inzake Uitgebreid Ouderdompensioen	48.842	39.850
Beleggingen inzake Prepensioen	14.026	13.055
Beleggingen inzake Netto Pensioensparen	2.638	1.668
	<u>65.506</u>	<u>54.573</u>

Verloopoverzicht totaal

	2019	2018
Stand per 1 januari	54.573	56.787
Premie, stortingen en direct beleggingsresultaat	2.802	1.936
Onttrekkingen	-1.071	-1.575
Indirect beleggingsresultaat risico deelnemers	9.202	-2.575
Stand per 31 december	<u>65.506</u>	<u>54.573</u>

Het directe beleggingsresultaat is opgenomen onder premie en stortingen omdat dit meteen geïnvesteerd wordt. In het kasstroomoverzicht zijn deze directe beleggingsresultaten terug te vinden bij aankopen en bij directe beleggingsopbrengsten.

In de toelichting bij de staat van baten en lasten zijn de diverse componenten (premie, inkomende en uitgaande waardeoverdrachten en beleggingsresultaten) terug te vinden.

De beleggingen voor risico deelnemer zijn volgt gespecificeerd:

	31-12-2019	31-12-2018
Vastgoed beleggingen (indirect)	2.324	1.616
Aandelen	35.362	28.966
Vastrentende waarden	27.158	27.015
Overige beleggingen	662	-3.024
	<u>65.506</u>	<u>54.573</u>

Eind 2018 hadden de derivaten opgenomen onder "Overige beleggingen" een negatieve waarde.

De beleggingen voor risico deelnemers kunnen verdeeld worden in beleggingen inzake Uitgebreid Ouderdomspensioen (UOP), beleggingen inzake Prepensioen en beleggingen inzake Netto Pensioensparen.

Beleggingen inzake Uitgebreid Ouderdomspensioen (UOP)

	2019	2018
Stand per 1 januari	39.850	41.622
Premie, stortingen en direct beleggingsresultaat	2.113	1.335
Onttrekkingen	-424	-1.148
Indirect beleggingsresultaat risico deelnemers	7.303	-1.959
Stand per 31 december	<u>48.842</u>	<u>39.850</u>

Beleggingen inzake Prepensioen

	<u>2019</u>	<u>2018</u>
Stand per 1 januari	13.055	13.930
Premie, stortingen en direct beleggingsresultaat	80	79
Onttrekkingen	-630	-427
Indirect beleggingsresultaat risico deelnemers	1.521	-527
Stand per 31 december	<u>14.026</u>	<u>13.055</u>

Beleggingen inzake Netto Pensioensparen

	<u>2019</u>	<u>2018</u>
Stand per 1 januari	1.668	1.235
Premie, stortingen en direct beleggingsresultaat	609	522
Onttrekkingen	-17	-
Indirect beleggingsresultaat risico deelnemers	378	-89
Stand per 31 december	<u>2.638</u>	<u>1.668</u>

3. Vorderingen en overlopende activa

	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
Te vorderen van sponsor	91	-
Te vorderen van vermogensbeheerder	142	87
Herverzekering	-	47
Overige vorderingen en overlopende activa	2	20
	<u>235</u>	<u>154</u>

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

4. Overige activa

	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
Liquide middelen	<u>5.933</u>	<u>5.608</u>

Onder de liquide middelen worden die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen opgenomen, die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn en niet het karakter van beleggingen hebben.

PASSIVA

5. Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen

	Algemene reserve	Reserve "Premiedepot"	Verloopoverzicht totaal
Stand per 1 januari 2019	136.743	9.688	146.431
Uit bestemming saldo van baten en lasten	8.067	2.671	10.738
Stand per 31 december 2019	144.810	12.359	157.169
	Algemene reserve	Reserve "Premiedepot"	Verloopoverzicht totaal
Stand per 1 januari 2018	172.808	13.729	186.537
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-36.065	-4.041	-40.106
Stand per 31 december 2018	136.743	9.688	146.431

Het stichtingskapitaal bedraagt € 45.000 (in gehele euro's) = 0,045 en is daarom niet opgenomen in het bovenstaand overzicht.

De reserve 'premiedepot' is een bestemmingsreserve (beklemde reserve).

Het pensioenfonds beheert het premiedepot waarbij de volgende uitgangspunten overeengekomen zijn:

- Het premiedepot kan enkel worden gebruikt voor aanvulling van de opbouw van actieve deelnemers.
- Onttrekking uit het premiedepot vindt plaats wanneer de zuivere kostendekkende premie boven het voor opbouw beschikbare deel van de gefixeerde premie ligt.
- Ontvangen jaarpremie die hoger is dan de kostendekkende premie wordt toegevoegd aan het premiedepot. In de jaarpremie is een component van 3% (2018: 4%) van de pensioengrondslag opgenomen die het pensioenfonds ontvangt ter dekking van overige elementen zoals uitvoeringskosten en risicoverzekeringspremies. Met de werkgever is afgesproken dat een overschot of tekort op deze component niet verrekend wordt met het premiedepot. Een resultaat op deze component wordt ook niet verrekend met de werkgever omdat de financiering van de premie is gebaseerd op CDC.
- Het premiedepot wordt niet meegeteld bij de bepaling van de dekkingsgraad.

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Solvabiliteit				
Pensioenvermogen	836.879	120,9	690.613	124,7
Af: technische voorzieningen	692.069	100,0	553.870	100,0
Eigen vermogen	144.810	20,9	136.743	24,7
Af: vereist eigen vermogen	145.246	21,0	122.244	22,1
Vrij vermogen	-436	-0,1	14.499	2,6
Minimaal vereist eigen vermogen	26.299	3,8	21.601	3,9
Actuele dekkingsgraad		120,9		124,7
Beleidsdekkingsgraad		119,1		130,9
Vereiste dekkingsgraad		121,0		122,1

Het pensioenfonds hanteert 3,8% (2018: 3,9%) van de technische voorziening als minimaal vereist eigen vermogen. Het bovenstaand minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen zijn berekend volgens de bestuursuitgangspunten. Bij beiden is de technische voorziening het totaal van de technische voorzieningen risico pensioenfonds en risico deelnemers. En beiden zijn gebaseerd op de technische voorzieningen berekend met de marktrente en niet met de UFR.

Op basis van de beleidsdekkingsgraad, volgens bestuursuitgangspunten, bevindt het pensioenfonds zich ultimo 2019 niet in een solvabele situatie. Volgens de DNB normen is er eind 2019 toereikende solvabiliteit.

Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaardmodel.

Berekening dekkingsgraad

De dekkingsgraad is de verhouding tussen het totaal belegd vermogen (inclusief belegd vermogen risico deelnemers) ten opzichte van de totale technische voorziening (inclusief technische voorziening voor risico deelnemers).

Het verloop van de actuele dekkingsgraad kan als volgt worden gespecificeerd:

	2019	2018
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	124,7	132,7
Premie	-0,1	-0,2
Uitkeringen	0,4	0,5
Toeslagverlening	-1,6	-1,3
Verandering van de rentetermijnstructuur	-22,2	-5,4
Rendement op beleggingen	22,5	-3,2
Overige oorzaken	0,8	1,4
Kruisefect	-3,6	0,2
Dekkingsgraad per 31 december	120,9	124,7

6. Technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Verloop technische voorzieningen

	Voorziening pensioen- verplichtingen
Stand per 1 januari 2019	499.297
Mutatie technische voorzieningen	127.266
Stand per 31 december 2019	626.563
	Voorziening pensioen- verplichtingen
Stand per 1 januari 2018	471.997
Mutatie technische voorzieningen	27.300
Stand per 31 december 2018	499.297

Bij het vaststellen van de technische voorzieningen is de marktrente gehanteerd waarbij geen rekening is gehouden met de UFR.

Mutatie technische voorzieningen

	2019	2018
Pensioenopbouw	13.568	13.017
Toeslagen	7.386	5.421
Rentetoevoeging	-1.209	-1.259
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-8.474	-8.323
Toevoegingen voor uitvoeringskosten	110	99
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	2.117	1.851
Wijziging marktrente	120.088	22.244
Wijziging actuariële uitgangspunten	-6.185	-4.381
Overige wijzigingen	-135	-1.369
	127.266	27.300

Voor de toelichting op de verschillende posten wordt verwezen naar de toelichting in de staat van baten en lasten.

De voorziening pensioenverplichtingen is naar categorie van deelnemers als volgt samengesteld:

	31-12-2019		31-12-2018	
	Aantal		Aantal	
Deelnemers	742	235.962	768	189.662
Gewezen deelnemers	1.751	262.193	1.685	187.500
Pensioengerechtigden	275	123.221	264	117.546
IBNR	-	1.476	-	1.428
Schadereserve	-	1.766	-	1.608
Opslag levenslang ouderdomspensioen	-	1.945	-	1.553
	<u>2.768</u>	<u>626.563</u>	<u>2.717</u>	<u>499.297</u>

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand. Dit betekent dat alle opgebouwde aanspraken zijn opgenomen in de technische voorzieningen.

In 2009 is een IBNR (incurred but not reported) voorziening gevormd van € 1.400 met betrekking tot arbeidsongeschiktheidsrisico's voor zieke deelnemers. In 2017 is de IBNR opnieuw vastgesteld en wordt deze sindsdien berekend als de som van de premie arbeidsongeschiktheidspensioen van de laatste twee boekjaren. De premie arbeidsongeschiktheidspensioen is gelijk aan de bruto herverzekeringpremie voor het arbeidsongeschiktheidspensioen met een korting van 30%. Ultimo 2019 is de IBNR vastgesteld op € 1.476 (2018: € 1.428). Het excedent arbeidsongeschiktheidsrisico is verzekerd met een stop loss verzekering.

De schadereserve is gebaseerd op de contante waarde van de nog op te bouwen aanspraken van arbeidsongeschikte deelnemers.

De opslag levenslang ouderdomspensioen, vanaf 31 december 2018, is 0,4% van de technische voorzieningen voor het ouderdomspensioen voor deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden.

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling is een middelloonregeling met een pensioenleeftijd van 67 jaar. De deelnemer heeft de mogelijkheid om het pensioen eerder, of in overleg met de werkgever, later in te laten gaan.

De pensioengrondslag is gelijk aan 13 maal het vaste maandsalaris, vermeerderd met de vakantietoeslag tot een gemaximeerd bedrag en onder aftrek van een franchise. De franchise wordt jaarlijks vastgesteld.

Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen.

Deelname aan de regeling is verplicht voor alle werknemers van Robeco Nederland B.V. en OCE Nederland B.V. vanaf de leeftijd van 21 jaar.

Jaarlijks beslist het bestuur van het pensioenfonds de mate waarin rechten van alle deelnemers (actieven, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden) worden geïndexeerd. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling als een uitkeringsovereenkomst.

In 2019 was het pensioenreglement als volgt:

- De opbouw is 1,738% middelloon. De toeslagverlening van het middelloon is voorwaardelijk en afhankelijk van het vermogen van het pensioenfonds. De toeslagambitie is 90%.
De opbouw wordt verlaagd als de premiebijdrage en een onttrekking uit het premiedepot ontoereikend is voor de pensioenopbouw.
- Eigen bijdrage van 6% van de pensioengrondslag (2018: 4,5%) met een maximum van 25% van de premie.
- Het maximum salaris is € 83.218 (2019), boven dit maximum geldt een beschikbare premie die echter ook als loon kan worden uitbetaald.
- De beschikbare premie voor het excedent stuk is leeftijdsafhankelijk.
- Voor het salaris boven € 107.593 kan een leeftijdsafhankelijke premie netto gespaard worden.

Toeslagverlening

Het pensioenfonds heeft de ambitie de opgebouwde aanspraken te verhogen met de prijsindex dan wel de loonronde. Het bestuur verwacht dat, over een langere periode gemeten, gemiddeld 90% van deze ambitie kan worden gerealiseerd. Of de verhoging wordt verleend, is afhankelijk van de financiële situatie van het pensioenfonds per jaareinde. Indien uit de berekening van de dekkingsgraad blijkt dat de gewenste beleggingsbuffer aanwezig is, zal naar verwachting volledige toeslagverlening plaats vinden.

De beslissing over toeslagverlening wordt genomen in de januari vergadering. De aanpassing gaat in op 1 februari daaropvolgend.

Voor actieve deelnemers gaat vanaf 2015 de salarisaanpassing in per 1 april in plaats van per 1 januari.

Het bestuur heeft in de vergadering van januari 2019 besloten om de inactieve deelnemers een toeslag te verlenen van 1,70% en actieve deelnemers 0,85%. Dit is zowel voor actieven als voor niet-actieven een volledige indexering.

Het bestuur heeft in de vergadering van januari 2020 besloten dat in 2020 een toeslag wordt toegekend aan alle deelnemers van 1,23%. Dit is zowel voor actieven als voor niet-actieven een 47,5% indexering.

De toeslagverlening 2020 is niet opgenomen in de technische voorzieningen ultimo 2019.

Inhaaltoeslagen

Het bestuur heeft nadere kaders voor inhaaltoeslagen vastgelegd, waarbij is besloten dat middelen specifiek kunnen worden aangewend om alle deelnemers te compenseren.

Het bestuur heeft in de vergadering van januari 2019 besloten om een inhaaltoeslag van 0,1% toe te kennen.

Het bestuur heeft in de vergadering van januari 2020 besloten om geen inhaaltoeslag toe te kennen.

7. Voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

	2019	2018
Stand per 1 januari	54.573	56.787
Premie, stortingen en direct beleggingsresultaat	2.802	1.936
Onttrekkingen	-1.071	-1.575
Indirect beleggingsresultaat risico deelnemers	9.202	-2.575
Stand per 31 december	<u>65.506</u>	<u>54.573</u>

De voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers is te splitsen in een voorziening Uitgebreid Ouderdomspensioen, een voorziening Prepensioen en een voorziening Netto Pensioensparen.

Het pensioenfonds kent een vrijwillige aanvullende pensioenregeling. De deelnemer kan hierin sparen voor een aanvullend pensioen. De deelnemer kan bijdragen storten voor zover de deelnemer hiervoor "fiscale ruimte" heeft. De werknemer kan er voor kiezen extra stortingen te doen in de vrijwillige aanvullende pensioenregeling ten laste van zijn bruto en/of netto loon.

De werkgever stelt een premie beschikbaar over het excedentsalaris. De werknemer kan deze premie aanwenden voor de vrijwillige aanvullende pensioenregeling, dan wel er voor kiezen het bedrag toe te laten voegen aan zijn bruto en/of netto loon.

8. Overige schulden en overlopende passiva

	<u>31-12-2019</u>	<u>31-12-2018</u>
Derivaten	450	1.052
Schuld aan sponsor	-	89
Afdracht loonheffing en premies	223	236
Waardeoverdrachten	244	58
Te betalen kosten	188	287
Verzekeringsmaatschappij	11	-
Overige schulden en overlopende passiva	82	51
Vooruit ontvangen pensioenpremie	4.792	3.495
	<u>5.990</u>	<u>5.268</u>

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Risicobeheer en derivaten

Er zijn geen wijzigingen in de risico-inschatting als gevolg van Covid-19 ontwikkeling.

Solvabiliteitsrisico

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

	31-12-2019	31-12-2018
Het Tekort / Surplus volgens de bestuursuitgangspunten is als volgt:		
Technische voorziening	692.069	553.870
Buffers:		
S1 Renterisico	11.439	21.251
S2 Risico zakelijke waarden	120.784	97.530
S3 Valutarisico	34.238	26.121
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	20.123	14.984
S6 Verzekeringstechnisch risico	26.042	21.013
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheerrisico	20.038	16.040
Diversificatie effect	-87.418	-74.695
Totaal S (vereiste buffers)	145.246	122.244
Vereist pensioenvermogen	837.315	676.114
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	836.879	690.613
Tekort/Surplus	-436	14.499

De voorziening pensioenverplichtingen ultimo 2019 (en 2018) is niet volgens de Pensioenwet en de FTK-grondslagen berekend, maar op basis van marktrente zonder toepassing van de UFR (en het driemaandsgemiddelde).

Met de toepassing van de UFR volgens de richtlijnen van DNB is de voorziening pensioenverplichtingen (inclusief technische voorziening risico deelnemers) € 649.761 (2018: € 535.840), het minimaal vereist eigen vermogen € 24.691 (2018: € 20.898) en het vereist eigen vermogen € 137.388 (2018: € 117.591).

Volgens deze wettelijke maatstaven heeft het pensioenfonds een toereikende solvabiliteit op 31 december 2019, even als op 31 december 2018.

Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds de standaardmethode toe. Voor de samenstelling van de beleggingen voor risico van het pensioenfonds wordt uitgegaan van de strategische asset mix in de evenwichtssituatie.

Voor het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaardmodel zoals dat beschikbaar is gesteld door DNB. Hoewel er sprake is van een actief beleggingsbeleid voor zowel vastrentende als zakelijke waarden is er voor het bestuur geen aanleiding om daarom af te wijken van het standaardmodel. Het actieve beleid beperkt zich voor de meeste beleggingen tot een van te voren vastgestelde Tracking error (maximale afwijking ten opzichte van de gekozen benchmark) en er wordt geen gebruik gemaakt van illiquide beleggingen die het risico van de portefeuille materieel kunnen verhogen.

De meeste beleggingen worden gedaan in beleggingsfondsen die dagelijks verhandelbaar zijn.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid
- premiebeleid
- herverzekeringsbeleid
- toeslagbeleid

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM studies. Een ALM studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

De beleggingsinformatie in de risicotabellen is opgenomen op basis van het doorkijk-principe.

Marktrisico's (S1 - S4)

Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en omvat het renterisico, prijs(koers)risico en valutarisico.

De strategie van het pensioenfonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis bewaakt in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overall-marktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Op balansdatum is de duration van de beleggingen korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de marktrentestructuur) daalt. Hierdoor zal de dekkinggraad stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkinggraad daalt.

De hoogte van de voorzieningen is bepaald door toepassing van de marktrente. De UFR is niet toegepast.

De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde van een belegging of verplichting verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer. Het pensioenfonds streeft een rente afdekking na van 50% van de verplichtingen. De werkelijke renteafdekking ultimo 2019 is 48,8% (2018: 49,4%).

	31-12-2019		31-12-2018	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Vastrentende waarden (exclusief derivaten)	393.242	6,1	341.456	6,2
Totaal belegd vermogen	783.104	10,6	644.182	9,5
Technische voorziening	692.069	25,4	553.870	24,0

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Resterende looptijd < 1 jaar	136.824	32,9	84.970	26,4
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	56.686	13,6	59.532	18,5
Resterende looptijd > 5 jaar	222.972	53,5	177.035	55,1
	<u>416.482</u>	<u>100,0</u>	<u>321.537</u>	<u>100,0</u>

S2 Risico zakelijke waarden

Het risico zakelijke waarden of te wel het prijsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico kan worden gemitigeerd door diversificatie. In aanvulling hierop kan het prijsrisico worden gehedged door het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie aandelen naar sector:				
Energie	8.070	2,4	11.743	4,5
Basismaterialen	8.094	2,4	8.515	3,3
Industrie & dienstverlening	32.628	9,6	26.212	10,0
Consumenten producten	63.450	19,0	44.653	17,3
Farmacie & gezondheidszorg	24.778	7,4	22.766	8,8
Financiële dienstverlening	85.478	25,6	66.470	25,7
Informatie technologie	35.296	10,6	29.542	11,4
Telecom	28.862	8,6	23.416	9,1
Nutsbedrijven	28.769	8,6	21.690	8,4
Private equity	2.546	0,8	3.790	1,5
Overig	16.550	5,0	48	-
	<u>334.521</u>	<u>100,0</u>	<u>258.845</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie aandelen naar regio:				
Nederland	2.860	0,9	1.925	0,7
Europa	63.773	19,0	43.648	16,8
Noord-Amerika	189.800	56,7	147.265	56,9
Wereldwijd	18.471	5,5	7.139	2,8
Pacific	44.005	13,2	37.262	14,4
Azië	13.066	3,9	17.816	6,9
Emerging Markets	2.546	0,8	3.790	1,5
	<u>334.521</u>	<u>100,0</u>	<u>258.845</u>	<u>100,0</u>

S3 Valutarisico

Het pensioenfonds heeft het beleid om het valutarisico volledig af te dekken. Hierbij wordt niet per afzonderlijke positie een afdekking ingeregeld, maar beoordeling vindt plaats op totaalniveau, echter zonder rekening te houden met de beleggingen voor rekening en risico deelnemers.

De portefeuille wordt in principe - voor zover de valuta-exposure in GBP, JPY, CHF, CAD en AUD nog niet is afgedekt binnen de fondsen - deze zoveel als praktisch mogelijk voor 100% afgedekt naar de euro op basis van benchmark gewichten. De valuta-exposure in USD wordt voor 50% afgedekt naar de euro.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven.

	<u>Positie voor afdekking 2019</u>	<u>Valuta-derivaten 2019</u>	<u>Nettopositie na afdekking 2019</u>	<u>Nettopositie na afdekking 2018</u>
EUR	429.072	164.133	593.205	480.973
GBP	16.291	-16.471	-180	145
JPY	18.571	-24.643	-6.072	-8.352
USD	198.212	-94.698	103.514	87.895
AUD	15.307	-7.143	8.164	9.666
CAD	20.598	-10.177	10.421	12.524
CHF	14.122	-9.458	4.664	-2.101
SEK	5.993	-	5.993	5.090
NOK	2.069	-	2.069	633
DKK	1.084	-	1.084	1.182
HKD	7.898	-	7.898	10.508
NZD	1.524	-	1.524	1.369
SGD	4.653	-	4.653	2.342
BRL	5.166	-	5.166	3.884
ZAR	3.311	-	3.311	4.450
Overige	37.690	-	37.690	33.974
	<u>781.561</u>	<u>1.543</u>	<u>783.104</u>	<u>644.182</u>

S5 Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het pensioenfonds; het vragen van extra zekerheden. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het pensioenfonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert.

Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het pensioenfonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie vastrentende waarden naar sector:				
Nederlandse overheidsinstellingen	134.726	32,4	107.516	33,4
Buitenlandse overheidsinstellingen	88.428	21,2	71.294	22,2
Financiële Instellingen	63.871	15,3	63.783	19,8
Handels- en industriële bedrijven	90.425	21,7	73.931	23,0
Andere instellingen	39.032	9,4	5.013	1,6
	<u>416.482</u>	<u>100,0</u>	<u>321.537</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
Specificatie vastrentende waarden naar regio:				
Mature markets	374.485	89,9	300.661	93,5
Opkomende markten	41.997	10,1	20.876	6,5
	<u>416.482</u>	<u>100,0</u>	<u>321.537</u>	<u>100,0</u>

Beleggingen waarvan de uitgevende partij is gevestigd in Azië (exclusief Japan, Hong Kong en Singapore), Latijns Amerika of Rusland worden gerekend tot de regio 'Opkomende markten'.

De kredietwaardigheid van de debiteuren is als volgt opgebouwd:

	31-12-2019		31-12-2018	
		In %		In %
AAA	189.511	45,5	145.682	45,3
AA	24.616	5,9	25.050	7,8
A	57.224	13,7	44.947	14,0
BBB	72.694	17,5	61.200	19,0
Lager dan BBB	37.184	8,9	32.178	10,0
Geen rating	35.253	8,5	12.480	3,9
	<u>416.482</u>	<u>100,0</u>	<u>321.537</u>	<u>100,0</u>

Bij de rating heeft Northern Trust gebruikt gemaakt van Moody's.

S6 Actuariële risico's

Langlevenrisico

Het langlevenrisico is het belangrijkste actuariële (verzekeringstechnische) risico. Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van de Prognosetafel AG2018 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ("schadereserve"). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het pensioenfonds heeft het excedent arbeidsongeschiktheidspensioen en overlijdensrisico middels een stop loss contract herverzekerd. De herverzekeringsovereenkomst is aangegaan voor de periode van 1 januari 2015 tot en met 31 december 2019. Met de herverzekeraar zijn geen resultaatdelingen overeengekomen.

De premie bedraagt 6,8% van de jaarpremie bij volledige herverzekering € 135 (2018: € 130). Het eigen behoud bedraagt 125% van de jaarpremie bij volledige herverzekering.

Daarnaast heeft het pensioenfonds sinds 2014 het premievrijstelling bij invaliditeit (PVI) risico verzekerd bij elipsLife. In 2019: € 298 (2018 € 288). Tot en met 2018 werden deze kosten volledig door de werkgevers vergoed. Vanaf 2019 vergoeden de werkgevers de premie voor de bruto basisregeling en de premie voor de netto regeling.

In geval van arbeidsongeschiktheid van een deelnemer keert elipsLife het verzekerde bedrag uit. Dit bedrag dient ter financiering van de toekomstige pensioenopbouw van een arbeidsongeschikte deelnemer.

Met Zwitserleven en elipsLife zijn nieuwe overeenkomsten afgesloten voor de periode 1 januari 2020 tot en met 31 december 2022.

Toeslagrisico

Het bestuur van het pensioenfonds heeft de ambitie om de pensioenen te indexeren. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagtoezegging van de deelnemers (actief en inactief) en pensioengerechtigden voorwaardelijk is.

Het pensioenfonds heeft in de ABTN vastgelegd dat de hoogte van de beleidsdekkingsgraad bepalend is voor de toeslagruimte. Door de wijziging van regeling; van een eindloon naar een middelloonregeling per 1 januari 2011, is het voorwaardelijk toeslagbesluit ook relevant voor de actieve deelnemers.

Ultimo 2019 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 119,1%. Gegeven deze dekkingsgraad heeft het bestuur besloten om per 1 februari 2020 alle deelnemers te indexeren met 1,23%, zijnde 47,5% van een volledige indexering.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het pensioenfonds in haar beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies verkocht kunnen worden om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

S8 Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt.

Dit betreft de volgende posten:

	31-12-2019	31-12-2018
Duitse staatsobligaties	41.567	-
Nederlandse staatsobligaties	137.265	107.516

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden bewaakt in de SLA.

Systeemrisico

Het systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar.

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Het pensioenfonds gebruikt derivaten hoofdzakelijk om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken. Een van de belangrijkste risico's bij derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen.

Zie ook: toelichting op de balans - activa bij derivaten.

S10 Actief beheerrisico

Het actief beheerrisico heeft betrekking op de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nageleefde portefeuille. De mate van actief beheer is bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de portefeuille vastgestelde benchmark.

De tracking error ultimo 2019 is 2,4% (ultimo 2018: 2,3%).

Naast de tracking error moet bij de vaststelling van het VEV voor actief beheer ook rekening worden gehouden met de total expense ratio. Verder wordt het VEV voor actief beheer alleen aangehouden over de aandelen.

Het pensioenfonds heeft S7, S8 en S9 gelijkgesteld aan 0.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het pensioenfonds en de aangesloten ondernemingen en haar bestuurders. Daarnaast is de fiduciair manager Robeco Institutional Asset Management aan te merken als een verbonden partij.

Transacties met bestuurders

Bedragen in Euro's

De bestuurders, in dienst bij de werkgever, ontvangen geen beloning van het pensioenfonds. Het bestuurslid en zijn plaatsvervanger, die namens de pensioengerechtigden optreden, ontvangen ieder een vergoeding van € 8.000 op jaarbasis.

Pensioengerechtigde vertegenwoordigers in het Verantwoordingsorgaan ontvangen ieder een vergoeding van € 2.000 op jaarbasis.

Er zijn geen leningen verstrekt aan en er zijn geen vorderingen op (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Betreffende de uitvoeringsovereenkomst tussen pensioenfonds en werkgever met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling wordt verwezen naar de uitvoeringsovereenkomst.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Bedragen in Euro's.

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft de uitbestedingsovereenkomst met Achmea Pensioenservices per 1 januari 2018 verlengd tot en met 31 december 2020. Begin 2020 is deze overeenkomst verlengd tot en met 31 december 2021. De jaarlijks te betalen vergoeding bedraagt circa € 436.000 inclusief BTW. De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt € 872.000 inclusief BTW.

Het pensioenfonds heeft in 2019 de herverzekeringsovereenkomst met Zwitserleven verlengd tot en met 31 december 2022. De jaarlijks te betalen vergoeding bedraagt circa € 135.000. De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt € 405.000.

Het pensioenfonds heeft in 2019 de herverzekeringsovereenkomst met elipsLife verlengd tot en met 31 december 2022. De jaarlijks te betalen vergoeding bedraagt circa € 300.000. De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt € 900.000.

Investerings- en stortingsverplichtingen

Op 31 december 2019 bestaat er géén investeringsverplichting ten aanzien van Private Equity beleggingen (2018: € 1.148.067).

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er geen juridische procedures tegen het pensioenfonds en heeft het pensioenfonds tevens geen juridische procedures aangespannen tegenover derden.

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Toeslagverlening

Op basis van de financiële positie en de verwachting dat de toeslagverlening duurzaam kan worden doorgevoerd, heeft het bestuur in januari 2020 besloten om alle deelnemers een toeslag toe te kennen van 1,23%.

Covid-19

In maart 2020 kreeg Nederland te maken met het Corona-virus (Covid-19). Om overbelasting van de gezondheidszorg tegen te gaan, heeft de Nederlandse overheid drastische maatregelen genomen om de verspreiding van het virus in te dammen. Daarnaast heeft de Nederlandse overheid maatregelen genomen om liquiditeitsproblemen bij getroffen bedrijven tegen te gaan. De verspreiding van het virus en de maatregelen tegen verspreiding ervan hebben grote gevolgen op het leven van de mensen en op de ondernemingen van bedrijven. Er is sprake van een crisis. Bij het vaststellen van het bestuursverslag is de crisis nog niet ten einde. Door de overheidsmaatregelen zijn de vergaderingen van de organen van het pensioenfonds op afstand gehouden, om de besluitvorming zoveel mogelijk doorgang te laten vinden. Dat geldt ook voor de contacten met adviseurs, de toezichthouder en de uitvoerders. Het bestuur heeft maatregelen getroffen om in geval van calamiteiten bestuurlijke continuïteit te waarborgen. Het bestuur heeft kennis genomen van de maatregelen die de uitvoerders hebben genomen om de continuïteit van hun diensten te waarborgen. Een van de belangrijkste processen betreft uitbetalen van pensioenuitkeringen. De administrateur heeft voldoende maatregelen genomen om deze werkzaamheden te kunnen blijven uitvoeren, ook als de situatie verslechtert. De aangesloten werkgever heeft ook aangegeven de premiebetalingen te kunnen blijven voldoen. Hiermee komt de liquiditeitspositie op de rekening courant van het pensioenfonds niet in gevaar. Daarnaast beschikt het pensioenfonds over voldoende liquiditeit in de beleggingsportefeuille. De onrust op de financiële markten heeft vanaf maart 2020 wel een sterk negatief effect op de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Bij de vaststelling van de jaarrekening had het pensioenfonds echter geen reservetekort. De crisis heeft geen impact op de jaarcijfers 2019.

6 TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

9. Premiebijdragen van werkgever en werknemers

	2019	2018
Werkgeversgedeelte pensioenpremie	15.736	12.025
Werknemersgedeelte pensioenpremies	2.499	1.844
Premiebijdrage PVI-premies	238	288
	<u>18.473</u>	<u>14.157</u>

Met de werkgevers is een nieuwe uitvoeringsovereenkomst overeengekomen voor een periode van 3 jaar, ingaande 1 januari 2019.

De premiebijdrage van actieve deelnemers is verhoogd naar 6% (2018: 4,5%).

De uiteindelijke premie is vastgesteld op 43,4% van de pensioengrondslag (2018: 33,2%).

In de periode van 3 jaar kan het voorkomen dat de werkelijke premie hoger of lager is dan de wettelijk vereiste kostendekkende premie. Het verschil tussen de werkelijke premie en de kostendekkende premie komt ten gunste of ten laste van de reserve 'premi depot'. In 2019 is het premieoverschot € 385 (2018: € 3.732 premietekort), hetgeen toegevoegd is aan het premie depot.

De premie voor de herverzekering premievrijstelling bij invaliditeit werd tot en met 2018 volledig vergoed door de werkgevers. Vanaf 2019 is er een nieuwe afspraak; de werkgevers vergoeden de premie voor de bruto basis regeling en de premie voor de netto DC regeling. Het pensioenfonds draagt de premie voor de bruto DC regeling.

De bijdrage van de werkgevers is opgenomen in de resultatenrekening als een premiebijdrage werkgevers en de kosten zijn opgenomen bij 20. Herverzekeringen, in 2019 waren de kosten € 298 (2018: € 288) en de bijdrage € 238 (2018: € 288).

De kostendekkende en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2019	2018
Kostendekkende premie	19.564	18.716
Feitelijke premie	20.185	15.685

De feitelijke en kostendekkende premie zijn inclusief de premiebijdrage risico deelnemers € 1.712 (2018: € 1.528).

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate verantwoord.

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2019	2018
Actuarieel benodigde koopsom inclusief bijdrage voor risico deelnemers	15.644	14.893
Uitvoeringskosten	659	682
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	3.261	3.141
	<u>19.564</u>	<u>18.716</u>

De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt:

	2019	2018
Actuarieel benodigde koopsom inclusief bijdrage voor risico deelnemers	15.644	14.893
Uitvoeringskosten	659	682
Financiering toeslagambitie	3.261	3.141
Premiemarge	621	-3.031
	<u>20.185</u>	<u>15.685</u>

10. Premiebijdragen voor risico deelnemers

	2019	2018
Periodieke premies	<u>1.712</u>	<u>1.528</u>

11. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfondsen

2019	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Aandelen	10.065	60.929	-809	70.185
Vastrentende waarden	201	64.881	-993	64.089
Derivaten	-	-6.773	-	-6.773
Overige beleggingen	-15	111	-70	26
Overige opbrengsten/lasten	-13	-	-	-13
	<u>10.238</u>	<u>119.148</u>	<u>-1.872</u>	<u>127.514</u>

Het beleggingsresultaat van de beleggingen met betrekking tot het premiedepot is opgenomen onder de beleggingsresultaten risico pensioenfondsen. In 2019 was dit een directe beleggingsopbrengst van € 2 (2018: € 121), een indirecte beleggingsopbrengst van € 2.319 (2018: € 424 negatief) en directe kosten vermogensbeheer van € 27 (2018: € 11), opgenomen onder de beleggingscategorie vastrentende waarden.

Ontvangen en betaalde rente betreffende rente van de rekening-courant, waardeoverdrachten, verzekeringsmaatschappijen e.d. worden opgenomen onder overige opbrengsten/lasten bij directe beleggingsopbrengsten.

In tegenstelling tot de in het bestuursverslag opgenomen paragraaf "kosten transparantie" zijn hier alleen de kosten van vermogensbeheer opgenomen die het pensioenfonds op factuurbasis heeft betaald. Deze kosten bestaan onder andere uit kosten vermogensbeheerder, beheerskosten, bewaarloon, kosten beleggingscommissie en advieskosten. De transactiekosten op factuurbasis zijn € 0 (2018: € 0).

2018	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Aandelen	1.166	-17.607	-768	-17.209
Vastrentende waarden	290	8.585	-909	7.966
Derivaten	-	-8.421	-	-8.421
Overige beleggingen	-15	-1.313	-186	-1.514
Overige opbrengsten/lasten	-11	-	-	-11
	<u>1.430</u>	<u>-18.756</u>	<u>-1.863</u>	<u>-19.189</u>

12. Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

2019	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Beleggingsresultaten risico deelnemers	<u>426</u>	<u>9.202</u>	<u>-</u>	<u>9.628</u>

2018	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Beleggingsresultaten risico deelnemers	<u>242</u>	<u>-2.575</u>	<u>-</u>	<u>-2.333</u>

13. Overige baten

	2019	2018
Incidentele baten	<u>-</u>	<u>20</u>

De baten 2018 bestaan uit een BTW teruggaaf van Robeco Flexioen over in rekening gebrachte administratiekosten over de jaren 2012 tot en met 2016. Robeco Flexioen heeft in 2018, met terugwerkende kracht, een BTW vrijstelling ontvangen.

14. Pensioenuitkeringen

	2019	2018
Ouderdomspensioen	6.651	6.711
Partnerpensioen	1.625	1.426
Wezenpensioen	51	41
Afkopen	18	17
Arbeidsongeschiktheidspensioen	101	99
	<u>8.446</u>	<u>8.294</u>
Netto nabestaanden uitkeringen	1	1
	<u>8.447</u>	<u>8.295</u>

De toeslag op de uitkeringen per 1 februari 2019, zoals vastgesteld door het bestuur, bedraagt 1,70% (2018: 1,40%) en een inhaaltoeslag van 0,1% (2018: 0%).

De post Afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 484,09 (2018: € 474,11) per jaar (de afkoopgrens) overeenkomstig artikel 66 van de Pensioenwet. (Bedragen in hele euro's).

15. Uitvoeringskosten

	2019	2018
Administratiekosten	539	491
Administratiekosten Flexioen	14	29
Controle en advieskosten	127	149
Kosten bestuur, Raad van Toezicht en Verantwoordingsorgaan	119	129
Communicatiekosten	64	80
Overige kosten	50	53
	<u>913</u>	<u>931</u>

De stijging van de administratiekosten in 2019 is veroorzaakt door éénmalige kosten als gevolg van o.a. wettelijke maatregelen; wijzigingen UPO i.v.m. IORP II, implementatie Uniforme Rekenmethodiek (URM). implementatie waardeoverdrachten kleine pensioenen.

Ingevolge artikel 382a Titel 9 Boek 2 Burgerlijk Wetboek wordt gemeld dat de honoraria betaald aan accountantskosten als volgt zijn samengesteld:

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Verloopoverzicht totaal
2019			
Controle van de jaarrekening en DNB staten	54	-	54
Andere niet-controle diensten	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Advisering over risicobeheersing	-	-	-
	<u>54</u>	<u>-</u>	<u>54</u>

De controlewerkzaamheden zijn voor de verslagjaren 2019 en 2018 uitgevoerd door Pricewaterhouse Coopers Accountants N.V.

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Verloopoverzicht totaal
2018			
Controle van de jaarrekening en DNB staten	49	-	49
Andere niet-controle diensten	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Advisering over risicobeheersing	-	-	-
	<u>49</u>	<u>-</u>	<u>49</u>

Personeelsleden

Bij het pensioenfonds zijn geen werknemers in dienst. De werkzaamheden worden verricht door werknemers die in dienst zijn van de werkgever.

Bezoldiging bestuurders en Raad van Toezicht

Per 1 januari 2018 is er een nieuw beloningsbeleid, dat na drie jaar geëvalueerd zal worden.

- Bestuursleden namens de pensioengerechtigden ontvangen een vergoeding van € 8.000 per jaar. De overige bestuursleden ontvangen geen bezoldiging.
- Leden namens de pensioengerechtigden in het Verantwoordingsorgaan ontvangen een vergoeding van € 2.000 per jaar. De overige leden van het Verantwoordingsorgaan ontvangen geen bezoldiging.
- De leden van de Raad van Toezicht ontvangen ieder een vergoeding van € 15.000 per jaar en de voorzitter van de Raad van Toezicht ontvangt een vergoeding van € 17.500 op jaarbasis, deze bedragen zijn eventueel te vermeerderen met omzetbelasting.

Ten laste van 2019: voor pensioengerechtigde bestuursleden € 12.000, voor pensioengerechtigde VO-leden € 4.000 en voor de RvT € 57.475 (dit zijn betalingen inclusief BTW).
(Bedragen zijn in hele euro's.)

16. Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

	2019	2018
Pensioenopbouw	13.568	13.017
Toeslagen	7.386	5.421
Rentetoevoeging	-1.209	-1.259
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-8.474	-8.323
Toevoegingen voor uitvoeringskosten	110	99
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	2.117	1.851
Wijziging marktrente	120.088	22.244
Wijziging actuariële uitgangspunten	-6.185	-4.381
Overige wijzigingen	-135	-1.369
	<u>127.266</u>	<u>27.300</u>

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling (van de individuele werknemer).

De pensioenopbouw van de actieve deelnemers vindt deels plaats op basis van middelloon en deels op basis van DC.

Toeslagen

Het pensioenfonds streeft ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de consumentenprijsindex. Deze toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagverlening bestaat en dat het niet zeker is of / en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening zal plaats vinden. Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan in principe worden ingehaald.

Rentetoevoeging

De voorziening pensioenverplichtingen is in het boekjaar opgerent met -0,235% (2018: -0,260%) (marktrente).

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariael berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Toevoegingen voor uitvoeringskosten

Toekomstige uitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariael berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de rentetermijnstructuur. De gehanteerde rentetermijnstructuur 2019 is de marktrente waarbij geen rekening is gehouden met de UFR. De rentetermijnstructuur is bepaald door de swap bid koersen om te zetten naar DNB zero.

Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Vanaf boekjaar 2018 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel AG2018.

Vanaf boekjaar 2019 zijn de correctiefactoren in verband met ervaringssterfte aangepast en wordt er gebruik gemaakt van Mercer ES 2019.

Overige wijzigingen

	2019	2018
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op sterfte	837	-493
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-998	-942
Resultaat op mutaties	26	66
	<u>-135</u>	<u>-1.369</u>

In bovenstaande tabel is een positief getal een last en een negatief getal een baat.

17. Mutatie voorziening pensioen-verplichtingen voor risico deelnemers

	2019	2018
Mutatie boekjaar	10.933	-2.214

18. Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfonds

	2019	2018
Inkomende waardeoverdrachten	-1.944	-2.246
Uitgaande waardeoverdrachten	141	405
	-1.803	-1.841

Dit betreft de ontvangst van of betaling aan pensioenfonds of pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd.

De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra dienstjaren.

	2019	2018
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
- toevoeging aan de technische voorzieningen	-2.297	-2.327
- onttrekking aan de technische voorzieningen	180	476
	-2.117	-1.851

	2019	2018
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
- overgenomen pensioenverplichting	-353	-81
- overgedragen pensioenverplichting	39	71
	-314	-10

19. Saldo overdrachten van rechten voor risico deelnemers

	2019	2018
Inkomende waardeoverdrachten	-664	-166
Uitgaande waardeoverdrachten	1.071	1.575
	407	1.409

20. Herverzekeringen

	2019	2018
Premies voor pensioenverzekering	434	418
Periodieke uitkeringen	-8	-9
	<u>426</u>	<u>409</u>

De vergoeding van premie voor de herverzekeringspremie premievrijstelling bij invaliditeit door werkgevers is opgenomen in de resultatenrekening als een premiebijdrage werkgevers, zie bij 9. Premiebijdragen, en de kosten zijn opgenomen bij de herverzekeringen, in 2019 waren de kosten € 298 (2018: € 288) en de bijdrage € 238 (2018: € 288).

Belastingen

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting. Het pensioenfonds is een onderneming in de zin van de wet op de omzetbelasting. De afdracht omzetbelasting, sinds 2014, is opgenomen onder kosten van vermogensbeheer bij beleggingsresultaten risico pensioenfonds.

Bestemming saldo van baten en lasten

Het bestuur heeft besloten om het positief saldo baten en lasten van € 10.738 als volgt te verdelen:

- toe te voegen aan de Algemene Reserve € 8.067,
- toe te voegen aan de Reserve 'Premiedepot' € 2.671.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Robeco heeft de jaarrekening 2019 vastgesteld in de vergadering van 19 mei 2020.

Het bestuur:

Tom Steenkamp

Wilma de Groot

Machiel Zwanenburg

Anton Fiolet

Hendrik Bulle

Margret Smits

Ralph van Daalen

Marco van Zanten

OVERIGE GEGEVENS

7 ACTUARIËLE VERKLARING

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Robeco te Rotterdam is aan Aon Nederland cv de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2019.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Robeco, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie. Omdat Aon Nederland cv beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Aon Nederland cv wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op EUR 5.100.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven EUR 346.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Robeco is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

In het kader van dit oordeel wijs ik op de ontwikkelingen na balansdatum als gevolg van de Coronacrisis, zoals die door het pensioenfonds in het jaarrapport zijn toegelicht.

Rotterdam, 19 mei 2020

Drs. M. van de Velde AAG
verbonden aan Aon Nederland cv

8 CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds Robeco

Verklaring over de jaarrekening 2019

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van Stichting Pensioenfonds Robeco ('de stichting') een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de stichting op 31 december 2019 en van het resultaat over 2019 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarrapport opgenomen jaarrekening 2019 van Stichting Pensioenfonds Robeco te Rotterdam gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2019;
- de staat van baten en lasten over 2019; en
- de toelichting met de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 BW.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Robeco zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Benadrukking van de onzekerheid in verband met de effecten van het coronavirus (Covid-19)

Wij wijzen op de toelichting in de toekomstparagraaf van het bestuursverslag en de belangrijke gebeurtenissen na balansdatum van de jaarrekening waarin het bestuur de mogelijke invloed en gevolgen van het coronavirus (Covid-19) alsmede de genomen en geplande maatregelen om met deze gebeurtenissen en omstandigheden om te gaan heeft beschreven. In deze toelichting is ook beschreven dat er nog steeds onzekerheden bestaan en dat het daarom op dit moment redelijkerwijs niet goed mogelijk is om de toekomstige effecten in te schatten. Ons oordeel is niet aangepast met betrekking tot de aangelegenheid.

Benadrukking van gehanteerde rentetermijnstructuur onderliggend aan de waardering van de technische voorzieningen in de jaarrekening

Wij vestigen de aandacht op pagina 80 in de toelichting van de jaarrekening. Op deze pagina zet het bestuur uiteen dat voor de waardering van de technische voorzieningen is besloten een rentecurve te hanteren die afwijkt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur, omdat de gebruikte rentecurve naar de mening van het bestuur de actuele waarde van de technische voorzieningen beter weergeeft. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

Verklaring over de in het jaarrapport opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarrapport andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens; en
- de bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het verslag van het bestuur en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW; en voor
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze doelstellingen zijn een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen over de vraag of de jaarrekening als geheel geen afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of van fouten en een controleverklaring uit te brengen waarin ons oordeel is opgenomen. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen van materieel belang ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Amsterdam, 19 mei 2020
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel ondertekend door drs. H.C. van der Rijst RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2019 van Stichting Pensioenfonds Robeco

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Ook op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

BIJLAGEN

1 VERLOOPSTAAT DEELNEMERS

	2019		2018	
	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal
Deelnemers				
Stand vorig boekjaar		768		765
Nieuwe toetredingen	67		59	
Ontslag met premievrije aanspraak	-90		-53	
Ingang pensioen	-1		-2	
Overlijden	-2		-1	
		-26		3
Stand einde boekjaar		742		768
Gewezen deelnemers				
Stand vorig boekjaar		1.685		1.654
Ingang pensioen	-8		-8	
Overlijden	-3		-4	
Ontslag met premievrije aanspraak	90		53	
Waardeoverdrachten	-7		-6	
Afkopen	-2		-3	
Overige oorzaken	-4		-1	
		66		31
Stand einde boekjaar		1.751		1.685
Pensioengerechtigden				
Stand vorig boekjaar		264		250
Ingang pensioen	9		10	
Overlijden	-9		-5	
Afkoop emigratie / klein pensioen	-3		-2	
Toekenning nabestaandenpensioen	17		11	
Overige oorzaken	-3		-	
		11		14
Stand einde boekjaar		275		264
		2.768		2.717